

ಪರ್ದಾ ಹಿಂದಿನ ಪಂಡಿತೆಯರು

ವಸಾಹತು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂ
ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ

ಗೇಲ್ ಮಿನೊ

ಅಧ್ಯಾಯ 1

ಅನುಕರಣೀಯ ಮಾದರಿಗಳು: ನೈಜ ಮತ್ತು ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯ
ವಿದ್ಯಾವಂತ ಮುಸ್ಲಿಂ ಮಹಿಳೆಯರು

ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಹಮದ್ ಖಾನ್ ಅವರು ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ತಂದೆಯಾದ, ಮೊಘಲ್ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಖ್ವಾಜಾ ಫರಿದುದ್ದೀನ್ ಅಹಮದ್ (1747-1828) ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. [ಈ ರೀತಿಯ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಗೆ ನೋಡಿ: : Lelyweld, *Aligarh's First Generation*, p. 39; and Altaf Husain Hali, *Hayat-i-Javed*, Eng. tr. by Qadiri and Mathews, p. 10] ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಮದುವೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಅಪರೂಪವೇ. ಆದರೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅನುಭಾವಿಯಾಗಿದ್ದ ಅವರ ತಂದೆ ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬದ ಮುಖ್ಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯ ತಂದೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದರತ್ತ ಒಲವನ್ನು ತೋರಿದ್ದರು.

ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಹಮದರ ತಾಯಿ ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಬೇಗಂ (1780?-1857) ಕುಟುಂಬದ ಹಿರಿಯ ಮಗಳು. ಆ ಕಾಲದ ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಲಭ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಆಕೆಗೂ ದೊರಕಿತ್ತು. ಕುರಾನಿನ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಆಕೆ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ನೈತಿಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರು ಎಂದು ಅಹಮದರು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರದೇ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ:

"ಆಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆಯ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಮಹಿಳೆಯಾಗಿದ್ದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಲೋಚಿಸಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು... 'ಗುಲಿಸ್ತಾನ್' ಪಠ್ಯದ ಹಲವಾರು ಭಾಗಗಳನ್ನು ನಾನು ಕಲಿತದ್ದು ಆಕೆಯಿಂದಲೇ. ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ಆಕೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವಾಗ ಅಥವಾ ಹೊಸದಾದ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ದಂಡಿಸಲು ಮೂರು ತೊಗಲುಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ್ದು ಬಾರುಕೋಲು ಆಕೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೊಂದು ಮರದ ಹಿಡಿಯಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ನಾನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಕೋಪ ಬರಿಸಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಕೆ ಮಾತ್ರ ಯಾವತ್ತೂ ನನಗೆ ಅದರಿಂದ ದಂಡಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲ... ಆಕೆಯ ಸಲಹೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಗಳು ಆಳವಾದ ವಿವೇಕದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದು

ನನ್ನ ಬದುಕನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿಸಿವೆ.” [C. Shackle, ‘English Translation of Sir Sayyid Ahmad Khan’s “Sirat-e-Faridiya”’, *Islamic Culture*, 46, 3 (1972); 307-36 [SF], quote from p. 330; cf. Sayyid Ahmad Khan, *Maqalat-i-Sir Sayyid*, ed. M. Ismail Panipati, v. 16, p. 682.]

ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಬೇಗಂ ಖುರಾನನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅರಾಬಿಕ್ ಸಹ ತಕ್ಕ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. [‘ಪರ್‌ಹಾನ್’ ಎಂದರೆ ಉರ್ದುವಿನಲ್ಲಿ ‘ಓದು’ ಮತ್ತು ‘ಕಲಿ’ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಮೇಲೆ ಉದ್ದರಿಸಿದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾಗೆ ಕುರಾನಿನ ಅರಾಬಿಕ್ ಓದಲು ಬರುತ್ತಿತ್ತೇ ಅಥವಾ ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಗೊತ್ತಿತ್ತೇ ಎನ್ನುವುದು ಅಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದರೆ ಆಕೆಗೆ ಓದಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಮತ್ತು ಉರ್ದು ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅರಾಬಿಕ್ ಭಾಷೆಯ ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯಗಳಿವೆ] ಮನೆಭಾಷೆ ಉರ್ದು ಆಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಸಾದಿಯ ‘ಗುಲಿಸ್ತಾನ್ ಮತ್ತು ಬುಸ್ತಾನ್’ ಶಿರಾಜಿನ ಸಾದಿಯ ಬಗ್ಗೆ (ಸುಮಾರು 1200-90) ನೋಡಿ: Introduction to E. Rehatsek, tr., *The Gulistan or Rose Garden of Sa’di*. ಆ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಲೇಖನದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.] ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ನೀತಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ಮಗನಿಗೆ ಬೋಧಿಸುವಷ್ಟು ಪರ್ಶಿಯನ್ ಭಾಷೆಯ ಜ್ಞಾನ ಆಕೆಗಿತ್ತು. ಶಿಸ್ತು, ಧಾರ್ಮಿಕತೆ, ದಯಾಶೀಲತೆಯಂತಹ ಗುಣಗಳು ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದವು. ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸುಧಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಮದರ ಹೆಸರು ತುತ್ತತುದಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅವರ ತಾಯಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರವಾಗಿದೆ. ‘ಒಬ್ಬ ಒಳ್ಳೆಯ ತಾಯಿ ಸಾವಿರ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮ ಎಂಬ ವಿಕೋರಿಯನ್ ಕಾಲದ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಅಹಮದರ ಹೇಳಿಕೆ ಮಾರ್ಡನಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ.’ [SF, p. 331; *Maqalat*, 16: 684; ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದರ ಈ ಭಾವನೆ ಸ್ಯಾಮುಯೆಲ್ ಸ್ಮೆಲ್ಸನ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಕ್ಯ, ‘One good mother is worth a hundred schoolmasters,’ನ ನೇರ ಅನುವಾದ. ನೋಡಿ: F.M.L. Thompson, *The Rise of Respectable Society: A Social History of Victorian Britain, 1830-1900*, quote from p. 151.] ಆದರೆ ಅವರ ತಾಯಿಯ ಪ್ರಭಾವ ನೇರವಾಗಿದ್ದಿತೋ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿದ್ದಿತೋ ಎಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೂಶ್ವೀಕರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮೊಘಲ್ ಮತ್ತು ವಿಕೋರಿಯನ್ ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮತ್ತು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ದಾಖಲಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉದ್ದೇಶ. ಈ ಬಗೆಯ ತೀವ್ರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಗಂಡಸರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಮಹಿಳೆಯರ ಬಗೆಗೆ - ಹೆಚ್ಚಿನಂಶ ತಾಯಿಯರ ಬಗೆಗೆ - ದೊರಕುವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಶಂಸನೀಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಅವರದ್ದೇ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿದೆ.

ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಹಮದ್ ಖಾನ್ ಅವರು ಕೊನೆಯ ಭಾಗದ ಮೊಘಲ್ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕುಲೀನಸ್ಥ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದಾರೆ. [ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಸೇವಾವರ್ಗದ ಮುಸ್ಲಿಮರನ್ನೂ ಕುರಿತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ: C.A. Bayly, *Rulers, Townsmen and Bazars*, pp. 189-93; Idem., ‘The Small Town and Islamic Gentry in North India: The Case of Kara,’ in Ballhatchet and Harrison, eds, *The City in South Asia*, pp. 20-48; and R. Kumar, ‘Changing Structure of Urban Society in Colonial India,’ in *Essays in the Social History of Modern India*, esp. pp. 279-82.] ಈ ಕುಟುಂಬ ಮೊಘಲ್ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುದರ ಜೊತೆಗೆ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು

ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕುಲೀನ ವರ್ಗಗಳು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಗೌರವ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ಮೊಘಲ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಬರ್ ಶಾನಿಗೆ (ಸುಮಾರು 1806-37) ವಜೀರ್ (ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿ) ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಖ್ವಾಜಾ ಫರೀದುದ್ದೀನ್ ತಮ್ಮ ದೀರ್ಘ ಕಾಲದ ಸರ್ಕಾರೀ ಸೇವೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಶಿಯಾಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಂದ ನೇಮಕಗೊಂಡ ರಾಯಭಾರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬದ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಸೂಫಿ ಅನುಯಾಯಿಯಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ಅವರು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಗಣಿತ ಮತ್ತು ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು.. 1780ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಲ್ಕತ್ತಾದ ಮದ್ರಾಸಾಗೆ ಅವರು ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದರು. ಪ್ರವಾದಿ ಮಹಮ್ಮದರ ವಂಶಾವಳಿಯಿಂದಲೇ ಬಂದವರೆನ್ನಲಾದ ಶರೀಫ್ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉಚ್ಚಕುಟುಂಬದ ಸಯ್ಯೀದ್ ಕುಟುಂಬದವರನ್ನು ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದು ಈ ಕುಲೀನಸ್ಥ ಕುಟುಂಬಕ್ಕಿದ್ದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂತಸ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ಗಂಡ ಹಾಗೂ ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಹಮದ್ ಖಾನರ ತಂದೆಯಾದ ಮೀರ್ ಮುತ್ತಕಿ ಅವರು ನಕ್ಷಬಂದಿ ಮುಜಾದ್ದಿದಿ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರಾಗಿದ್ದ ಸೂಫಿ ಅನುಭಾವಿ ಶಾ ಗುಲಾಮ್ ಅಲಿ (ಸುಮಾರು 1753-1824) ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಯಾಗಿದ್ದರು. SF, pp. 309-20; Hali, Hayat-i-Javed (Urdu); Hali, Hayat-i-Javed, Eng. tr. by Qadiri and Matthews, pp. 2-16; on the Naqshbandi Mujaddidi sufis of Delhi, see Warren Fustfeld, 'The Shaping of Sufi Leadership in Delhi: The Naqshbandiya Mujaddidiyya, 1750 to 1920'; on Shah Ghulam Ali, see Malfuzat-i-Sharifa; on the Mughal court in the early nineteenth century, see P. Spear, Twilight of the Mughals, pp. 13-31.]

ಪರ್ದಾ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಬೇಗಂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ದಾನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ, ಬಾಡಿಗೆಯ ಹಣ, ಅರಮನೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಬಳ ಹೀಗೆ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಶೇ. 5ರಷ್ಟನ್ನು ದಾನಕ್ಕಾಗಿ ಎತ್ತಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದಾಯದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಡುವುದು ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಅವರಂತಹ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಮುಸಲ್ಮಾನರಿಗೆ ಒಂದು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಬೇಗಂ ಅವರ ಸಹಾಯಹಸ್ತ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೆಂಗಸರತ್ತ ಚಾಚಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲಸದವರ ಅಥವಾ ಬಂಧುಗಳ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಮದುವೆಗೆ ಅಥವಾ ಬಡ ವಿಧವೆಯರ ಮರುಮದುವೆಗೆ ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಅವರು ಹಣದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಸ್ಲಾಮ್ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಧವೆಯರ ಮರುಮದುವೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವುದೂ ಒಂದು ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವೇ ಎಂಬ ನಿಲವಿತ್ತು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಭಾರತದ ಹಲವಾರು ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಅಂತಹಾ ಮರುಮದುವೆಗಳನ್ನು ಹೀನಾಯವಾಗಿ ನೋಡಲಾರಂಭಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾರ ನಿಲವು ಬದಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಾವಾಗಿಯೇ ಮರುಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಪ್ಪದಿರುವುದು ಬೇರೆ ಮಾತು. ಆದರೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವರನ್ನು ಹೀನಾಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಲಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ತಮಗಿದ್ದ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಆಳವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆ, ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಯತ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಗಮರು ತಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಮಗ ಗುರುತಿಸುವಂತೆ ಬೇಗಂ ಸಹ ಶಾ ಗುಲಾಮ್ ಅಲಿ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದರು (ಮುರೀದ್). ರೋಗ ಬಾರದಂತೆ ಬೇರೆ ಸೂಫಿಗಳು ತಾಯಿತ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಗುಲಾಮ್ ಅಲಿ ಎಂದೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೇಗಮರ ಪುಕಾರ ಆ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಇಸ್ಲಾಮ್ ಧರ್ಮ ಬೋಧಿಸುವ ಪರಿಪೂರ್ಣ ದೈವಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದವು:

ಆಕೆಯ ಬದುಕಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದದ್ದೇ ಆಕೆ ದೇವರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಅಪಾರ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ. ದೇವರು 'ನಮಗೆ ಕೊಡುವವನು' ಎಂದು ಅವರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಕೆ ಯಾವತ್ತೂ ಹರಕೆಯನ್ನು ಹೊರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿದರೆ ಅದು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಇದು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾಯಿತ, ತಾಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಈ ದಿನ, ಈ ವಾರ ಮಂಗಳಕರ ಅಥವಾ ಅಮಂಗಳಕರ ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಎಂದೂ ನಂಬಿಕೆಯಿಟ್ಟಿದ್ದಿಲ್ಲ... "ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ದೇವರಿಗೆ ಮೊರೆಯಿಡಬೇಕು. ಅವನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಉಂಟು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ." ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು [SF, pp. 331-2; Maqalat, 16:685-6.]

ಹರಕೆ, ತಂತ್ರ, ತಾಯಿತ, ಸಂತರ ಸಮಾಧಿಯ ಹತ್ತಿರ ಇಡುವ ನೈವೇದ್ಯ, ಕೊಡುವ ಬಲಿ, ದಿನ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಒಳ್ಳೆಯ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟ ಮಹೂರ್ತ, ಕೆಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಜನಪ್ರಿಯ ಇಸ್ಲಾಮಿನಲ್ಲಿದ್ದ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಸುಧಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಟ್ಟಿದ್ದ ನಿಷ್ಠಾವಂತ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆಗಳೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಬೇಗಮರಿಗಿದ್ದ ತಿರಸ್ಕಾರವು ಅವರು ತಮ್ಮ ಗುರು (ಪೀರ್) ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸುಧಾರಕ ಮುಜಾದ್ದಿದಿ ಶಾ ಗುಲಾಮ್ ಅಲಿ ಅವರ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಆಳವನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುತ್ತದೆ. [ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಹಿಂದೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಸಮುದಾಯವು ಹೊಮ್ಮಿದ ಜನಪ್ರಿಯ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನೋಡಿ: Jaffur Shurreef [Ja'far Sharif] Qanoon-e-Islam, or the Customs of the Mussalmans of India, tr. by G.A. Herklots; Sayyid Ahmad Dehlavi, Rasum-i-Delhi; Abdul Halim Sharar, Lucknow: The Last Phase of an Oriental Culture, tr. by E.S. Harcourt and Fakhir Husain; and Hali, Majalis un-Nissa, tr. by Gail Minault in Voices of Silence, esp. pp. 60-5.]

ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಹಮದ್ ಖಾನರು ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ಮೇಲೆ ಆಳವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ ತಾಯಿ ಮತ್ತು ತಾತ ಇವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಅವರ ಈ ಗುಣಗಳು ಹೇಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸೇವೆ, ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳ ದಾರಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದವು ಎಂಬುದರ ಮೇಲೆ ಒತ್ತು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಭಾವಗಳು ಯಾವುವೂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮೂಲದಿಂದ ಬಂದವುಗಳಲ್ಲ. ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದ್ ಎಂದು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಮತ್ತು ಕುಲೀನ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ವರ್ಗದ ನಡುವೆ ಸ್ನೇಹಸೌಹಾರ್ದವನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಹೆಣಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ವಿರೋಧಿಗಳಿಂದ ನಿರಾಧಾರವಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಚೇಲ ಎಂಬ ಪಟ್ಟವನ್ನೂ ಅವರು ಹೊರಬೇಕಾಯಿತು! ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದ್ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವರೊಬ್ಬ ಮೊಘಲ್

ಸಜ್ಜನ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತ. ಅವರು ತಮ್ಮ ತಾತನಂತೆ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡ ಲೋಕಬಂಧು. ಅವರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಮೂಲವು ಇಸ್ಲಾಮ್ ಶಿಕ್ಷಣಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಪರ್ಶಿಯನ್ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿತ್ತು. ಅವರ ನಂಬಿಕೆ ಸೂಫಿ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ನಡತೆಯ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿತ್ತು. ಪರ್ಶಿಯನ್, ಉರ್ದು ಮತ್ತು ಅರಾಬಿಕ್ ಅವರ ಭಾಷೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅವರೆಂದೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. [ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಹಮದ್ ಖಾನರ ಜೀವನ ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ: Hali's, Hayat-i-Javed; Lelyveld, Aligarh's First Generation; G.F.I Graham, The Life and Work of Sir Syed Ahmed Khan; Christian Troll, Sayyid Ahmad Khan: A Reinterpretation of Muslim Theology.]

ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಹಮದ್ ಖಾನರದು ಒಂದು ನಿದರ್ಶನಾತ್ಮಕ ಎನಿಸುವಂತಹ ಅಸಾಧಾರಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಾಗಿತ್ತು. ಅವರ ಮತ್ತು ಮೊಘಲ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತಹ ಕುಲೀನ ವರ್ಗದವರ ನಿಲುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಸಾಮ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ಅವರೆಲ್ಲ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ವಾಸ್ತವತೆಗಳನ್ನು ಸಹಜವೆಂಬಂತೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದವರು. ಆ ಕಾಲದ ಸವಾಲುಗಳಿಗೆ ಸಯ್ಯೀದರು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಿದ ರೀತಿಯ ಮೇಲೆ ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಅವರು ಪಡೆದಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷಣಗಳ ಪ್ರಭಾವವಿತ್ತು. ಅವರ ತಾತ ಮೊಘಲ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ರೀತಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಹಮದ್ ಖಾನರೂ 1830ರ ದಶಕದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಬದಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬದಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಶಕ್ತಿಗಳ ಜೊತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಇವರಿಬ್ಬರು ಒದಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದ್ ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಜೊತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸಂಧಾನ ಕೇವಲ ಅನುಕೂಲಸಿಂಧುವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. 1857 ರ ದಂಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತದನಂತರದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ದುರಂತದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಹ ಅವರು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಿದ್ದರು. ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವರ ತಾಯಿ, ಅದೇ ಸಂಕಷ್ಟದಿಂದ ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿದ್ದರು. ಸಯ್ಯೀದರ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಹಿಯಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಪಾರವಾದ ನೋವಿತ್ತು. ಆ ತರಹದ ದಂಗೆ ಮರುಕಳಿಸಬಾರದೆಂಬ ಅವರ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ದೃಢತೆಯಿತ್ತು. [Hali, Hayat-e-Javed, Eng. tr., p. 56.]

ಆಗಿನ ಮೊಘಲ್ ಕುಲೀನ ವರ್ಗದ ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಷರ ನಡುವೆ ಸ್ನೇಹಸೌಹಾರ್ದವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಸಯ್ಯೀದರು ಹಲವಾರು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ದಂಗೆಯ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗಿಂದೇ ಬರೆದ ಅವರ ಬರಹವನ್ನು ಖುದ್ದಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೀಷಿಗೆ ಸಹ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಅಪಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕೆಂದರೆ ಭಾರತೀಯ ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಅವರು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದ್ದರು. [Sayyid Ahmad Khan, Asbab-i-Baghat-i-Hind (1858) tr. as 'The Causes of the Indian Revolt,' by G.F.I Graham and A. Colvin (1873), reprinted in Sir Sayyid Ahmad Khan's History of the Bijnor Rebellion, ed. by Hafeez Malik and Morris Dembo, App. A, pp. 113-48; see also W.W. Hunter, The Indian Musalmans; and Sayyid Ahmad Khan, Review on Dr. Hunter's Indian Musalmans; Hali, Hayat-i-Javed, Eng. tr., pp. 60-4.] ಇತ್ತ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ

ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಶಿಷ್ಟವರ್ಗದ ಸದಸ್ಯರ ಮನವೊಲಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾ 1864ರಲ್ಲಿ 'ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಮಾಜ'ವೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಉರ್ದುವಿಗೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದರು. [Lelyveld, Aligarh's First Generation, pp. 77-81.] ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮವೆಂಬ ಕಳಂಕವನ್ನು ಹರಡುವ ಸೋಂಕು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಕುಲೀನ ವರ್ಗದವರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಬರೆದರು:

"ಇಸ್ಲಾಮ್ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳ ಕಂತೆಯಲ್ಲ. ಅದೊಂದು ಹೊಸ ಹೊಸ ಮಾನವೀಯ ಜ್ಞಾನಧಾರೆಗಳ ಜೊತೆ ಕೈಹಿಡಿದು ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುವಷ್ಟು ವಿಚಾರಪರವಾದದ್ದು. ಹಾಗಾಗಿ ಮುಸ್ಲಿಮರು ನಿಜವಾದ ಇಸ್ಲಾಮಿನ ತಿರುಳಿಗೆ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಹೊಸ ಜ್ಞಾನಧಾರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಕಳವಳಪಡುವಂತಹದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಆ ರೀತಿಯ ಭಯಗಳು ಇಸ್ಲಾಮಿನ ನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿರುವ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ." [Sayyid Ahmad Khan to Maulvi Tassaduq, from Sir Sayyid ke Chand Nadir Khutut, tr. and cited in S. Hay, ed., Sources of Indian Tradition, vol. 2, pp. 188-90.]

ತನ್ನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಳವಾದ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದು, ತನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ವಿಚಾರಪರ ಮತ್ತು ದಾರ್ಶನಿಕ ಅಡಿಪಾಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದು, ಹಾಗೆಯೇ, ಈಗ ಸರ್ಕಾರದ ಜೊತೆ ಸ್ನೇಹ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸುವ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗ್ಗೆ ದೃಢ ನಿಲುವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಕುಲೀನ ವರ್ಗದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬರ ಮಾತುಗಳು ಇವು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಶಿಕ್ಷಣವೊಂದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಹಾದಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಮುಸ್ಲಿಮರಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಮ್ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅಲಿಫರ್ ಕಾಲೇಜನ್ನು ಅವರು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ನಿಲವುಗಳು ಇವೇ. [Lelyveld, Aligarh's First Generation, pp. 102-13.]

ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ತಾಯಿ ಆಳವಾದ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ್ದರೂ, ಅಥವಾ ಅದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಏನೋ, ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರು ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಮನೆಪಾಠ ಬಿಟ್ಟರೆ ಹೊರಗಿನ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಲುವನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದರು. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವರು ವಿರೋಧಿಸಿದ್ದರು. ಬದಲಿಗೆ, ಮೇಲೆ ಸುರಿದ ಧಾರೆ ಕೆಳಗೆ ಹಳ್ಳಕ್ಕೂ ಹರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ (trickle-down theory) ನಂಬಿಕೆಯಿಟ್ಟ ಸಯ್ಯಿದರು ಅಲಿಫರ್‌ನಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಹುಡುಗರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡಿದರು. 1882 ರಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ತಮ್ಮ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ:

ಸ್ತ್ರೀಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗೆಗಿನ ಚರ್ಚೆ ಪೌರ್ವಾತ್ಯದ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನೊಬ್ಬ ಕೇಳಿದ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲೋ, ಕೋಳಿ ಮೊದಲೋ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗಂಡಸರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಂಗಸರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುವವರ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿ ಭಾರೀ ತಪ್ಪಿದೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ, ಭಾರೀ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಗಂಡಸರು ವಿದ್ಯಾವಂತರಾಗುವತನಕ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ತೃಪ್ತಿಕರ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ಮುಸ್ಲಿಮರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಈಗ ದೊರಕುತ್ತಿರುವ

ವಿದ್ಯೆ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸುಖಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟಿದೆ. [Report of the Indian Education Commission, Appendix vol.: Report for the North-western Provinces and Oudh with Testimony, p. 300.]

ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾಲವಿನ್ನೂ ಪಕ್ಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಅಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರಬಹುದು, ಅಥವಾ ಕೊನೆ ಪಕ್ಷ ಅಲಿಫಠ್‌ನಲ್ಲಿ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಕಾಲೇಜೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ತಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು ಬೇರೆ ಯಾವುದಕ್ಕೋ ಬಳಕೆಯಾಗಬಹುದು ಎಂಬುದು ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು.

ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸ್ತ್ರೀಶಿಕ್ಷಣದ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ

ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದರ ನಿಲವು ಅವರು ಬೆಳೆದುಬಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು. ಅವರ ತಾಯಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದರು. ಪದಾರ್ಥ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು ಸುಶಿಕ್ಷಿತೆಯಾಗಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಬದುಕನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿಸುವ ನೈತಿಕಶಕ್ತಿಯಾಗಬಲ್ಲಳು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಕೆ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದರು. ಆದರೂ 'ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸ್ತ್ರೀಶಿಕ್ಷಣದ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ' ಏನಾಗಿತ್ತು? ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಅವರ ಗೃಹವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವು ಅಪರೂಪದ ವಿದ್ಯಮಾನವಾಗಿರಬಹುದು; ಅಥವಾ, ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ, ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕುಲೀನ ವರ್ಗದ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಂತಹ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಇತರರಿಗೆ ದೊರಕುವುದು ಅಪರೂಪವಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಮಗುವಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ, ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ದಿನ ವಯಸ್ಸಾದಾಗ. [ಕುರಾನಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮೊದಲ ಪದವೇ 'ಬಿಸ್ಮಿಲ್ಲಾ' ಎಂದರೆ ಪದಶಃ 'ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ'. ಮಗುವಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ವರ್ಣನೆಗೆ ನೋಡಿ: Shurreef, Qanoon-e-Islam, pp. 27-9.] ಆ ದಿನ ಮುಂಚೆಯೇ ಕಲಿತಿದ್ದ ಕುರಾನಿನ ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಪಠಿಸಿದ ನಂತರ ಸುತ್ತ ನೆರೆದಿದ್ದವರ ಜೊತೆ ಸಿಹಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಮೇಲೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಪಾಠ ಹೇಳುವ ಉಸ್ತಾದರಿಂದ ಕುರಾನಿನ ಉಳಿದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡಲು ಕಲಿಯಬೇಕು. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರೂ ಈ ರೀತಿಯ ಗಿಣಿಪಾಠವನ್ನು ವಯಸ್ಸಾದ ಉಸ್ತಾದರಿಂದ ಅಥವಾ ಉಸ್ತಾನಿಯರಿಂದ (ಮಹಿಳಾ ಶಿಕ್ಷಕಿ) ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪಾಠ ಹೇಳುವವರು ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೆಲವು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರೂ ಅರಾಬಿಕ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಖುರಾನನ್ನು ಪಠಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆ ಪಾಠ ಹೇಳುವವರಿಗೆ ತಿಂಗಳ ಭತ್ಯೆ ಮತ್ತು ಊಟವನ್ನು ಒದಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಂತಹವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆ ಕುಟುಂಬದ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಪರಿಚಯಸ್ಥರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಭದ್ರತೆ ಮತ್ತು ಅಂತಸ್ತಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕತೆಗೆ ಜಾಗವಿರಲಿಲ್ಲ. [ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಪಾಠದ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ಇತ್ತು. ಪಾಠ ಹೇಳುವವರು ಹಿಂದೂ 'ಯಜಮಾನಿ' ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆಯೇ ಪೀಳಿಗೆಯಿಂದ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ದೆಹಲಿಯ ಜಕಾವುಲ್ಲಾ

ಕುಟುಂಬ ಮೊಘಲ್ ರಾಜಕುಮಾರರಿಗೆ ತಲೆಮಾರುಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಾರ ಹೇಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದರು. ನೋಡಿ: C.F. Andrews, Zaka Ullah of Delhi, p. 47. 'AiÀÄd³AiÁ¸' ,ÀA¥ÀæzÁAiÄÄPÉÌ £ÉÆÃr: W. H. Wiser, The Hindu Jajmani System.]

ಈ ಮಕ್ಕಳು ಅನಂತರ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಪಠ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಮಪದ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪಠ್ಯ 'ಅಮದ್ನಾಮ' ಹಾಗೂ ಸಾ'ದಿಯ 'ಗುಲಿಸ್ತಾನ' ಮತ್ತು 'ಬುಸ್ತಾನ' ಪಠ್ಯಗಳ ನೀತಿ ಕತೆಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯನ್ನು ('ಆದಬ್') ಬೋಧಿಸುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ 'ಮೌನದ ಲಾಭಗಳು' ಎಂಬ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು 'ಗುಲಿಸ್ತಾನ' ಪಠ್ಯದಿಂದ ಆರಿಸಲಾಗಿದೆ:

"ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿದ್ದ ಯುವಕನೊಬ್ಬ ತನ್ನ ಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಚನಾಯುಕ್ತ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಪಂಡಿತರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಆದರೆ ಆತ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವತ್ತೂ ಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದೇ ಇಲ್ಲ. ಗೊತ್ತಿರುವ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ನೀನು ಏಕೆ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಂದೆ ಒಮ್ಮೆ ಕೇಳಿದಾಗ, ಯುವಕ 'ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದರ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದರೆ ಅವಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಅದಕ್ಕೆ,' ಎಂದ...

ನಿನ್ನ ಮೌನದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ತಕರಾರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ

ಆದರೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಪುರಾವೆ ಸಹಿತ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸು! [The Gulistan of Sa'di, tr. Rehatsek, p. 176.]

ಅಥವಾ 'ಬುಸ್ತಾನ' ಪಠ್ಯದಿಂದ ಈ 'ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನಿಯೊಬ್ಬನ ಕತೆ' ಯನ್ನು ನೋಡಿ:

"ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರ ತಲೆಗೆರಿತ್ತು. ತುಂಬ ದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಕುಷ್ಯಾರ್ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಸಂತನ ಬಳಿಗೆ ಹೋದ. ಆ ಸಂತ ಅವನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಯೂ ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಕಾದು ಸೋತ ಅವನು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಹೋಗಲೆಂದು ಹೊರಟಾಗ ಕುಷ್ಯಾರ್ ಅವನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ:

ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವೆ ಎಂದು ನೀನು ಬೀಗುತ್ತಿದ್ದೀ. ತುಂಬಿದ ಪಾತ್ರೆ ಮತ್ತೇನನ್ನಾದರೂ ಹೇಗೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ? ಈ ಲೇಂಕಾರತನ ತೊರೆದರೆ ನೀನು ನಿಜವಾಗಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತೀಯೆ. ಹಮ್ಮುಬಿಮ್ಮು ತುಂಬಿದ್ದರೆ ನೀನು ಸದಾ ಅಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತೀಯೆ." [The Bustan of Sa'di, tr. by A. Hart Edwards, p. 80. Kushyar was the tutor of Avicenna/Ibn Sina.]

ಈ ರೀತಿಯ ಆದರ್ಶ ಕತೆಗಳು ಆಡಳಿತದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಕುಲೀನವರ್ಗದವರ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಿರಿಯರನ್ನು ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ತಯಾರು ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು. ಮಕ್ಕಳು ಮಾತಾಡಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಮಾತಾಡಬೇಕು; ವಯಸ್ಕರಿಗೆ ಜ್ಞಾನದ ಜೊತೆಗೆ ವಿನಯವೂ ಇರಬೇಕು; ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರವಿರಬೇಕು; ಯಾವಾಗ ಉಚಿತವೋ ಆಗ ಮಾತ್ರ

ಮಾತಾಡಬೇಕು; ಅನುಭವದಿಂದ ಕಲಿಯಬೇಕು; ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆಸ್ಥಾನಿಗರಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅವರು ಸಮಯ ಬಿದ್ದರೆ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಸಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಮಗಳಾಗಿ, ಸೊಸೆಯಾಗಿ ನಯವಿನಯದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಅನಂತರ ತಾಯಿಯಾಗಿ, ಅತ್ತೆಯಾಗಿ, ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರುವುದು, ಏನಿಲ್ಲವಾದರೂ ಚಾಕಚಕ್ಯತೆಯಿಂದ ಕುಟುಂಬದ ಶ್ರೇಣಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು - ಇವು ಹೆಂಗಸಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು. [ಅದಬ್ ಅಥವಾ ನೈತಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಗೆ ನೋಡಿ: B. Metcalf, ed., *Moral Conduct and Authority: The Place of Adab in South Asian Islam*; see esp. J. F. Richards, 'Norms of Comportment among Imperial Mughal Officers,' pp. 255-89; ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಆದಾಬ್ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ನೋಡಿ: Ashraf Ali Thanavi's *Bihishti Zevar*, and Hali's *Majlis un-Nissa*, below.]

ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ನಿದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಾಷೆಗಳು ಎರಡು: ಪವಿತ್ರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಾದರೆ ಅರಾಬಿಕ್, ಮತ್ತು ನೀತಿಪಠ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಾದರೆ ಪರ್ಶಿಯನ್. ಮೊಘಲ್ ಆಡಳಿತಗಾರರಿಂದ (ಅವರು ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದರಲ್ಲ) ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಡೆಕ್ಕನ್ ಪ್ರದೇಶದಷ್ಟು ದೂರ ಡೆಕ್ಕನ್ನಿನ ತನಕವೂ ದಿನನಿತ್ಯದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ದೇಶೀಯ ಭಾಷೆ ಉರ್ದುವನ್ನು ಸುಮಾರು ಹದಿನೇಳು ಮತ್ತು ಹದಿನೆಂಟು ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಆದರೂ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾಲದ ತನಕವೂ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೋಧನೆಗೆ ಅದು ಅರ್ಹ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. [Annemarie Schimmel, *Classical Urdu Literature from the Beginning to Iqbal*, vol. II, Fasc. 3 of *History of Indian Literature*, pp. 203-13; M. Sadiq, *A History of Urdu Literature*, pp. 290-329; Ram Babu Saksena, *A History of Urdu Literature*, pp. 1-31; D. Lelyveld, 'Zuban-e Urdu Mu'alla and the Idol of Linguistic Origins,' in *AUS* 9 (1994): 107-17.] ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಕುಲೀನವರ್ಗದವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉರ್ದು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಶಿಕ್ಷಣ ದೊರಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉರ್ದು ಒಂದು ಗಣನೀಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡದ್ದು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಶಕ್ತಿಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮುಖಾಮುಖಿಯಲ್ಲಿ. 1830ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಸರ್ಕಾರಿ ಭಾಷೆಯ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅನಧಿಕೃತಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಆಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉರ್ದು ಅಧಿಕೃತ ಭಾಷೆಯಾಯಿತು. ಈ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ, ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಳಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶೀಯ ಉರ್ದು ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ನೀಡಲಾಯಿತು. ಪ್ರಾಂತ್ಯ, ವರ್ಗ, ಲಿಂಗ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೀಮೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ವಿಚಾರಗಳ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ದಿನನಿತ್ಯದ ಉರ್ದು ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. [ಸುಧಾರಣಾವಾದಗಳನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಲು ಉರ್ದು ಮುದ್ರಣದ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಚರ್ಚೆಗೆ ನೋಡಿ Hali, *Hayat-i-Javed*, Eng. tr., pp. 123-8; and Metcalf, *Islamic Revival in British India*, pp. 199-215. ಈ ವಿಚಾರಗಳು ಶಿಷ್ಟವರ್ಗದಿಂದ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥ ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೆ ಹರಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕೈಪಿಡಿಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಬೆಂಗಾಲಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಗಮನಿಸಿ: Rafiuddin Ahmed, *The Bengali Muslims*, pp. 84-97. ಲಿಂಗಬೇಧವಿಲ್ಲದೆ ಈ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು

ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ 'ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಉರ್ದು ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ'ವನ್ನು ನೋಡಿ.]

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ನಂತರ ಮುಂದಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಬಾಲಕ ಮಸೀದಿ ಶಾಲೆಗೆ (ಮಕ್ತಬ್) ಅಥವಾ ಮೌಲ್ವಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಅಲ್ಲಿ ಅರಾಬಿಕ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಥವಾ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ, ಅಥವಾ ಎರಡೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಪಡೆಯುವ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಮಕ್ತಬ್‌ನಿಂದ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಅರಾಬಿಕ್ ಮತ್ತು ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಕಲಿಕೆಗೋಸ್ಕರ ಮದ್ರಸಾಗೆ ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದ. ಹಲವೊಮ್ಮೆ, ಈ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಹಲವಾರು ಶಿಕ್ಷಕರ ಜೊತೆ ಹಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದುತ್ತಾ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಿದ್ದ. ಅದೊಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಸರಾಗವಾದ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಜ್ಞಾನಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಮೌಲ್ವಿ, ಉಸ್ತಾದ್ (ಶಿಕ್ಷಕ) ಮತ್ತು ಉಸ್ತಾನಿಯರಿಗೆ (ಶಿಕ್ಷಕಿ) ಖಾಸಗಿ ಆಶ್ರಯ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆಲ್ಲಾ ಈ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕ್ರಮಕ್ಕೇ ಕುತ್ತು ಬಂತು. [ಇಸ್ಲಾಮಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಾರ ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಅಧ್ಯಯನಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನೋಡಿ: D. Eickelman, 'The Art of Memory: Islamic Education and Its Social Reproduction,' CSSH (20) (1978): 485-516; and R. Mottahedeh, The Mantle of the Prophet.]

ಈ ಆಶ್ರಯಗಳು ಕ್ಷೀಣಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಹಲವಾರಿವೆ. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವಂತೆ ಕುಲೀನ ವರ್ಗದವರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡದ್ದು ಒಂದಾದರೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ದತ್ತಿವ್ಯವಸ್ಥೆ. [ಅದನ್ನು ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ waqf ಎಂದು ಕರೆದರೆ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ awqaf ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.] ಈ ದತ್ತಿವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಮಸ್ತ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಲೋಕದ ಮಸೀದಿ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ನಾನದ ಮನೆ, ಸಮಾಧಿ ಮತ್ತು ಶಾಲೆಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆ ಒದಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ದತ್ತಿ ದೊಡ್ಡದೋ, ಸಣ್ಣದೋ, ಅದು ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲ. ವಿಧವೆಯೊಬ್ಬಳು ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚುವ ಹಣತೆಗಳಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸಬಹುದು. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬ ಒಂದು ಇಡೀ ಮದ್ರಸಾದ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಹೊರಬಹುದು. ದತ್ತಿ ಎನ್ನುವುದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಭುತ್ವದ ದಾಳಿಯಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿಡುವ ಸಾಧನವೂ ಹೌದು. ಈ ದಾನದತ್ತಿಗಳಿಂದ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಭದ್ರತೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ದತ್ತಿಗಳು ಪೋಷಕರಿಗೆ ಮತ್ತು ಆ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವವರಿಗೆ ತೆರಿಗೆರಹಿತ ಆದಾಯದ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. [Waqf ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ: H.A.R. Gibb and J.H. Kramers, eds., Shorter Encyclopedia of Islam, pp. 624-8; G. C. Kozlowski, Muslim Endowments and Society in British India, pp. 10-32; J. DiBona, ed., One Teacher, One School: The Adam Reports on Indigenous Education in Nineteenth Century India, pp. 18-70.]

ಬ್ರಿಟಿಷರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಲವಾಗಿ ತಳವೂರುತ್ತಾ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ವರಮಾನವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡಂತೆಲ್ಲಾ ಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿ ಮುಸ್ಲಿಮರು ತಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ವಂಶದವರಿಗೆ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದಿಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ದತ್ತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯತ್ತ ಓಲತೊಡಗಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಈ ಧಾರ್ಮಿಕ ದತ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಸಂಶಯ ಮೂಡಲಾರಂಭಿಸಿತ್ತು. ದತ್ತಿಯಿಂದ ಲಾಭಪಡೆಯುವವರು ಪೋಷಕರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹುನ್ನಾರದಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲಾರಂಭಿಸಿತ್ತು. ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳು ಈ ದತ್ತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದವು. ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಹಲವು ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಸರಾಗವಾಗಿದ್ದ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರದ ನಿಯಂತ್ರಣದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ದತ್ತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಕುತ್ತು ಬಂದಿತ್ತು. ದೊಡ್ಡಗಾತ್ರದ 'ಸಾರ್ವಜನಿಕ' ದತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಕುಟುಂಬದವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದ 'ಖಾಸಗಿ' ದತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಇದರ ಬಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಟ್ಟಿತು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಪರ್ಶಿಯನ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಖಾಸಗಿ ದತ್ತಿಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸೆಲೆಯೇ ಬತ್ತಿಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಈ ದಾನದತ್ತಿಗಳು ಸರ್ಕಾರದ ಹತ್ತೊಂಟಿಗೆ ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ಒಳಪಟ್ಟಂತೆಲ್ಲಾ ಪೋಷಕರ ಸಂಖ್ಯೆ ಗಣನೀಯವಾಗಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಾರಂಭಿಸಿ ಮೊಘಲ್ ಸರ್ಕಾರದ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ಖಾಸಗಿ ದಾನದತ್ತಿಗಳ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಅರಳಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಈ ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಮುದುಡಿಹೋಯಿತು. [Kozlowski, Muslim Endowments, pp. 32-78; DiBona, ed., One Teacher, One School, pp. 22-35; G.W. Leitner, History of Indigenous Education in the Punjab, pt. 1, pp. 52-4, 64-5.]

ಈ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು, ಹುಡುಗರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದಂತೆ ಹುಡುಗಿಯರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಒಳಪಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ [ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಹಿಂದೂ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಕುಲೀನವರ್ಗದ ಹೆಂಗಸರು ಇಬ್ಬರೂ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ಹಿಂದೂ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಗೆ ನೋಡಿ: Malavika Karlekar, Voices from Within, pp. 47-66.] ಈ ಹುಡುಗಿಯರಿಗೆ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುವ ಅವಕಾಶಗಳಿದ್ದದ್ದು ತೀರಾ ಕಮ್ಮಿ. ಆದರೂ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕಿಯರ ಶಾಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ 1845ರ ಒಂದು ಸರ್ಕಾರಿ ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ 46 ಬಾಲಕಿಯರನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಆರು ಶಾಲೆಗಳಿದ್ದವು. ಅವೆಲ್ಲವೂ ನಗರದ ಒಂದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದು, ಪಂಜಾಬಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಅದನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಮಕ್ಕಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ನಗರದ ಶ್ರೀಮಂತ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಆ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುವವರು ಮತ್ತು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಎಲ್ಲರೂ ಮುಸ್ಲಿಮರೇ. ಕಲಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಖುರಾನನ್ನು ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡುವುದು ಸೇರಿರುತ್ತಿತ್ತು. [ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಶಾಲೆಗಳ ಬಗೆಗಿನ ವರದಿಗೆ ನೋಡಿ: A. Roberts, the Collector, in Report of the General Committee on Public Instruction, Northwest Provinces, for 1846-47, App. F, pp. xlvi-xlix, IOLR. ರಾಬರ್ಟ್ಸ್ ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಬೋಧಕರ ವಯಸ್ಸು ಮೂವತ್ತರಿಂದ ಎಂಬತ್ತರವರೆಗೆ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ವಯಸ್ಸು ಮೂರರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದರವರೆಗೆ ಮತ್ತು ಬೋಧಕರ ಸಂಬಳ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಎಂಟಾಣೆಯಿಂದ

ಆರು ರೂಪಾಯಿಗಳವರೆಗೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು.] ಬಹಳಷ್ಟು ಹುಡುಗಿಯರು ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಉಳಿಯುತ್ತಿದ್ದು ಕಲಿಯಲು ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಬಂಧುಗಳನ್ನೋ, ಉಸ್ತಾನಿಯರನ್ನೋ ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಉಸ್ತಾನಿಯರ ಪೋಷಣೆ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ಖಾಸಗಿ ದತ್ತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಲೇ ನಡೆಯಬೇಕಿತ್ತು. ಹಲವಾರು ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಉಸ್ತಾನಿಯರ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿರುವುದು ನೋಡಿದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಮಹಿಳೆಯರ ಗುಂಪೇ ಇದ್ದದ್ದು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಅವರೆಲ್ಲ ಬಹುಶಃ ಮೌಲ್ವಿಗಳ ಹೆಂಡತಿ, ವಿಧವೆ, ಅಥವಾ ಮಗಳೋ ಆಗಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕಲಿಯಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದವರು ಯಾರು ಏನು ಎತ್ತ ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಆದರೆ ಹಲವಾರು ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಮಹಿಳೆಯರ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬರುವುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನಂತೂ ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸಬಹುದು. [ಈ ಅಂಶಗಳು ವರದಿ, ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿವೆ. See: Adam Reports; Hali's Majlis un-Nissa; DiBona, ed., One Teacher, pp. 91-3; Minault, tr., Voices of Silence, pp. 33-91.]

ಚಿಕ್ಕವರಾಗಿದ್ದಾಗ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರ ಜೊತೆ ವಯಸ್ಸಾದ ಶಿಕ್ಷಕರಿಂದ ಖುರಾನ್ ಪಾಠವನ್ನು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬೆಳೆದಂತೆಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಲು ಉಸ್ತಾನಿಯರು ಮನೆಗೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ, ಈ ಉಸ್ತಾನಿಯರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಗಳ ಜ್ಞಾನ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಲವು ಬಾಲಕಿಯರು ಖುರಾನಿನ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡುವುದರ ಆಚೆಗೆ ಏನನ್ನೂ ಕಲಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಉಳಿದವರು ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪಂದಿರಿಂದಲೋ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿಂದಲೋ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ, ಅರಾಬಿಕ್, ಪರ್ಶಿಯನ್ ಅಥವಾ ಉರ್ದು ಕಲಿಯುವುದು ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಯವೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಮಯ ತಮ್ಮ ತಾಯಂದಿರಿಗೆ ಅಡಿಗೊಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಬಟ್ಟೆ ಹೊಲೆಯುವುದರಲ್ಲಿ, ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸದವರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಹೆಂಡತಿಯರಾಗಿ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯರಾಗಿ ಕಳೆಯಬೇಕಾದ ತಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಬದುಕಿಗೆ ಬೇಕಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವರು ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಲು ಕೆಲವು ನೀತಿಪಾಠಗಳು ಮತ್ತು ಮನೆಯ ಲೆಕ್ಕ ಇಡಲು ಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನ ಇವಿಷ್ಟೇ ಅವರ ಅಂದಿನ ಆವಶ್ಯಕತೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆಗಿನ ಲೋಕಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಕಾರ, ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿತ್ತು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಬರೆಯುವುದನ್ನು ಕಲಿತ ಹೆಣ್ಣು ಅಪಾಯಕಾರಿ, ಅವಳ ಬರೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಗಂಡಸಿನ ಬದುಕಿಗೆ ಗಂಡಾಂತರ ಉಂಟಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಲವಾಗಿತ್ತು. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ನೀತಿಬೋಧಕ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಗ್ರಂಥ 'ಕಾಬೂಸ್ ನಾಮಾ' ದಲ್ಲಿ 'ನಿಮಗೆ ಮಗಳೇನಾದರೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ... ಅವಳು ಬೆಳೆಯುವಾಗ ಪವಿತ್ರ ನಿಯಮಗಳ ಮತ್ತು ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವ ಉಪದೇಶಕನ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಬೇಕು. ಅವಳಿಗೊಂದು ಓದು ಬರೆಹವನ್ನು ಕಲಿಸಬಾರದು. ಅದು ಮಹಾ ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಹಾದಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಂತೆ,' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. [Kai Kaus ibn Iskandar, A Mirror for Princess:

The Qabus Nama, tr. by Reuben Levy, p. 125.] ನೀತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥ 'ಅಖ್ಲಾಕ್-ಇ-ನಾಸೀರಿ' ಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಅದೇ ರೀತಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಖ್ವಾಜಾ ನಾಸಿರುದ್ದೀನ್ ತೂಸಿ ಎಂಬುವವರಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಗ್ರಂಥ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಣ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಮುನ್ನ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಪಠ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದ 'ಅದಬ್' ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಓದಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಪಠ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಓದು ಬರಹ ಸಲ್ಲ ಎಂದು ತೂಸಿ ಹೇಳಿದರೆ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಸಾಹಿತ್ಯ ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗದ ಗಂಡಸರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿತ ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀ-ವಿರೋಧಿ ನಿಲುವಿನ ಪ್ರಭಾವದ ಆಳವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. [ತೂಸಿಯ Akhlaq-i-Nasiri ಬಗೆಗಿನ ಈ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ನೋಡಿ: C.M. Naim, 'How Bibi Ashraf Learned to Read and Write,' AUS 6 (1987), pp. 112-13; and 'Prize-Winning Adab,' in B. Metcalf, ed., Moral Conduct and Authority, pp. 306-7. ಹೆಣ್ಣಿನ ವಿನಾಶಕಾರಕ ಶಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವ ಚಿತ್ರಣದ ಬಗೆಗೆ ನೋಡಿ: Afaf Lutfi al-Sayyid Marsot, ed., Society and the Sexes in Medieval Islam.]

ಹಾಗಾಗಿ, ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗದ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಓದನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ತೀರ ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಬರಹವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಅವರಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಅಪರೂಪವಾಗಿದ್ದರು. ಈ ನಿಷೇಧದ ಹಿಂದೆ ಬರಹವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಮದುವೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ಸಂಬಂಧಿಕರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧಿಕರಲ್ಲದ ಯಾರಾದರೂ ಮದುವೆಯಾಗುವ ವಯಸ್ಸಿನ ಗಂಡಸಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದರೆ, ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಕುಟುಂಬದ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಕಳಂಕವನ್ನು ತಂದುಬಿಟ್ಟರೆ ಎಂಬ ಆತಂಕ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. [ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಸಲೇಹಾ ಅಬೀದ್ ಹುಸೇನ್ ಅವರೊಂದಿಗಿನ 1977 ರ ಸಂದರ್ಶನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ Hayat-i-Ashraf ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಬಿ ಅಶ್ರಫ್ ಓದು ಬರಹ ಕಲಿಯಲು ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಹಲವಾರು ಪಠ್ಯಗಳ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ.] ಹೆಣ್ಣುಮಗಳ ಶೀಲವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಮತ್ತು ತನ್ಮೂಲಕ ಕುಟುಂಬದ ಘನತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇವೆರಡೂ ಅವಳ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾಳಜಿಯ ವಿಷಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಕೆಲವು ಧರ್ಮಸುಧಾರಕರು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಹೇಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪೂರಕವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೇ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಓದುಬರಹ ಕಲಿಯುವುದರ ಮೇಲಿದ್ದ ಹಿಡಿತ ಸಡಿಲವಾಯಿತು.

ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಉದಾರಮನೋಭಾವದಿಂದ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರ ತಾಯಿ ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಬೇಗಂ ಅವರು ಅಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಅವರ ಪೀಳಿಗೆಯ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಬೇಗಮ್ ಅವರು ಒಂದು ವಿಶೇಷವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರ ಕಿರಿಯ ಸಹಕಾಲೀನ ದೆಹಲಿಯ ಮುನ್ನಿ ಜಕಾವುಲ್ಲಾ ಅವರ ತಾಯಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಎಷ್ಟೋ ಪೀಳಿಗೆಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮೊಘಲ್ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷಕರ ಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯನ ಜೊತೆ ಜಕಾವುಲ್ಲಾ ಅವರ ತಾಯಿಯ ಮದುವೆ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಆಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಶಿಕ್ಷಿತೆಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಆಕೆ ಗಾಢವಾದ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಕಲಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಆಳವಾದ ಗೌರವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಒಮ್ಮೆ ಕುಟುಂಬ ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದ್ದಾಗ ತಮ್ಮ

ಒಡವೆಯನ್ನು ಮಾರಿ ತಮ್ಮ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ್ದರು. [Andrews, Zaka Ullah, pp. 52-5; SF, pp. 330-1; Zakaullah's dates are 1832-1911.]

ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಅಪವಾದಗಳಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅವು ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಯಮವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ. ಭೋಪಾಲಿನ ಬೇಗಮರಾದ ಸಿಕಂದರ್ ಬೇಗಂ (1819-68), ಶಾ ಜಹಾನ್ ಬೇಗಂ (1838-1901), ಮತ್ತು ಸುಲ್ತಾನ್ ಜಹಾನ್ ಬೇಗಂ (1858-1930) ಇವರುಗಳು ಮೂರು ತಲೆಮಾರಿನ ತನಕವೂ ಗಂಡು ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದರು. ಹಾಗಾಗಿ ಮಧ್ಯಭಾರತದ ಈ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳಿದ ಭೋಪಾಲ್ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದವರಾಗಿದ್ದರು. [ಸಿಕಂದರ್ ಬೇಗಮರ ತಾಯಿ ಖದೀಸಾ ಬೇಗಂ (1799-1881) ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಸಹ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದರು. Kamla Mittal, History of Bhopal State, pp. 18-33.] ಈ ಭೋಪಾಲಿನ ಬೇಗಮರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೇ ಹೊರಗೆ ಕೂಡಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಿತ್ತಿದ್ದರು. [ಇದನ್ನು ಕುರಿತ ಚರ್ಚೆ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.] ಈ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯವರಾದ ಸುಲ್ತಾನ್ ಜಹಾನ್ ಬೇಗಂ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ದಿನನಿತ್ಯದ ಪಾಠಗಳ ಬಗೆಗೆ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಗಂಡಸರೇ. ಅವರು ಕಲಿತ ವಿಷಯಗಳು ಖುರಾನ್, ಪರ್ಶಿಯನ್, ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಪುಶ್ತೂ (ಅವರ ವಂಶವು ಪಠಾಣ್ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತು), ಅಂಕಗಣಿತ, ಕೈಬರಹ, ಕುದುರೆಸವಾರಿ ಮತ್ತು ಕತ್ತಿವರಸೆಗಳನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿದ್ದವು. [Sultan Jahan Begam, An Account of My Life (Gohur-i-Iqbal), tr. by C.H.Payne, pp. 23-4. 1857 ರ ನಂತರ ಹುಟ್ಟಿದ ಸುಲ್ತಾನ್ ಜಹಾನರು ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಆಕೆ ಪಡೆದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಆಗಿನ ಮೊಘಲ್ ಆಡಳಿತ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗಂಡಸರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ರಮವನ್ನು ಹೋಲುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.] ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಿಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಶಿಷ್ಟವರ್ಗದ ಗಂಡಸರು ಮಾತ್ರ ಕಲಿಯಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರು. ಹೆಣ್ಣುಬ್ಯಾಳು ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯಲು ಅರ್ಹಳಾದರೆ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪಠ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರು ಮತ್ತು ಗಂಡಸರು ಎಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸುಲ್ತಾನ್ ಜಹಾನ್ ಬೇಗಂ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದರು. ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದರೂ ಹೆಣ್ಣುಬ್ಯಾಳು ಸುಶಿಕ್ಷಿತೆಯಾಗಬಲ್ಲವು ಎಂಬ ನಿಲವನ್ನು ಆಕೆ ಮತ್ತು ಇತರರು ಆಕೆಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. [ಉದಾಹರಣೆಗೆ Sultan Jehan Begum, Al Hijab or Why Purdah is Necessary.] ಅದು ನಿಜವೇ ಇದ್ದರೂ ಸುಲ್ತಾನ್ ಜಹಾನ್ ಬೇಗಮರ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆಳುವ ರಾಜಕುಮಾರಿಯಾಗಿ ಬೇಗಂ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಅವರು ಶಿಕ್ಷಕ, ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ, ಮಂತ್ರಿ, ಕಂದಾಯ ಅಧಿಕಾರಿ, ಅಥವಾ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ರೆಸಿಡೆಂಟ್, ಮೊದಲಾದ ಗಂಡಸರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಬೇಗಮ್ ಯಾವಾಗಲೂ ಪರ್ದಾ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವರ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಇತರ ಮಹಿಳೆಯರು ತಲುಪಿದ್ದರೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. [ಇಷ್ಟಾದರೂ ಸುಲ್ತಾನ್ ಜಹಾನ್ ಬೇಗಮರ ಆತ್ಮಕಥನದಲ್ಲಿ ಪರ್ದಾ ಧರಿಸದೇ ಇರುವ ಭಾವಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಅವರ ತಾಯಿಯ ಮತ್ತು ಅಜ್ಜಿಯ ಜೊತೆ ಕ್ಯಾಮರಾಗೆ ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತು ತೆಗೆಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಾವಚಿತ್ರಗಳನ್ನು An Account of My Life ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪುಟ 6, 16, 28 ಮತ್ತು 198 ಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.] ಆ ಸ್ಮರಕ್ಕೆ ಏರಿದ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಮುಸ್ಲಿಮರ ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಶಿಷ್ಟವರ್ಗದ ಕೆಲವು ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಮಾಜಿಕ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ರಿಯಾಯಿತಿಗಳನ್ನು ತೋರಿದ್ದಿದೆ. ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಹೆಂಗಸರು ದಕ್ಷ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಬಲ್ಲರು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಷ್ಠೆ ಹಾಗೂ ಉದಾತ್ತ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಕುಂದುಬಾರದಂತೆ ಬದುಕನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಮೂವರೂ ಬೇಗಮರು ಜೀವಂತ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ರೈಲಿನಲ್ಲಿ

ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದ ದರ್ಬಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು, ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅವರು ಹೆಂಡತಿಯರಾಗಿ, ತಾಯಂದಿರಾಗಿ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕನಿಷ್ಠೆಯ ಮುಸ್ಲಿಮರಾಗಿ ಸಹ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಮೆಕ್ಯಾಯಾತ್ರೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಮೂವರೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಭಾರತದ ಇತರ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಿತ್ತಿದ್ದರು. [ಅದೇ. pp. 12-14, 193-8, 338-52; Nawab Shahjahan Begam of Bhopal, Taj ul Iqbal Tarikh-i-Bhopal, tr. by H.C. Barstow, pp. 100-13; Muhammad Amin Zuberi, Begamat-i-Bhopal; Idem., Hayat-i-Sultani.] ಅವರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುವ ಪ್ರಜೆಗಳು ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಬೇಗಮರುಗಳನ್ನು ವಿಕೋರಿಯಾ ರಾಣಿಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭೋಪಾಲ್ ತುಂಬ ಸಣ್ಣ ರಾಜ್ಯವಿರಬಹುದು, ಬೇಗಮರುಗಳ ಶಿಕ್ಷಣ ವಿಕೋರಿಯಾಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರದ ಸ್ವರದ್ದಿದ್ದರೂ, ಹೋಲಿಕೆಯಂತೂ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಸೂಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು.

ಅಜೀಜುನ್ನೀಸಾ ಮತ್ತು ಭೋಪಾಲಿನ ಬೇಗಮರು ಅಸಾಧಾರಣ ನಿದರ್ಶನಗಳೇನೋ ಹೌದು. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಹಲವಾರು ಕಷ್ಟಗಳ ಮಧ್ಯೆಯೂ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಇದ್ದರು. ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರೂ, ಪತ್ರಕರ್ತರೂ ಆಗಿದ್ದ ಮುಹಮ್ಮದ್ ಅಲಿ (1878-1931) ಅವರು ತಮ್ಮ ತಾಯಿ ಅಬಾದಿ ಬಾನು ಬೇಗಂ (1852-1924) ಅವರನ್ನು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬೀ ಅಮ್ಮನ್ ಎಂಬ ಪ್ರೀತಿಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆಕೆ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ರಾಜವಂಶವು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ರಾಂಪುರದ ಆಡಳಿತದ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕುಟುಂಬದಿಂದ ಬಂದವರು. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುರಾನನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದ ಆಕೆಗೆ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಅರಾಬಿಕ್ ಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯವಿತ್ತು. ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಮಗನಿಗೆ ಉರ್ದು ಕತೆಗಳನ್ನು ಓದಲು ಹೇಳಿ ಕೇಳುವಾಗಲೇ ಗಾಢವಾಗಿ ಮನನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನಂತರ ನೆನಪಿನಿಂದಲೇ ಪುನಹ ಓದಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪರ್ಶಿಯನ್ ಮತ್ತು ಉರ್ದು ಅಕ್ಷರಗಳು ಅರಾಬಿಕ್ ಭಾಷೆಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನ ಅಷ್ಟೇ. ಹೀಗೆಯೇ ಓದುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದಲ್ಲದೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಕತೆ ಹೇಳುವ ಕಲೆಯನ್ನೂ ಕಲಿತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಬರೆಯುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾತ್ರ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ವಿಧವೆಯಾದ ಅಬಾದಿ ಬಾನು ಬೇಗಮರಿಗೆ ಐದು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಒಬ್ಬ ಮಗಳು ಇದ್ದರು. ಆಕೆ ಪುನಃ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯೆಗೋಸ್ಕರ ತಾಯಿಯು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ತನ್ನ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳ ಒಳ್ಳೆಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಆಕೆ ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟಿದ್ದರು. [Mohamed Ali, My Life, A Fragment, pp. 4-5, 12-17.]

ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎದ್ದುಕಾಣುವ ನಿದರ್ಶನ ಅಶ್ರಫುನ್ನೀಸಾ ಬೇಗಂ (1840-1903) ಅವರದು. ಅವರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರು ಅವರನ್ನು ಬೀಬಿ ಅಶ್ರಫ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಕೆ ಓದು ಬರಹ ಕಲಿತ ರೀತಿಯೇ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಕುಟುಂಬದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ತಾನು ಕಲಿತು ಸುಶಿಕ್ಷಿತಳಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಆಕೆಗೆ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗಿನ ಛಲ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಇರಬೇಕು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಈಕೆ ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ. ಒಬ್ಬ ಗಂಡಸು ತನ್ನ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರ ಬರೆಯುವಾಗ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಓದು ಬರಹ ಕಲಿಯಲು ಮತ್ತು ಕಲಿಸಲು ಏನೆಲ್ಲಾ ಪಾಡುಪಟ್ಟರು ಎಂದು ಭಾವುಕತೆಯಿಂದ ಆದರ್ಶೀಕರಿಸಿ ಬರೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸುವ ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವುಕತೆ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಗದ ಕುಟುಂಬದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಅಶ್ರಫುನ್ನೀಸಾರಿಗೆ ಉಳಿದ ಹೆಂಗಸರಂತೆಯೇ

ಓದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು ಆದರೆ ಬರಹ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಶ್ರಫ್ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮೇಲ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಯೀದ್ ವಂಶವು ಶಿಯಾ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಆ ವಂಶದರು ಗಾಢವಾದ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಬಿಜನೋರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಜಮೀನು ಸಹ ಇತ್ತು. ಅಶ್ರಫುನ್ನೀಸಾ ತಂದೆ ಗ್ವಾಲಿಯರಿನ ರಾಜಾಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಕೀಲರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗಾಗಿ ಬೀಬಿ ಅಶ್ರಫ್ ಮತ್ತು ಅವಳ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರು ತಾತನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾಯಿತು. ಖುರಾನ್ ಹೇಳಿಕೊಡಲು ಒಬ್ಬ ವಿಧವೆ ಉಸ್ತಾನಿ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ದಿನ ಅವರ ಮರುಮದುವೆಯ ಸುದ್ದಿ ಬಂದಾಗ ಬೀಬಿ ಅಶ್ರಫ್‌ಳಿಗೆ ಆರರ ವಯಸ್ಸು. ಖುರಾನ್ ಪಾಠ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ನಿಂತುಹೋಯಿತ್ತು. ಇಸ್ಲಾಮ್ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಧವೆಯ ಮರುಮದುವೆಗೆ ಸಮ್ಮತವಿದ್ದರೂ ಅಶ್ರಫ್‌ಳ ತಾತ ಕೋಪದಿಂದ ಆ ಹೆಂಗಸು ಮನೆಗೆ ಬರಕೂಡದೆಂದು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪಾಠ ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ನಿಂತುಹೋಯಿತು. [C.M. Naim ಅವರು ಅಶ್ರಫುನ್ನೀಸಾ ಅವರ ಕಥೆಯನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನೋಡಿ: 'How Bibi Ashraf Learned to Read and Write,' AUS 6 (1987): 99-115.]

ತನ್ನ ಬಳಗದ ಕೆಲವು ಹುಡುಗಿಯರು ಅವರವರ ತಾಯಿಯರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಖುರಾನ್ ಓದುವುದನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರೂ, ಅಶ್ರಫ್‌ಳ ತಾಯಿ ಖಾಯಿಲೆ ಬಿದ್ದು ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಓದು ಮುಂದುವರಿಸಲು ಆಕೆಗೆ ಯಾವ ಹಾದಿಯೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಓದನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅವಳ ಆಸೆಗೆ ಬಳಗದ ಹಲವರು ತಣ್ಣೀರೆರೆಚಿದರು. ಅವಳ ಅಜ್ಜಿ ಮಾತ್ರ ಈಗಾಗಲೇ ಓದಿದ್ದ ಕುರಾನಿನ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಓದುತ್ತಲೇ ಇರುವಂತೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು. ಪಟ್ಟು ಬಿಡದೇ ಓದಿದ ಅಶ್ರಫ್ ಖುರಾನನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತಾನೇ ಓದಲು ಕಲಿತಳು. ಅವಳಿಗೆ ಉರ್ದು ಓದಲು ಇನ್ನೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಕೆರ್ಬಾಲಾದಲ್ಲಿ ಹುತಾತ್ಮ ಇಮಾಮ್ ಹುಸೇನ್ ಅವರ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ ಪವಿತ್ರ ಮುಹರಮ್ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬ ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾವ್ಯವಾಚನ ಸಭೆ 'ಮಜಲೀಸ್' ನಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಅವಳು ಉರ್ದು ಕಲಿಯಬೇಕಿತ್ತು. ಆ ಪಠ್ಯದ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಂಡು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಬಂಧುವೊಬ್ಬರ ಹತ್ತಿರ ಅದರ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದು ಹೇಗೋ ಖಾಲಿ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು, ಜೊತೆಗೆ ಬರೆಯಲು ತವೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಮಸಿಯನ್ನು ಬಳಿದುಕೊಂಡು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಎಲ್ಲರೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತನಗೆ ಅರ್ಥವೇ ಆಗದಿದ್ದ ಬರಹದ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ತಾರಸಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಜಾರುತ್ತಿದ್ದಳು.[ಅದೇ. p. 107.]

ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳ ಅನಂತರ ಅವಳಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುವವ ದೊರಕಿದ. ಬಳಗದ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಖುರಾನ್ ಓದುವುದನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಸಹಾಯ ಬೇಕಿತ್ತು. ಅಶ್ರಫ್ ತಾನು ನೀಡಿದ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಇಮಾಮರ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥದ ಕೆಲವು ಉರ್ದು ಚರಮಗೀತೆಗಳನ್ನು ('ಮಸೀಯಾ') ಓದುವುದನ್ನು ಕಲಿತಳು. ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನದ ನಂತರ ತಾನು ಅಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ನಕಲು ಮಾಡಿದ್ದ ಉರ್ದು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಓದುವುದು ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು! ಅನಂತರ ಕೈಗೆ ದೊರಕಿದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓದುವುದು ಅವಳಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾಯಿತು. ಹೆಂಗಸರು ಬರಹವನ್ನು ಸುತರಾಂ ಕಲಿಯಬಾರದು ಎಂಬ ನಿಲವಿನ ಅವಳ ಸೋದರಮಾವ ಅವಳ ತಂದೆಯ ಜೊತೆ ಇರಲು ಗ್ವಾಲಿಯರಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಕುಟುಂಬದ ಇತರ ಹೆಂಗಸರು ಅವಳಿಗೆ ಬರೆಯಲು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿದರು. ಅನಂತರ ಕುಟುಂಬದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಅಶ್ರಫ್‌ಳ ಪಾಲಿಗೆ ಬಿತ್ತು.[ಅದೇ. pp. 108-9.]

ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಅಶ್ರಫ್‌ಗಳ ಮದುವೆ ಬಳಗದ ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಲಂದಾರ್ ಹುಸೇನ್ ಎಂಬುವರ ಜೊತೆ ನಡೆದು ಲಾಹೋರಿಗೆ ತೆರಳಬೇಕಾಯಿತು. ಆಕೆಯ ಗಂಡ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ವಿದ್ಯಮಾನದಂತೆ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆದ ಪೀಳಿಗೆಯವರು. ಉರ್ದು ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪೌರ್ವಾತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದೆಹಲಿ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದರು. [ಈ ಕಾಲೇಜಿನ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ನೋಡಿ: Abdul Haq, Marhum Dehli Kalej.] ಪಂಜಾಬಿನಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಗಳ ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರರಾಗಿ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಅನಂತರ ಲಾಹೋರಿನ ಸರ್ಕಾರಿ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅರಾಬಿಕ್ ಮತ್ತು ಪರ್ಶಿಯನ್ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರು. ಅವರಿಗೆ ನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದು ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಶೈಶವದಲ್ಲಿಯೇ ಅಸು ನೀಗಿದ್ದವು. ಅಲಂದಾರ್ ಹುಸೇನ್ 1870 ರಲ್ಲಿ ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿದಾಗ ಬೀಬಿ ಅಶ್ರಫರಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಎಳೆಯ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಆಕೆ ಮರುಮದುವೆಯಾಗದೇ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದರು. ಮೊದಲು ಹೊಲಿಗೆಯಿಂದ, ಅನಂತರ ಲಾಹೋರಿನ ವಿಕೋರಿಯಾ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಾ ಬದುಕನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಆಕೆ ಆಳವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಷ್ಠೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಧೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರು ಎನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ತಾನು ಓದಿ ಬರೆಯುವುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಲಿತೆ ಎಂಬುದರ ಬಗೆಗೆ ಬರೆದ ಅವರ ಲೇಖನವನ್ನು ಲಾಹೋರಿನ ಮಹಿಳೆಯರ ಉರ್ದು ಪತ್ರಿಕೆ ತಹಜೀಬ್ ಅನ್-ನಿಸ್ವಾನ್ 1899 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿತು. 1903 ರಲ್ಲಿ ಅಶ್ರಫುನ್ನೀಸಾ ಅವರು ನಿಧನರಾದಾಗ ಆ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕಿ ಮುಹಮ್ಮದಿ ಬೇಗಂ, ಬೀಬಿ ಅಶ್ರಫುನ್ನೀಸಾ ಅವರ ಕತೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆದರು. ಅಶ್ರಫುನ್ನೀಸಾ ಅವರ ಹಳೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅದೊಂದು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಸೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು. [Tahzib un-Niswan ಕೃತಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. See Muhammadi Begam, Hayat-i-Ashraf. ಇದರ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟ C.M. Naim ಅವರಿಗೆ ಅಭಾರಿ.]

ಬೀಬಿ ಅಶ್ರಫ್ ಮೊದಲು ಉಚ್ಚವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ನಂತರ ಬಡತನಕ್ಕೆ ಈಡಾದ ವಿಧವೆ. ಅವರ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದ ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮನೆಪಾಠ ಹೇಳುವ ಉಸ್ತಾನಿಯಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರೋ ಏನೋ. ಅವರು ಸಾಯುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಶರೀಫ್ ಕುಟುಂಬದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಅಶ್ರಫುನ್ನೀಸಾ ಅವರು ಪಾಠ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತಹ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಪಾಠ ಹೇಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಕುಟುಂಬಗಳು ಎಷ್ಟೇ ಹುಡುಕಿದರೂ ಉಸ್ತಾನಿಯರು ಸಿಗುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಈ ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ರಮ ಅವನತಿ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮಾಧ್ಯಮದ ಶಾಲೆಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದು ಒಂದು ಕಾರಣ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಖಾಸಗಿ ದತ್ತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕುಸಿತ. ಜಮೀನನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅನೇಕ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ತಾವು ಹಿಂದೆ ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷಕರನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿಯ ಮನೆಪಾಠ ಹೇಳುವ ಶಿಕ್ಷಕರ ಕುಟುಂಬಗಳ ಜೀವನೋಪಾಯವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಖಾಸಗಿ ದತ್ತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ತುತ್ತಾದವು. ಆಗಿನೂ ಹಂಗಸರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಮಾಜ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದ ಕಾಲ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆಶ್ರಯಗಳು ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಉಸ್ತಾನಿಗಳ ವೃತ್ತಿಯು ಮರೆಯಾಗಲಾರಂಭಿಸಿತ್ತು. [Kozlowski, Muslim Endowments, pp. 53-9, 63, 73.] ಕೇವಲ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿದ್ದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಮಹಿಳೆಯರ ಮನೆಪಾಠ, ಬೇಡಿಕೆಯಿದ್ದರೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಂದಿ ಉಸ್ತಾನಿಯರಿಲ್ಲದೆ ಅವನತಿಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿತ್ತು. [ಉದಾಹರಣೆಗೆ

ನೋಡಿ: Aparna Basu, 'The Indigenous System of Education in the Early Nineteenth Century and its Decline,' in her Essays in the History of Indian Education, pp. 28-38.]

ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರ ನಿಲುವುಗಳಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವುದಾದರೆ, ಆತ ತತ್ವಶಃ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೊರಗೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡ ಎನ್ನುವುದು ಅವರ ನಿಲವಾಗಿತ್ತು. ಇದು 1880ರ ದಶಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಇತರರು ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದ್ ಅವರ ಬಗೆಗೆ ಹೊಂದಿದ್ದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆ ಕಾಲದ ಬಹುತೇಕ ಗಂಡಸರಂತೆ ಸಯ್ಯಿದರು ಸಹ ಹೆಂಗಸರು ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕವಾಗಿ ಗಂಡಸರಿಗಿಂತ ಕೆಳಸ್ತರದಲ್ಲಿ ಇರುವವರು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಹೆಂಗಸರು ಭಾವನಾಜೀವಿಗಳು, ಅವರಿಗೆ ಬೌದ್ಧಿಕ ಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆ ಎಂಬಂತಹ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಕೇವಲ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೇ ಸೀಮಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಸಯ್ಯಿದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರ ಹೆಂಗಸರು ಮಹಾ ಭೋಳೆಸ್ವಭಾವದವರು, ಕಂದಾಚಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದವರು ಮತ್ತು ಗಂಡಸರ ಬದುಕನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿಸುವವರು. ಸಯ್ಯಿದರು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಹುಟ್ಟಿದಾಗಿನಿಂದ ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಹಾರಲು ಬರದೆ ಇರುವ ಗಿಣಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಂಗಸರು ಹಿಂದುಳಿದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಈ ರೂಪಕವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದಾದರೂ ಸಯ್ಯಿದರ ವಾದ ಬೇರೆ ತರವೇ ಇತ್ತು. ಗಂಡಸರಂತೆ ಹೆಂಗಸರು ಸಹ ಕೆಲವು ಮನುಷ್ಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ದತ್ತವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಅವರ ಬುದ್ಧಿ ಕುಂಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪಂಜರವು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ನಿಲವನ್ನುಳ್ಳ ಸಯ್ಯಿದರು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಅನುಮೋದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಣ್ಣಿನ ಮರ್ಯಾದೆಗೋಸ್ಕರವೇ ಹೆಣ್ಣು ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂಬುದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು. [Sayyid Ahmad Khan, 'Hindustan ki auraron ki Halat,' Maqalat, v. 5, pp. 188-93.]

ಆದರೂ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅತಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಯ್ಯಿದರು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮನೆಯೊಳಗೇ ಕೊಳೆ ಹಾಕುವುದರಿಂದಲೇ ಹೆಣ್ಣು ಅಜ್ಞಾನಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ, ಹಾಗಾಗಿ ಇದೊಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿದ್ಯಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಇಸ್ಲಾಮಿನ ಉತ್ತುಂಗದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ವಿದ್ಯಾವಂತೆಯಾಗಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆಸ್ತಿಯ ಹಕ್ಕಿರುತ್ತಿದ್ದ ಅವಳಿಗೆ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಬರೆಯುವುದನ್ನೂ ಅವರು ಕಲಿಯಬೇಕಿತ್ತು. ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ನಾಗರಿಕತೆ ದುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅವಳ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಚ್ಯುತಿಯುಂಟಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಕೆಟ್ಟ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾದ ಇಸ್ಲಾಮ್ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. [ಅದೇ ಲೇಖಕರು ಮತ್ತು ಕೃತಿ, 'Auratun ke Huquq,' v. 5, pp. 194-9.] ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುವ ಜೊತೆಜೊತೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಹಿಂದುಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಕಾರಣ ಎನ್ನುವ ಸಯ್ಯಿದರ ನಿಲುವು ವೈರುಧ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಾ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುವ ಜಾಣ್ಮೆಯೇ ಹೊರತು ವೈರುಧ್ಯವಲ್ಲ. ಅವರು ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಿಲ್ಲ ನಿಜ. ಅದು ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ. ಒಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಮ್ಮತಿಯಿತ್ತು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಅದು ಉಚ್ಛವರ್ಗದ ಹೆಂಗಸರು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ವಿರೋಧಿಸಿದ್ದು ಭಾರತೀಯ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅತಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಿರುವ ರೀತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ. ಯಾವುದೋ ಗೊಡ್ಡು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಬೀಳುವುದೆಂದರೆ ನಿಜವಾದ ಇಸ್ಲಾಮ್

ಆಚರಣೆಗೆ ಬೆನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿದಂತೆ. ಸಯ್ಯೀದರು ಹೊಸ ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನದ ಪರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ವಾದವೂ ಇದೇ.

ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದರ ವಾದ ಅವರ ತಲೆಮಾರಿನ ಸುಧಾರಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿತು. ಕೆಲವು ಕಿರಿಯ ಸುಧಾರಕರಂತೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಆಗುವ ಅನುಕೂಲಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಧ್ವನಿಯೆತ್ತಿದ್ದರು. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವು ಹೆಣ್ಣಿನ ಒಂಟಿತನವನ್ನು ದೂರಮಾಡುತ್ತದೆ; ಅವರ ಮುಖದ ಮೇಲಿನ ಪರದೆಯನ್ನು ಸರಿಸದಿದ್ದರೂ ಅವರ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲಿನ ಪರದೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ಜ್ಞಾನದ ಬೆಳಕನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಧರ್ಮದ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅವನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೂಢನಂಬಿಕೆ, ಕಂದಾಚಾರಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಸುಧಾರಕರ ವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕಂಡುಬರುವ ನಿಲುವು. ಮೊಘಲ್ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಆಡಳಿತ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಷ್ಟವರ್ಗದವರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವೃತ್ತಿಪರ ನೌಕರಶಾಹಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದವರಾದ ಮೇಲೆ ಭಾರತೀಯರ ದೌರ್ಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಅವರ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕುಸಿದಿರುವುದೇ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. [ಈ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತವಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸೃಷ್ಟಿಕರಣಗಳಿವೆ. ಕೆಲವು ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿರುವ ಸಾರಾಂಶಗಳಿಗಾಗಿ ನೋಡಿ: Francis Hutchins, *The Illusion of Permanence*, pp. 3-19; and Gauri Viswanathan, *Masks of Conquest*, pp. 118-41.] ಆದರೆ ಈ ಸ್ವ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪೆನಿ ಬಂದು ಮೊಘಲರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸುವ ಮುನ್ನವೇ ಆ ತರಹದ ವಾದವೊಂದು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿತ್ತು. ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಾ ವಲೀಯುಲ್ಲಾ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸೂಫಿಯ ಮುಜಾದ್ದಿದಿ ಪಂಥದ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಶೇಕ್ ಅಹಮದ್ ಸಹೀಂದಿ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಕುಲೀನವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕನಿಷ್ಠೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಅವನತಿಯ ಹಾದಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತೀವ್ರ ಆತಂಕವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಅದಕ್ಕೆ ರಾಜಕೀಯ ಶಕ್ತಿಯ ಕುಸಿತ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಮುಸ್ಲಿಮರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮರಳಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಿತ್ತು. [ವಲೀಯುಲ್ಲಾ ಮತ್ತು ಅವರ ನಂತರದವರ ಬಗ್ಗೆ ಅಗಾಧ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದುದು: B. Metcalf, *Islamic Revival in British India*, pp. 16-63; Aziz Ahmad, 'Political and Religious Ideas of Shah Waliullah of Delhi,' *MW* 52, 1 (1962): 22-30.]

ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅಂಶವಿಷ್ಟೆ: ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಸುಧಾರಕರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸಿದ್ದು ನಿಜವೇ. ಆದರೂ ಆ ರೀತಿಯ ಸ್ವವಿಮರ್ಶೆ ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಇತ್ತು. ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದರು ಹೇಳುವಂತೆ ಇದು 'ಮೊಟ್ಟೆ ಮೊದಲೋ, ಕೋಳಿ ಮೊದಲೋ' ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ನಿದರ್ಶನವಾಗಬಲ್ಲದು.

ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕಥಾನಾಯಕಿಯರು: ಅಸಫರಿ ಮತ್ತು ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನ್

ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್ ದೆಹ್ಲಾವಿ ತಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿ 'ಮೀರತ್ ಉಲ್-ಅರೂಸ್'ನಲ್ಲಿ (ವಧುವಿನ ಕನ್ನಡಿ) [ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣ 1869ರಲ್ಲಿ ಅನಂತರ ಅದು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು

ಮುದ್ರಣಗಳನ್ನು ಕಂಡಿದೆ. Nazir Ahmad, Mirat ul-'Arus, Eng. tr. by G.E. Ward, The Bride's Mirror.] ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗೌರವಸ್ಥ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಇಬ್ಬರು ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಕ್ಕ ಅಕಬರಿ ಮತ್ತು ತಂಗಿ ಅಸಫರಿ. ಅಕಬರಿ ಅವಿದ್ಯಾವಂತೆ, ಸೋಮಾರಿ ಜೊತೆಗೆ ಮಹಾ ಮುಂಗೋಪಿ. ಆಕೆ ಕೀಳು ಹೆಂಗಸರ ಜೊತೆ ಬೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ತಾವು ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಳು ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಲ್ಲದೆ, ಅವಳು ಎಂಥಾ ಕಂದಾಚಾರಸ್ಥೆಯಾಗಿದ್ದಳೆಂದರೆ ತಾನು ಮೆಕ್ಕಾದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವೇಷಧಾರಿ ಕಪಟಿಯೊಬ್ಬನ ಮಾತನ್ನು ನಂಬಿ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯನ್ನು ಅಜ್ಜಿ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಅತೀವವಾಗಿ ಮುದ್ದು ಮಾಡಿದ್ದಳೆನ್ನುವ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದರೂ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಇರುವ ಅಗಾಧ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಲೇಖಕರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಅವರ ತಂದೆ ದೂರಂದೇಶ್ ('ದೂರದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು') ಖಾನ್ ಅಸಫರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದ್ದ. ಆಕೆ ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಹೆಣ್ಣು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಸಫರಿ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಮನೆಯವರೇ ಒಪ್ಪಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಅಕಬರಿಯ ಗಂಡನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಡದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಆಕೆ ಕುಟುಂಬದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಬಲ್ಲ ದಕ್ಕೆ. ತನ್ನ ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಆಕೆ ಹಿರಿಯರ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವುಳ್ಳವಳು ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ಗೃಹಿಣಿ. ಆಕೆ ಕೆಲಸದ ಮೇಲೆ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಇರಬೇಕಾದ ತಂದೆಯ ಜೊತೆ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಡೆಸಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದವಳು. ಇದರಿಂದ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಬೇಕಾದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಓದುಬರಹದ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ನೀಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಮದುವೆಯಾದ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಅಸಫರಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಕುಟುಂಬದವರಿಗೆ ಮೋಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲಸದವಳ ಗುಟ್ಟನ್ನು ಬಯಲು ಮಾಡಿ ಮಾವನ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನೂ, ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನೂ ಗಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಅತ್ತೆಯ ಜೊತೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ವಿರಸವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳದೆ ಮನೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಯ ಪೂರ್ತಿ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರುತ್ತಾಳೆ. ನಂತರ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿದ್ದು ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಸರಕಾರಿ ನೌಕರಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಹಾಜರಿರುವಂತೆ, ಅವಕಾಶ ಕಂಡ ತಕ್ಷಣ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಮಾತನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಗಂಡ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಇತರರ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುದ್ದೆಗೆರುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಅವನ ಸುತ್ತ ನೆರೆಯವ ಹೊಗಳುಭಟ್ಟರಿಂದ ದೂರವಿರುವಂತೆ ಬೋಧಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೂ ಅವಳದೇ.

ಅಸಫರಿ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಶಿಷ್ಟವರ್ಗದ ಕುಟುಂಬಗಳ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಶಾಲೆಯನ್ನೂ ತೆರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳು ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರೆಲ್ಲರ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಬೋಧಕಿ. ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಕುಟುಂಬಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರ ಸಹೋದರನ ಜೊತೆ ತನ್ನ ನಾದಿನಿಯ ಮದುವೆಯನ್ನೂ ಗೊತ್ತು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ದಾನಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಸೀದಿ ದತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಗೆ ಒಂದು ಧರ್ಮಭಟ್ಟದ (ಸರಾಯ್‌ನ) ಸ್ಥಾಪನೆಯೂ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ. [C.M.Naim, 'Prize-Winning Adab: A Study of Five Books Written in Response to the Allahabad Government Gazette Notification,' in B. Metcalf, ed., Moral Conduct and Authority, p. 313.] ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಸಫರಿ ಎಷ್ಟು ಜಾಣೆಯೆಂದರೆ ಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಬೇರೆ ಹೋಗಿದ್ದು

ತನ್ನ ಅಕ್ಕ-ಭಾವರ ಮನವೊಲಿಸಿ ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ಕರೆತರುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗೆ ಗೆಲುವಿನಿಂದ ಗೆಲುವಿಗೆ ಸಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಅಸಫರಿ ಪರ್ವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗಡಿಯನ್ನು ಎಂದೂ ದಾಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಗಂಡನ ಮತ್ತು ಆತನ ಕುಟುಂಬದ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಧಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಕೆ, ನಂಬಲು ಅಸಾಧ್ಯವೆನ್ನಿಸುವಷ್ಟು ದಕ್ಷಿಣಾಗಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳ ಸಾವೂ ಸಹ ಆಕೆಯ ಸಮಚಿತ್ತತೆಯನ್ನು ಘಾಸಿಗೊಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹತಾಶೆಯಿಂದ ಆಕೆ ತಾಯಿತ, ತಾಳಿಗಳ ಮೊರೆಯನ್ನೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಾಹುವು ತಾನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ತಾನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ಎಂಬ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. 1869 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ 'ಮೀರತ್ ಉಲ್-ಅರೂಸ್' ಕಾದಂಬರಿ ಭಾರೀ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಇಂದಿಗೂ ಅದು ಉರ್ದು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠಕಾದಂಬರಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. [ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಗೆ ನೋಡಿ: Iftikhar Ahmad Siddiqi, Maulvi Nazir Ahmad Dehlavi: Ashwal o Asar, pp. 312-70; and Ralph Russel, The Pursuit of Urdu Literature, pp. 92-9, 114-17.]

ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್ ಅವರು (1833?-1912) [ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ಹುಟ್ಟಿದ ವರ್ಷದ ಬಗ್ಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. Hayat un-Nazir ಎಂಬ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ 1836 ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. Indian Muslims ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಜೀಬ್ ಎಂಬುವವರು ಫರ್ಹತುಲ್ಲಾ ಬೇಗ್ ಅವರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಅದು 1833 ಎಂಬ ನಿಲುವನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ನಯೀಮ್ ಅವರು ತಮ್ಮ 'Prize-Winning Adab' ನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರಾಲ್ಫ್ ರಸೆಲ್ ಅವರು ಇಫ್ತಿಕರ್ ಅಹಮದ್ ಸಿದ್ಧಿಕಿ ಅವರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಅದನ್ನು 1830 ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ರಸೆಲ್ ಅವರೇ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ 1836 ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ದಾಖಲೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ದೆಹಲಿ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ದಾಖಲಾಗಿದ್ದು 1846 ರಲ್ಲಿ. ಹಾಗಾಗಿ 1836 ತುಂಬ ತಡವೆನ್ನಿಸಿದರೆ 1830 ತುಂಬ ಬೇಗ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ನೋಡಿ: Iftikhar Alam Bilgrami, Hayat un-Nazir, p. 1; M. Mujeeb, Indian Muslims, p. 531; C.M. Naim, 'Prize-Winning Adab,' in Metcalf, Moral Conduct, p. 299; R. Russel, Pursuit of Urdu Literature, cf. pp. 92 and 112; Siddiqi, Maulvi Nazir Ahmad Dehlavi, pp. 10-14; Report on Public Instruction for the Northwestern Provinces, 1847-48, Delhi College Report, pp. 47-57, IOLR.] ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಹಮದರ ಕಿರಿಯ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿದ್ದರು. ಬಿಜನೋರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ವಿದ್ಯಾಂಸರ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಅವರು ತಮ್ಮ ತಂದೆಯಿಂದಲೇ ಅರಾಬಿಕ್ ಮತ್ತು ಪರ್ಶಿಯನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರ ಹದಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ತಂದೆ ಅವರನ್ನು ಹಳೆಯ ದೆಹಲಿಯ ಪಂಜಾಬಿ ಕಾಟ್ರಾ ಭಾಗದ ಔರಂಗಾಬಾದಿ ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ವಿ ಅಬ್ದುಲ್ ಖಾಲಿಕ್ ಅವರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಮದ್ರಸಾದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಿಸಲು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋದರು. [ಇಂದಿನ ಹಳೆ ದೆಹಲಿಯ ರೇಲ್ವೆ ರಸ್ತೆ ನಿಲ್ದಾಣ.] ಊಟವಸತಿಯ ಖರ್ಚಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಅವರು ಮೌಲ್ವಿಯ ಕುಟುಂಬದ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಮಸಾಲೆ ಅರೆಯುವಂತಹ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕಿತ್ತು. ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರು ಅವರ ಮೇಲೆ ಸಾಕಷ್ಟು ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಿಂದ ದರ್ಬಾರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೌಲ್ವಿಯ ಮೊಮ್ಮಗಳು ಸಫಿಯತುನ್ನೀಸಾ ಸಹ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು. ಕೊನೆಗೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಪರಸ್ಪರ ಮದುವೆಯಾಗಿ ದೀರ್ಘ ಕಾಲ ಸುಖವಾಗಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ಪರ್ದಾ ಪಾಲಿಸುವ ಹೆಂಗಸರು ತಗ್ಗಿ ಬಗ್ಗಿ ನಡೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದವರು ಎಂದು ನಂಬಲು ನಜೀರ್ ಅಹಮದರಿಗೆ ಯಾವ ಕಾರಣಗಳೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. [Farhatullah Beg, 'Doctor Nazir Ahmad ki Kahani, Kuch Meri aur Kuch unki Zubani,' in Mazamin-i-Farhat, vol. I, p. 42; Mujeeb, Indian Muslims, p. 531; Khairi family tree, including the lineage of Maulvi Abdul Khaliz, in Savanah-i-'Umri-i-'Allama Rashidul Khairi, Annual Number of 'Ismat (1964): 756-7.]

ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ದೆಹಲಿ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದರು. ಅವರ ಜಾಣ್ಮೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರು ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಓದಲು ಅವರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನವೊಂದನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದರು. ಅವರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿಯುವುದು ಅವರ ತಂದೆಗೆ ಸುತರಾಂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ಕಾಲೇಜಿನ ಪೌರ್ವಾತ್ಯ ಜ್ಞಾನಗಳ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ದಾಖಲಾಗಿ ಅರಾಬಿಕ್ ಜೊತೆಗೆ ಉರ್ದು ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಅಂಕಗಣಿತ, ಕಲನಶಾಸ್ತ್ರ (calculus) ಮತ್ತು ತ್ರಿಕೋನಮಿತಿಶಾಸ್ತ್ರವೂ (trigonometry) ಸೇರಿದಂತೆ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲಿತರು. ದೆಹಲಿ ಕಾಲೇಜಿನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರತಿಭಾನ್ವಿತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪದವೀಧರರಲ್ಲಿ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರೂ ಒಬ್ಬರು. ಅನಂತರ 1854 ರಲ್ಲಿ ಪಂಜಾಬ್ ಪ್ರದೇಶದ ಒಂದು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರಾಬಿಕ್ ಬೋಧಕರಾಗಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ 1857 ರ ದಂಗೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯುವ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಅಲಹಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಗಳ ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಇನ್ಸ್ ಪೆಕ್ಟರರಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡರು. ಅವರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತದ್ದು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲೇ. 1860 ರಲ್ಲಿ ಆದಾಯ ತೆರಿಗೆಯ ನಿಯಮಾವಳಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ದಂಡನಾ ಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ಉರ್ದುಗೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಆದಾಯ ಸೇವಾ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಕಲೆಕ್ಟರಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡರು (ಅವರು 'ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್ ಎಂದೇ ಜನಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದರು). ಅನಂತರ ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ನಿಜಾಮರ ಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ನೀಡಲು ತಮ್ಮ ಉಳಿದ ಸಮಯವನ್ನು ಮೀಸಲಿಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ದೆಹಲಿಗೆ 1880 ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಅವರು ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರ ಅಲಿಘರ್ ಚಳುವಳಿಯ ಪ್ರಬಲವಾದ ಬೆಂಬಲಿಗರಾಗಿದ್ದರು. ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ಉರ್ದು ಕಾದಂಬರಿಕಾರ ಎಂದು ಜನಪ್ರಿಯರಾದರೂ ತಾವೊಬ್ಬ ಶಿಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನೆಂದೇ ತಮ್ಮನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. [ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜೀವನವಿವರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಈ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಲೇಖಕರು ಮತ್ತು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ ನೋಡಿ: Russel, 'The Development of the Modern Novel in Urdu' in T.W. Clark, ed., The Novel in India, pp. 117-22; Shaista Akhtar Banu Suhrawardy (Ikramullah), in A Critical Survey of the Development of the Urdu Novel and Short Story, pp. 41-65.]

'ಮೀರತ್-ಉಲ್-ಅರೂಸ್' ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿ. ಅದು ತಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಂದು ಕೈಪಿಡಿಯಾಗಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬರೆದಿದ್ದು. ಅವರೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗದ ಕುಟುಂಬಗಳ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಖುರಾನ್ ಓದಲು ಕಲಿಯುವ

ಸಂಪ್ರದಾಯವಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಸಹ ಕುಟುಂಬದ ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸರಿಂದ ಓದಲು ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಹಮದರು ಕಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿದ್ದ ತೀವ್ರ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರು. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಲಭ್ಯವಿದ್ದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪಠ್ಯಗಳು ಮಕ್ಕಳ ಓದಿಗೆ ಸೂಕ್ತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ನೀತಿಬೋಧೆ ಮಾಡುವ, ಅಭ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ, ಯೋಚನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುಬಲ್ಲ ಮತ್ತು ಓದಲು ತಕ್ಕುದಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಹುಡುಕಾಟದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಾಲಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಡಕಾಡಿದರು. ಆದರೂ ಅವರಿಗೆ ಅಂತಹ ಪುಸ್ತಕವು ದೊರಕದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ತಾವೇ ಈ ಕಠೆಯನ್ನು ಬರೆದರು. ಮೊದಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಕಬರಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದು ಅನಂತರ ಅಸಫರಿಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರು. ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ನೈತಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಲು ಸೂಕ್ತ ಪಠ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ತಾವು ಲೇಖನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬರೆಯಲು ಕಾರಣ ಎಂದು ಹಲವಾರು ಸುಧಾರಕರು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. [Nazir Ahmad, 'Preface,' paraphrased from G.E. Ward's tr., The Bride's Mirror, pp. 1-3; ರಸೆಲ್ ಸಿದ್ಧಿಕಿಯವರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆದದ್ದು ಸರಕಾರಿ ಬಹುಮಾನ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೇ ಎಂಬ ನಿಲುವನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ನೋಡಿ: Russel, Pursuit of Urdu Literature, pp. 92, 265, note 27; cf. Naim, 'Prize-Winning Adab.']

ಅಕಬರಿ ಮತ್ತು ಅಸಫರಿಯ ಕಥೆ ಮೊದಲು ಕುಟುಂಬದ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಯಿತು. ಅನಂತರ ನೆರೆಹೊರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಜನಪ್ರಿಯವಾಯಿತು. ಕಾದಂಬರಿಯ ಒಂದು ಪ್ರತಿ ವರದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಮೊದಲ ಮಗಳ ಗಂಡನ ಮನೆಗೂ ಹೋಯಿತು. 1869ರಲ್ಲಿ ಅಲಹಾಬಾದಿನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಸರಕಾರ ದೇಶೀಯ ಭಾಷೆಯಾದ ಹಿಂದಿ ಅಥವಾ ಉರ್ದುವಿನಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರುವ' ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿತ್ತು. ಬಹುಮಾನದ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸರಕಾರ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಹಂಚಲು ಹಲವಾರು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಅದರ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿತ್ತು. ಸರಕಾರದ ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ, 'ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವಂತಹ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿ ಪುರಸ್ಕರಿಸಲಾಗುವುದು' ಎಂದು ಸೇರಿಸಿತ್ತು. ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ತಮ್ಮ 'ಮೀರತ್-ಉಲ್-ಅರೂಸ್' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಕಳಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಅದು ಸರ್ಕಾರದ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸರಕಾರವು ಅದರ ಎರಡು ಸಾವಿರ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಖರೀದಿಸಿ ದೇಶೀಯ ಭಾಷೆಯ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನಾಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡಿತು. [Naim, 'Prize-Winning Adab', esp. pp. 292-3, 299-302]

ಅಹಮದರು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನೂ ಬರೆದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡಕ್ಕೆ ಬಹುಮಾನಗಳೂ ಬಂದವು. 'ಬನಾತ್ ಅನ್-ನಾ'ಶ್' (1872) ಮತ್ತು 'ತೌಬಾತ್ ಅನ್-ನಾಸೂಹ್' (1874) ['ಮೀರತ್, ಮತ್ತು 'ಬನತ್'ನಲ್ಲಿರುವಂತೆ 'ತೌಬಾತ್' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೇನೂ ಬಾರದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.]; ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಅಸಫರಿಯ ಕಥೆಯ ಮುಂದುವರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಸಹೋದರಿಯರ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳ ನಾಟಕೀಯ ಗುಣದ ಕೊರತೆಯಿದ್ದು ಅಷ್ಟೇನೂ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಅಸಫರಿಯ ಮನೆ ಶಾಲೆಯ ಕಥೆ. ಅತೀವ ಮುದ್ದಿನಿಂದ ಹಾಳಾಗಿಹೋಗಿದ್ದ ಹುಸ್ನಾರಾ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮಂತ ಕುಟುಂಬದ ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳು ಹೇಗೆ ಅಸಫರಿಯ ಬೋಧನೆಯಿಂದ ಸರಿಯಾದ ಹಾದಿಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ ಎನ್ನುವುದು ಅದರ ಮುಖ್ಯ

ಭಾಗ. ಈ ಹುಡುಗಿ ಖುರಾನ್ ಓದುವುದನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಉರ್ದು ಕಲಿತು, ಒಳ್ಳೆಯ ಕೈಬರಹವನ್ನೂ ರೂಢಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ; ರಿಸಾಲ-ಇ-ಮೌಲಾದ್ ಶರೀಫ್ (ಪ್ರವಾದಿ ಮೊಹಮ್ಮದರ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥೆಗಳು) ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪಠ್ಯಗಳನ್ನು ಓದುತ್ತಾಳೆ; ಭಿನ್ನರಾಶಿಯತನಕ ಅಂಕಗಣಿತದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ; ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ, ಭೂಗೋಲಶಾಸ್ತ್ರ, ಹಾಗೂ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಅರಿವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ; ಮತ್ತು ಅವಳಿಗೆ ಉರ್ದು ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದುವಷ್ಟು ಜ್ಞಾನವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವಳಿಗೆ ಅಡಿಗೆ, ಹೊಲಿಗೆ, ಮನೆಯ ಖರ್ಚನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಭಾಗ್ಯರಿಗೆ ಮರುಕ ತೋರುವಷ್ಟು ಹೃದಯಸಂಪತ್ತಿದೆ. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೂರುವರ್ಷಗಳ ರೂಪುರೇಖೆಗಳನ್ನು ಅಹಮದರ ಈ ಕಾದಂಬರಿ ಬಿಚ್ಚಿಡುತ್ತದೆ. ಅಸಫರಿಯ ಶಾಲೆ ಹೇಗೆ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದರ ನಕ್ಷೆಯೂ ಸಹ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶ. ಅದರ ತುತ್ತತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಫರಿಯಂತಹ ಪರಿಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿರುತ್ತದೆ. ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಆಕೆ ತನ್ನ ಅತ್ತಿಗೆಯನ್ನೋ, ನಾದಿನಿಯನ್ನೋ ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಗಮನವಿಟ್ಟು ಆಯ್ದು ಕೆಲವೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರು ಇರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಹಣದ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನ ಯಾರನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಸಫರಿ ಎಷ್ಟು ಶರೀಫಳೆಂದರೆ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರಿಗೆ ಶುಲ್ಕವನ್ನೂ ವಿಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವಳ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರು ಮಾಡಿದ ಕಸೂತಿ, ಕ್ರೋಶಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಕುಶಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರಿ ಬಂದ ಹಣದಿಂದ ಶಾಲೆಯನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗುತ್ತದೆ. [Nazim, 'Prize-Winning Adab,' pp. 302-4; cf. Ward, tr., Bride's Mirror, pp. 120-6; Russel, 'Modern Novel in Urdu,' in Clark, ed., Novel in India, p. 121.] ಅಸಫರಿಯ ಕುಟುಂಬ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ ತನ್ನ ಶಾಲೆಗೆ ತಾನೇ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದಕ್ಷತೆ ಆ ಕಾಲದ ಆವಶ್ಯಕತೆಯೂ ಆಗಿತ್ತು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ನೆರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಶ್ರೀಮಂತರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ದಕ್ಷತೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತೀರಾ ಸರಳ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದಂತೆ ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಹಿಸಿದ ಆಸಕ್ತಿಗಿಂತ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಆಸಕ್ತಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ತೀವ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಹಳೆಯ ಮನೆಪಾಲದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವ ತುಂಬುವುದು ಹೇಗೆ? ಹೊಸ ಬಗೆಯ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಶರೀಫ್ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರೆ ಜನರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ಅಹಮದರು ರೂಪಿಸಿದ ಈ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಲಭ್ಯವಿದ್ದ ದೇಶೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಜೊತೆಗೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾಗುವ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಕಲೆಗಳ ತರಬೇತಿಯೂ ಸೇರಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಅಹಮದರು ಕಿರುಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸರಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದರು. ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಕ್ಷೆ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. 'ಚಾಂದ್ ಪಾಂದ್' ಎನ್ನುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜ್ಞಾನದ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕ. ಅದರಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಶುಚಿತ್ವದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಹಲವಾರು ಮುಖ್ಯಪ್ರವಾದಿಗಳ ಚುಟುಕಾದ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಗಳ ತನಕ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. 'ರಸ್ಮ್-ಉಲ್-ಖತ್' ಉರ್ದುವಿನಲ್ಲಿ ಮೋಡಿ ಬರವಣಿಗೆಯ (ಕ್ಯಾಲಿಗ್ರಫಿ)ಬಗೆಗಿನ ಪುಸ್ತಕ. [Nazir Ahmad, Chand Pand; Idem, Rasm ul-Khat; cf. Russel, Pursuit of Urdu Literature, pp. 114-17.] ಅದು ಹಲವಾರು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೂ, ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮುಸ್ಲಿಮರ ಹಕ್ಕು ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಹಮದರು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಪುಟವನ್ನೇ ಬರೆದರು. ಅದರಲ್ಲಿ

ಅರಾಬಿಕ್ ಪಠ್ಯಗಳ ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅಲ್-ಹುಕುಕ್ ವಾ ಅಲ್-ಫರಿಯಾಜ್ ಅನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿಯೇ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಲಿಂಗಬೇಧವಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಿರುವ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಬರೆದಿರುವುದಾದರೂ ಸಹ ಅದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗಿನ ಅರಾಬಿಕ್ ಜ್ಞಾನ ಅವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಓದುಗರು ಗಂಡಸರಿರಬಹುದು, ಹೆಂಗಸರಿರಬಹುದು, ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಿನ ವಿದ್ಯೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಂತೂ ಇತ್ತು. [Nazir Ahmad, Al-Huquq wa al-Faraiz [Rights and Duties], 3 vols.]

ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದರ ಮನೋಭಾವಕ್ಕಿಂತ ತೀವ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿತ್ತು. 'ಮೀರತ್' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಗುರುತಿಸುವಂತೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿ ಗಂಡಸಿಗಿಂತ ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಕಡಮೆಯಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವಳ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ, ನೆನಪಿನ ಶಕ್ತಿ, ಗ್ರಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಗಂಡಸಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಗಂಡಸಿಗೆ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವಕಾಶಗಳಿದ್ದವು, ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಅಂತಹ ಅವಕಾಶ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅಷ್ಟೇ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದ್ದರೆ ಅದು ಹೆಣ್ಣಿಗೇ ಜಾಸ್ತಿ. ಗಂಡಸು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅನುಭವದ ಮೂಲಕವೂ ಪಡೆಯಬಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಹೆಂಗಸರು ಅದನ್ನು ಓದಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ. [Naim, 'Prize-Winning Adab', p. 306, citing Mirat ul'Arus, cf. Ward, tr., Bride's Mirror, pp. 15-16.] ಜೊತೆಗೆ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಹೆಣ್ಣು ತನ್ನ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಜೊತೆಗೆ ನೈತಿಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತನ್ನು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಗೂ ನೀಡಬಲ್ಲಳು. ಇದು ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಇನ್ಸ್ ಪೆಕ್ಟರ್ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತು. ಅದು ನಾಗರಿಕತೆಯ ಮೂಲವಿರುವುದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಅದೇ ಮೊದಲ ಪಾಠಶಾಲೆ ಎಂಬ ವಿಕೋರಿಯನ್ ನಿಲುವನ್ನು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. [ಈ ನಾಣ್ನುಡಿ ಸಹ ಸ್ಯಾಮುಯೆಲ್ ಸ್ಮೆಲ್ಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು. Cited in Thompson, Rise of Respectable Society, p. 151; cf. Walter Houghton, The Victorian Frame of Mind, pp. 117, 191.]

ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ನಿಲುವು ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಸ್ತ್ರೀ-ವಿರೋಧಿ ನಿಲುವಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಂತೆ ಕಂಡರೂ ಸಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಅವರಿಬ್ಬರ ಚಿಂತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಸಾಮ್ಯಗಳಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೆಂಗಸರು ವಾಸಿಸುವ ಮನೆಯ ಭಾಗವಾದ ಜನಾನ ಎಂದರೆ ಒಂಟಿತನದ, ಹಿಂದುಳಿದ, ಮತ್ತು ಮೂಢಾಚರಣೆಗಳ ಗೂಡು ಎಂದು ಇಬ್ಬರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಹೆಣ್ಣು ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೆ ಮರುಜೀವ ಕೊಟ್ಟು ನೈತಿಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯಿರುವವಳು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಹೊರಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕೈಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಮೂಲಕ ಹೊರಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಜನಾನದ ಒಳಗೆ ತರಬಹುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ನವೀಕರಿಸಿದ ಜನಾನದ ಮೂಲಕ ಹೆಣ್ಣು ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಮೇಲೆ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತನ್ನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ, ತನ್ಮೂಲಕ ಹೊರಪ್ರಪಂಚದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಬಲ್ಲಳು. ಜನಾನಗಳು ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯ ಗೂಡುಗಳಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುವ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕು. ವಿಕೋರಿಯನ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಮದಿಂದ ಈ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರು ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿದ್ದರೇನೋ ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ ಜನಾನ ಗಂಡಸರ ಬದುಕಿನ ಮೇಲೆ ಬೀರುವ ಪ್ರಭಾವದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಮಾತ್ರ

ಅವರ ಸ್ವಂತ ಅನುಭವಗಳಿಂದಲೇ ಬಂದದ್ದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಸಫರಿ ತನ್ನ ದಕ್ಷತೆ ಪ್ರಭಾವಗಳನ್ನು ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಕುಟುಂಬಗಳ ಒಳಿತಿಗೇ ಬಳಸುತ್ತಾಳೆ. ಕುಟುಂಬದ ಆದಾಯ-ಖರ್ಚುಗಳನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಕೆಲಸ ಕೊಡಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಮದುವೆಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗಡಿಗಳನ್ನು ಮೀರದೆ ಪರ್ದಾ ಹಿಂದೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅವಳ ಅಕ್ಕ ಅಕಬರಿಯಂತೆ ಕಡಮೆ ಬುದ್ದಿಶಕ್ತಿಯ ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ದಕ್ಷತೆಯ ಹೆಣ್ಣಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಕುಟುಂಬವೇ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ಹೆಣ್ಣು ತನ್ನ ಕಾಲವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಭೋಪಾಲಿನ ಬೇಗಮರಂತೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಆಳಬಹುದು ಹಾಗೂ ವಿಕೋರಿಯಾ ರಾಣಿಯಂತೆ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಆಳಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

[Naim, 'Prize-Winning Adab,' p. 305, citing Mirat, p. 15; cf.

Ward, tr., Mirror, p. 8.]

ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಧಾಟಿ ಉಪದೇಶಾತ್ಮಕವೂ, ನೀತಿಬೋಧಾತ್ಮಕವೂ ಆಗಿದ್ದು ಪ್ರಚಂಡ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಆಧುನಿಕ ಓದುಗರಿಗೆ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪಾತ್ರಗಳು ತೀರಾ ಏಕ ಆಯಾಮದ್ದು, ಸರಳವಾದದ್ದು ಎಂದು ತೋರಬಹುದು. ನಾಯಕರು ಮತ್ತು ನಾಯಕಿಯರು ಯಾವ ಕುಂದೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೊಳೆದರೆ ಖಳನಾಯಕರು ಕ್ಷಮಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ದಾರಿತಪ್ಪಿದವರು. ಆದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಕಥಾಸಾಮಗ್ರಿಯಲ್ಲಿ (ದಾಸ್ತಾನ್) [ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ನೋಡಿ: F.W. Pritchett, *Marvellous Encounters: Folk Romance in Urdu and Hindi.*] ಯಾವುದೋ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದೇ ತರಹದ ಪಾತ್ರಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದು ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ವರ್ತಮಾನದ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವರಗಳೊಂದಿಗೆ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಕಾದಂಬರಿಯ ಆಗಮನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಓಬಿರಾಯನ ಕಾಲದ ಸನ್ನಿವೇಶವಾಗಲೀ, ವಿಚಿತ್ರ ಭಾಷೆಯಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ದಿನನಿತ್ಯದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು ದಿನನಿತ್ಯದ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ದೆಹಲಿಯ ಹೆಂಗಸರು ದಿನನಿತ್ಯ ಬಳಸುವ 'ಬೇಗಮಾತಿ ಜುಬಾನ್' (ಬೇಗಮರ ರೀತಿಯ) ಎಂಬ ಉರ್ದು ಉಪಭಾಷೆಯನ್ನು ನಜೀರ್ ಅಹಮದರು ಅದರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಾಸ್ಯ ಮತ್ತು ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. [ಬೇಗಮಾತಿ ಜುಬಾನಿಗೆ (ಬೇಗಮರ ರೀತಿಯ ಭಾಷೆಗೆ) ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪದಸಂಗ್ರಹಗಳೇನೋ ಇವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿರುವುದು ಬಹಳ ಕಡಮೆ.. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇವನ್ನು ನೋಡಿ: Sayyid Ahmad Dehlavi, *Lughat-un Nissa*; Muhammad Munir Lakhnavi, *Muhavarat-i-Niswan o Khas Begamat ki Zuban*; Sayyid Amjad Ali Ashhari, *Lughat ul-Khavatin*; Muhiyuddin Hasan, *Dilli ki Begamati Zuban*; Wahida Nasim, *Urdu Zuban aur 'Aurat*; cf. Minault, 'Begamati Zuban: Women's Language and Culture in Nineteenth-Century Delhi,' *India International Centre Quarterly* 11, 2 (June 1984): 157-70; Idem, 'Other Voices, Other Rooms: The View from the Zenana,' in N. Kumar, ed., *Women as Subjects*, pp. 108-24.] ಹಲವು ಸುಧಾರಕರಂತೆ ಅಹಮದರು ಸಹ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಾವು ಕಾಣಬಯಸುವ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೆಂಗಸರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಟೀಕಿಸುವಾಗ ಅದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವುದೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಸಫರಿ ಬೇಗಮಾತಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವಳದು ಶುದ್ಧ ಉರ್ದು. ಜೊತೆಗೆ ಅರ್ಥಹೀನ ರೀತಿರಿವಾಜುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಸಾರವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಕೆ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆಯನ್ನೂ ನಡೆಸುತ್ತಾಳೆ.

ಅಂದಿನ ಜನಾನ ಬದುಕು ಹೇಗಿತ್ತು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅನಾವರಣ ಮಾಡುವ ಅಹಮದರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಯ ಒಳಿತು ಕೆಡುಕುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸುವತ್ತ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಓಲುತ್ತವೆ.

ಸ್ವಲ್ಪ ವರುಷಗಳ ನಂತರ ಕವಿ ಖ್ವಾಜಾ ಅಲ್ತಾಫ್ ಹುಸೇನ್ ಹಾಲಿ (1837-1914) ಅವರು ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನ್ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಆದರ್ಶ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಹೆಂಗಸಿನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ಆಕೆ 'ಮಜಲೀಸ್-ಉನ್-ನಿಸ್ಸಾ' (ಹೆಂಗಸರ ಸಭೆಗಳು) ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ನಾಯಕಿ. ಅದು ನಗರದ ಶ್ರೀಮಂತವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಕುಟುಂಬದ ಹೆಂಗಸರ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ ವಯಸ್ಸಾದ ಮನೆಪಾರದ ಉಸ್ತಾನಿಯೊಬ್ಬಳು ಹೇಳಿದಂತೆ ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನ್‌ಳ ಕತೆಯು ಕೌಟುಂಬಿಕ ಕಷ್ಟಕೋಟಲೆಗಳನ್ನು ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳು ತನ್ನ ಜಾಣ್ಮೆ, ವಿದ್ಯೆ, ಬುದ್ಧಿಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಂದೆಯಿಂದ ಅರಾಬಿಕ್, ಪರ್ಶಿಯನ್, ಮತ್ತು ಉರ್ದು ಓದಲು ಕಲಿತಿದ್ದ ಜುಬೇದಾ ತಾಯಿಯಿಂದ ಮನೆಯನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುವ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ್ದಳು. ಮಿತಬಳಕೆ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಮುಂತಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಅನಗತ್ಯವಾದ ಆಚರಣೆ, ಕಂದಾಚಾರಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ್ದವಳು. ವಿವಾಹಶುಲ್ಕವಿಲ್ಲದೇ ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಹಮತದ ಮೂಲಕವೇ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳು ತನ್ನ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ ಸಯೀದ್ ಅಬ್ಬಾಸನಿಗೆ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ, ಸಂಯಮ, ವ್ಯವಹಾರಕೌಶಲಗಳಂತಹ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನಿತ್ತು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಶಿಸ್ತು, ಪರಿಶ್ರಮ, ಜಾಣ್ಮೆಗಳಿಂದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಸಂಪರ್ಕಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲ. [Majalis un-Nissa ಕೃತಿಯ ಮೊದಲ ಬಾರಿಯ ಮುದ್ರಣವಾಗಿದ್ದು 1874 ರಲ್ಲಿ. ಅದನ್ನು ನಾನು Voices of Silence ಎನ್ನುವ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷಿಗೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದೇನೆ.]

'ಮಜಲೀಸ್ ಉನ್-ನಿಸ್ಸಾ' ಕೃತಿಯ ಸಂದೇಶ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಸಂದೇಶದಂತೆಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಹೆಣ್ಣು ಕುಟುಂಬದ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು; ಮನೆಯನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸುವವಳು ಅವಳೇ; ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವವಳು ಅವಳೇ; ತೀವ್ರತರದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಘಟಿಸುತ್ತಿರುವ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗ ಉಳಿದು ಬೆಳೆಯಬೇಕೆಂದರೆ ಆಕೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ. ಅಹಮದರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಂತೆಯೇ, ಹಾಲಿಯವರ ಕೃತಿಯೂ ಸಹ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳತ್ತ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತಾ ಜೊತೆಗೆ, ಯಾವ ತರಹದ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಬೇಕು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಹಾಲಿಯವರು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಕೋರಿಯನ್ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಲಿಯವರಿಗೆ ಇದ್ದ ಅರಿವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. 'ಮಜಲೀಸ್' ಅನ್ನು ಗದ್ಯಕೃತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಕಷ್ಟ. ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಅದೊಂದು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕೃತಿ ಅಷ್ಟೇ. ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪಾತ್ರಗಳಂತೆಯೇ ಹಾಲಿಯವರ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಕೆಲವೇ ಮಾದರಿಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದಂತವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಕೊನೆಯತನಕ ನಗರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಬದುಕು, ಭಾಷೆ, ನಂಬಿಕೆ, ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚರಿತ್ರೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಸೂಕ್ತ. ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿಗಿರಬೇಕಾದ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಆಕೆಗೆ ಸಿಗಬೇಕಾದ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಬಲವಾಗಿ ದನಿಯೆತ್ತುವ ಸುಧಾರಣಾವಾದಿ

ಪುಸ್ತಕಗಳು ಎಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ಕರೆಯಬಹುದು. 'ಮೀರತ್ ಉಲ್-ಅರೂಸ್' ನಂತೆಯೇ 'ಮಜಲೀಸ್ ಉನ್-ನಿಸ್ಸಾ' ಸಹ ಭಾರತದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದ ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆಯಿತು. ಪಂಜಾಬಿನ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಅದಕ್ಕೆ ನಾನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿಸಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದರು. ['Maulana Hali ki Khud-navisht Savanih-i-'Umri' (ಹಾಲಿಯವರ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆ), Ma'arif, 19, 5 (May 1927): 344:51; reprinted with an afterword by M. Ismail Panipati in Nuquish: Ap Biti Number (June 1964): 281-6; Saleha Abid Husain, Intro. to Majalis un-Nissa, pp. 5-12.]

ಆ ಕೃತಿಯ ಲೇಖಕ ಅಲ್ತಾಫ್ ಹುಸೇನ್ ತಮ್ಮ 'ಹಾಲಿ' ಎಂಬ ಕಾವ್ಯನಾಮದಿಂದಲೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. 'ಹಾಲಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಆಧುನಿಕ' ಅಥವಾ 'ಇಂದಿನ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಹಾಲಿಯವರು ತಮ್ಮ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಬರಹದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಹೊಸದರತ್ತ ಓಲಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. 1870ರ ದಶಕದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಮಜಲೀಸ್' ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹಾಲಿಯವರು ಹೆಣ್ಣಿನ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರಿಗಿಂತ ಎಷ್ಟೋ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದ್ದರು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ನಿಲುವುಗಳಲ್ಲಿ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಾಮ್ಯಗಳನ್ನು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಸಣ್ಣ ಪಟ್ಟಣದ ಹಿನ್ನೆಲೆ; ಕುಟುಂಬದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ; ಸರ್ಕಾರಿ ಸೇವೆ; ಅವರ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಬಾರಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಂಪರ್ಕ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಹಾಲಿಯವರು ದೆಹಲಿಯಿಂದ ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ಮೈಲಿ ಉತ್ತರಕ್ಕಿದ್ದ ಪಾಣಿಪತ್ ನ ಕಸಬಾದಲ್ಲಿ (ಹೋಬಳಿ) ಹಲವಾರು ತಲೆಮಾರುಗಳಿಂದ ಬದುಕಿದ್ದ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಆ ಕುಟುಂಬ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಮತ್ತು ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು. ಪಾಣಿಪತ್ ಮೊಘಲ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಹಣೆಬರಹವನ್ನು ಬರೆದ ಮೂರು ಭಾರೀ ಯುದ್ಧಗಳ ಪ್ರದೇಶ ಎಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಹಾಲಿಯ ವಂಶಜರು ದೆಹಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನರ ಮತ್ತು ಮೊಘಲರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ತಾವು ಬದುಕಿದ್ದ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಜಹಗೀರಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗಿನ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಹಾಲಿಯವರು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಲೇಖನಿಯ ಮೂಲಕ ಆಳುವವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕುಲೀನವರ್ಗದ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ. ರಾಜಾಶ್ರಯದ ಜೊತೆಗೆ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಬರುವ ವರಮಾನವೂ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವರ ಕುಟುಂಬ ಸಂಕಷ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಿಲುಕಿತ್ತು. ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಬೇಗನೇ ತೀರಿಹೋಗಿದ್ದ ಅವರ ತಂದೆ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ ಆ ಕುಟುಂಬದವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗರು. ತಾಯಿ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಹಾಲಿಯನ್ನು ಅವರ ಅಣ್ಣ ಮತ್ತು ಅಕ್ಕ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಕುರಾನನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸುವ ಜೊತೆಗೆ ಹಾಲಿಯವರು ಸರ್ಕಾರಿ ಸೇವೆಗೆ ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಅರಾಬಿಕ್ ವ್ಯಾಕರಣ, ಪರ್ಶಿಯನ್ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಮತ್ತು ಬರವಣಿಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಹಲವಾರು ಶಿಕ್ಷಕರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಿರು ಸರ್ಕಾರಿ ಸೇವಾಹುದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಆಗಿನೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜ್ಞಾನ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹಾಲಿ ಅವರು ಅದನ್ನು ಕಲಿತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹದಿನೇಳನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಲಿಯ ಅಕ್ಕ ಮತ್ತು ಅಣ್ಣ ಬಳಗದ ಒಬ್ಬ ಯುವತಿಯ ಜೊತೆ ಅವರ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರು. ನಂತರ ಹಾಲಿ ತಮ್ಮ ಸರ್ಕಾರಿ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತಣ್ಣಗೆ

ನೆಲೆಯೂರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದರೂ ಏನೋ, ಆದರೆ ಹಾಲಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಯದೇ ಆದ ವಿಚಾರಗಳಿದ್ದವು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಲಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿಯಿತ್ತೆಂದರೆ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಕುಟುಂಬದ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಲಾಭ ಪಡೆಯಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಹೆಂಡತಿಯು ತವರುಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ತನಕ ಕಾದು ನಂತರ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ದೆಹಲಿಗೆ ಜಾರಿದರು. [ಹಾಲಿಯವರ ಬದುಕಿನ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ಅವರ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ; Saleha Abid Husain, Yadgar-i-Hali; and Abdul Haq, Chand Ham 'Asr, pp. 132-51. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಗಾಗಿ ನೋಡಿ: S.M. Ikram, Modern Muslim India and the Birth of Pakistan, pp. 59-71; Malik Ram, Hali; M. Sadiq, History of Urdu Literature, 2nd edn., pp. 345-58; and Ram Babu Saksena, History of Urdu Literature, pp. 210-19.]

ದೆಹಲಿಯ ಮದ್ರಸಾ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಹಾಲಿ ಮುಂದಿನ ಒಂದೂವರೆ ವರ್ಷ ಖುರಾನ್, ಹಾದಿತ್, ಮತ್ತು ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಚಿತ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಜೊತೆಗೆ ಮೊಘಲ್ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾವ್ಯಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ('ಮುಶಾಇರಾ') ಕಾವ್ಯವಾಚನ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಕಾಲದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿ ಮಿರ್ಜಾ ಅಸಾದುಲ್ಲಾ ಖಾನ್ ಫಾಲಿಬ್ (1797-1869) ಅವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿದರು. ಕಟುವಾದ ವಿಮರ್ಶಕರೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಫಾಲಿಬ್ ಅವರಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ತಾವು ಬರೆದಿದ್ದ ಘಜಲುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು. ಯುವಕನ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಫಾಲಿಬರು, 'ನಾನು ಯಾರಿಗೂ ಕವಿ ಆಗುವೆ ಎಂಬ ಸಲಹೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲೆ: ನೀನು ಕವಿಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಅದು ನಿನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೋದಂತೆ.' [Ghazal: a lyric poem in the rhyme scheme: AA, BA, CA; Hali's Autobiography, Ma'arif, p. 348; Saleha Abid Husain, Yadgar-i-Hali, pp. 31-2. ಫಾಲಿಬ್ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ Russel and Islam, Ghalib: Life and Letters ಮತ್ತು Pavan K. Verma, Ghalib: The Man, the Times ದಂತಹ ಉಪಯುಕ್ತ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.] ಕವಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಲಿ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಸುದ್ದಿ ಪಾಣಿಪತ್ತನ್ನು ತಲುಪಲು ತಡವಾಗಲಿಲ್ಲ. ದೆಹಲಿಯ ಮುಶಾಇರಾ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಉಪಸ್ಥಿತರಿದ್ದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರ ಅಣ್ಣ ಬಂದು ಅವರ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ನಂತರ ಹಾಲಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾರಕೂನರಾಗಿ ಹುದ್ದೆಗೆ ಸೇರಿದರು. ಆದರೆ 1857ರ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳೊಂದಿಗೆ ಅದೂ ಕೊನೆಯಾಯಿತು.

ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿರದಿದ್ದ ಹಾಲಿಯವರ ಮದುವೆ ಮುಂದೆ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಸಂತೋಷಮಯವಾಗಿ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಮನೆಯನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುವ ದಕ್ಷತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಲಿಯವರಿಗಿದ್ದ ನಿಲವುಗಳಿಗೆ ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಇಸ್ಲಾಮುನ್ನೀಸರೇ ಮಾದರಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಆಕೆ ಮಹಾ ದಕ್ಷ, ಆದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥೆ. ಕ್ರಮೇಣ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಸಾರದ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಹಾಲಿ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಅರಸುತ್ತಾ ದೆಹಲಿಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತುಳಿಯಬೇಕಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಪರಿಚಯಸ್ಥ ನವಾಬ್ ಮುಸ್ತಾಫ ಖಾನ್ ಶಾಯಿಫ್ತಾ ಅವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದರು. ಕವಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿದ್ದ ಶಾಯಿಫ್ತಾ ಅವರು ಫಾಲಿಬರ ನಿಕಟವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರು. ಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದ, ಜಮೀನುದಾರರೂ ಆಗಿದ್ದ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳುವ ಒಬ್ಬ ಶಿಕ್ಷಕನ ಹುಡುಕಾಟದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. [ಹಾಲಿಯವರ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರ

Ma'rif, pp. 347-8; Sahela Abid Husain, Yadgar, pp. 32-6, 55-7; Idem., Jane Walon ki Yad Ati Hai, pp. 15-16.] ನಂತರದ ಹಲವಾರು ವರ್ಷಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಲಿಯವರು ಶಾಯಿಫಾ ಅವರ ಅಶ್ರಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒಡನಾಟದ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆಯುತ್ತಾ, ಆಗಾಗ್ಗೆ ಫಾಲಿಬರನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನುರಿತರು. ಫಾಲಿಬರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಗುವ ಮದ್ಯ ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣಿನ ಬಗೆಗಿನ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಹಾಲಿಯವರ ನೈತಿಕಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬೆಚ್ಚಿಬೀಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. 'ನೀವು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ,' ಎಂದು ಫಾಲಿಬರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನೂ ನೀಡಿದ್ದುಂಟು. ಆದರೆ ಫಾಲಿಬರಿಗೆ ಅದೊಂದು ನಕ್ಕು ಮರೆತುಬಿಡುವ ವಿಷಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಲಿ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಜ್ಜೆ, ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ತೊರೆದ ಸರಳ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಕಾವ್ಯಧಾಟಿಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು. ಆದರೆ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಲಿಬರ ಕಾವ್ಯದಷ್ಟು ನಿರ್ಭಿಡೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. 1869 ರಲ್ಲಿ ಶಾಯಿಫಾ ಮತ್ತು ಫಾಲಿಬ್ ಇಬ್ಬರೂ ಮರಣ ಹೊಂದಿದಾಗ ಹಾಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನಿರುದ್ಯೋಗ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ಒಂಟಿತನಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದರು. [ಹಾಲಿಯವರ ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆ Ma'rif, pp. 348-9; Sahela Abid Husain, Yadgar, pp. 37-40; Laurel Steele, 'Hali and his Muqaddamah; 'The Creation of a Literary Attitude in Nineteenth-Century India,' AUS 1 (1981): 7-8.]

ನಂತರ ಹಾಲಿಗೆ ಪಂಜಾಬ್ ಸರ್ಕಾರದ ಪುಸ್ತಕ ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಗೋಸ್ಕರ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಿಂದ ಉರ್ದುವಿಗೆ ಅನುವಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವ ಉದ್ಯೋಗ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ಗಂಧವೇ ಇಲ್ಲದ ಹಾಲಿಗೆ ಈ ಭಾಷಾಂತರದ ಮೂಲಕ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ, ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹಲವಾರು ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ದೊರೆತವು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಚಾರಗಳ ಜೊತೆಗಿನ ಈ ಸಂಪರ್ಕ ಹಾಲಿಯವರನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿಸಿತು. 1870-4 ರ ನಡುವಿನ ವರ್ಷಗಳು ಅವರ ಬೌದ್ಧಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದವು. [Laurel Steel ಅನುವಾದಿಸಿದ ತಮ್ಮ Muqaddamah-i-She'r o Shai'iri, pp. 70-1, ಹಾಗೂ 'Hali and his Muqaddamah', pp. 44-5 ರಲ್ಲಿ ವಾಹೀದ್ ಖುರೇಶಿಯವರು ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಹಾಲಿಯವರು ಮಿಲ್ಟನ್, ಮೆಕಾಲ್, ಕಾರ್ಲೈಲ್ ಮತ್ತು ಕೋಲಿಜ್ ಮುಂತಾದ ಹಲವಾರು ಲೇಖಕರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬರೀ ಸಾರಾಂಶದಲ್ಲಿ ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಹೊಸಹೊಸ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.] ಬೌದ್ಧಿಕ ಪ್ರಭಾವವೆನ್ನುವುದು ತುಂಬ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದದ್ದು. ಹಾಗಾಗಿ ಹಾಲಿಯವರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಚಾರಗಳ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರುಳಾದರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಲಾಹೋರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹಾಲಿಯವರು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸಬಗೆಯ ಅನ್ವೇಷಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದು ಆಗಲೇ ಪಕ್ವವಯಸ್ಸನ್ನು ತಲುಪಿದ್ದರು. [1870 ರಲ್ಲಿ ಹಾಲಿಯವರಿಗೆ ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸು.] ಅರಾಬಿಕ್, ಪರ್ಶಿಯನ್ ಮತ್ತು ಉರ್ದು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹಲವಾರು ವರ್ಷಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಡೆದಿದ್ದ ತರಬೇತಿ ಮತ್ತು ಪರಿಶ್ರಮ ತುಂಬ ಗಾಢವಾಗಿದ್ದವು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಜೊತೆ ಅವರಿಗೆ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಸಂಪರ್ಕ ಕೇವಲ ಭಾಷಾಂತರದಿಂದ ಅಥವಾ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಓದಲು ಬಲ್ಲ ಇತರರ ಮೂಲಕ ಬಂದದ್ದು ಅಷ್ಟೇ.

ಹಾಲಿಯವರು ತಮ್ಮ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತಹ ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರು ಎನ್ನುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಗಾಲಿಬರ ಬಗ್ಗೆ ಅತೀವ ಗೌರವವಿದ್ದು ಅವರ ಸಲಹೆಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವರ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ 'ಕೊರತೆ'ಯ ಬಗ್ಗೆ ದನಿಯೆತ್ತಿದ್ದರು! ಈ ನವಾಬಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅವರು ತೋರಿದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಮಧ್ಯ ವಿಕ್ಟೋರಿಯನ್ ಸರಿತಪ್ಪುಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಬಂದದ್ದು ಎಂದು ತೋರಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಳದಲ್ಲಿ ಅದು ಹಾಲಿಯವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಹಾಗೂ ದುಂದು ಮತ್ತು ಕಂದಾಚಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಉತ್ತರ ಭಾರತೀಯ ಇಸ್ಲಾಮ್ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಬಂದಂತಹದ್ದು. ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಹಾಲಿ ಮತ್ತು ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್ ಇಬ್ಬರ ನಿಲುವುಗಳೂ ಆಗತಾನೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗವು ತನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದು.

ಲಾಹೋರಿನಲ್ಲಿ ತಾವು ಇದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಾಲಿ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಎರವಲು ಪಡೆದ ಪದಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತಿತರ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಆಚೆಗಿಟ್ಟು ಸರಳವಾದ ಉರ್ದು ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅದು ಅವರು ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗದ್ಯದ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದರ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆ ಕಾಲದ ಇತರ ಉರ್ದು ಲೇಖಕರೂ ಸಹ ಗದ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರ ಪ್ರಭಾವ ಎನ್ನುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತ. 1857ಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆಯೇ ದೆಹಲಿಯ ಉರ್ದು ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಸರಳವಾದ ಗದ್ಯ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಲಿಯವರ ಒಬ್ಬ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾಗಿದ್ದ ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರು ದಂಗೆಯ ಮುಂಚೆ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅದರ ನಂತರವೂ ಉರ್ದು ಗದ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲರಾಗಿದ್ದರು. ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರು 1869-70ರಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಯ The Spectator ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ 'ತಹಜೀಬ್-ಉಲ್-ಅಖ್ಬರ್' (ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕ) ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಭಾರತದ ಬೇರೆ ಕಡೆಯೂ ಅದೇ ತರಹದ ಹಲವಾರು ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಯ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದವು. ಈಗಾಗಲೇ ಗುರುತಿಸಿದಂತೆ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಬಗೆಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಲೇಖಕರೆಂದರೆ ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್. ಅವರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತಾವು ಪಡೆದಿದ್ದ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದೊಂದಿಗೆ ಮೇಳೈಸಿದ್ದರ ಫಲವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಅವರ ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿ 'ಮೀರತ್ ಉಲ್-ಅರೊಸ್' ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ Mirror for Princess ಎಂಬ ನೀತಿಬೋಧಕ ಸಾಹಿತ್ಯಶೈಲಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. [Machiavelli's The Prince and Castiglione's The Courtier ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಗಳು.] ಆದರೆ ಆ ನೀತಿಬೋಧನೆಯ ಶೈಲಿ ಇಸ್ಲಾಮ್ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತು. [For example, al-Ghazzali's Nishat ul-Muluk, tr. by F.R.C. Bagley as Book of Counsel for Kings; Nizam ul-Mulk's Siyasat Nama, tr. by Hubert Darke as The Book of Government or Rules for Kings; and the two works discussed above: Kai Kaus ibn Iskandar's Qabus Nama, tr. by R. Levy as A Mirror for Princess; and Nasiruddin Tusi's Akhlaq-i-Nasiri.] ಹಾಲಿಯ ಶೀರ್ಷಿಕೆ 'ಮಜಲೀಸ್ ಉನ್-ನಿಸ್ಸಾ' ಸಹ ಇನ್ನೊಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶೈಲಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಫಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ಮಜಲೀಸ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಹೊಸ ಉರ್ದು ಕಥಾನಕಗಳ ಮೂಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವಗಳು ಎಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಹಾಲಿಯವರ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಭಾವಗಳು ಮತ್ತು ಅವರು ಅದನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಬಗೆಯ ನೆಲೆಗಳು ಅವರದೇ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಬಂದವುಗಳು ಮತ್ತು ಅದೇ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಂಕ್ರಮಣದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅವರ ಸಮಕಾಲೀನರು ಅವರ ಮೇಲೆ ಬೀರಿದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹಾಗೂ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮಾದರಿಗಳ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಪಡೆದವುಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ಹಾಲಿಯವರು ಲಾಹೋರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೆಹಲಿಯ ಆಂಗ್ಲ-ಅರಾಬಿಕ್ ಶಾಲೆಗೆ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಿ ಹೋಗುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲು 'ಮಜಲೀಸ್ ಉನ್-ನಿಸ್ಸಾ' ಪ್ರಕಟವಾಗಿತ್ತು. ಬದುಕಿನ ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿಯೇ ಅವರು ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ಅಲಿಫರ್ ಚಳುವಳಿಯ ಬೆಂಬಲಿಗರಾದರು. ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಹಾಲಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯಕೃತಿ 'ಮುಸ್ತಾದಸ್: ಮದ್ದಾ ಒ ಜಾಸರ್-ಇ-ಇಸ್ಲಾಮ್'ನ್ನು (ಇಸ್ಲಾಮಿನ ಉನ್ನತಿ ಮತ್ತು ಅವನತಿ) ಅನ್ನು ಬರೆದು 1879 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಇಸ್ಲಾಮಿನ ಗತವೈಭವವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾ ಈ ಸಮುದಾಯ ಈಗ ಯಾವ ದುಃಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದೆ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಮರು ಪ್ರಸಕ್ತ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರು ಆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂದರೆ ಮಹಾತೀರ್ಪಿನ ದಿನ ದೇವರು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡಿದೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ತಾನು ಹಾಲಿಯವರನ್ನು 'ಮುಸ್ತಾದಾಸ್' ಬರೆಯುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. [Saleha Abid Husain, Yadgar, p. 47; Hali, Madd o Jazr-i-Islam, ya'ni: Musaddas-i-Hali; Hali, Musaddas-e-Hali, Eng. tr.]

1887 ರಲ್ಲಿ ಹಾಲಿಯವರಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯ ರಾಜಾಶ್ರಯ ಒದಗಿ ಬಂತು. ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು ಹಾಲಿಯವರು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ತಿಂಗಳ ವೇತನವನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದರು. ಮೊತ್ತವೇನೋ ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಇದ್ದರೂ ಶಿಕ್ಷಕ ಹುದ್ದೆಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮಯವನ್ನು ಮೀಸಲಿಡಲು ಹಾಲಿಯವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. [ಮೊದಲಿಗೆ ಅದರ ಮೊತ್ತ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಅದು ಅವರು ದೆಹಲಿಯ ಆಂಗ್ಲ-ಅರಾಬಿಕ್ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಬಳಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿತ್ತು. ಐದುವರ್ಷಗಳ ಅನಂತರ ಅದನ್ನು ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಏರಿಸಲಾಯಿತು. Hussain: Yadgal, p.50] ಹಲವಾರು ಕಾವ್ಯ, ಗದ್ಯ, ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯ ಕೃತಿಗಳು ಹೊರಬಂದವು. ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [This was Hayat-i-Javed, cited above.] ಅವರ ಹುಟ್ಟೂರಾದ ಪಾಣಿಪತ್‌ನಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಾಲೆಯೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಗ್ರಂಥಾಲಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕಲಿಕೆಯ ದಾತರಾದರು. [Husain, Yadgar, pp. 63-4; Idem., Jane Walon, pp. 17, 30-2.]

ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್ ಅವರ ವಿಚಾರಗಳು 'ಮೀರತ್ ಉಲ್-ಅರೂಸ್' ಮತ್ತು 'ಬಾನತ್ ಉನ್-ನಾಶ್'ಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆಯೇ ಹಾಲಿಯವರ ವಿಚಾರಗಳು 'ಮಜಲೀಸ್'ನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿವೆ. 'ಮಜಲೀಸ್' ನಲ್ಲಿ ಜುಬೇದಾ ಹೇಳುವಂತೆ 'ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು, ಏನನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎನ್ನುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ನೀನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬಹುದು. ಅದನ್ನು ಅವನು ಈ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಆ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನೇ ಕಥೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಲವಾಗಿ ನೆಲೆಯೂರುತ್ತದೆ.' [Hali, Majlis un-Nissa, 7th majlis; cf. Minault, tr., Voices of Silence, p. 116.] ಕಥೆಯನ್ನು ಆಡುಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದೇ ಅದರ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಬೇಗಮಾತಿ ಜುಬಾನ್' ಉಪಭಾಷೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಲಿಯವರಿಗೆ ಅಗಾಧ ಹಿಡಿತವಿತ್ತು. ಕಥನದುದ್ದಕ್ಕೂ ದೆಹಲಿ ಮತ್ತು ಪಾಣಿಪತ್‌ಗಳ

ಹೆಂಗಸರು ಬಳಸುವ ದಿನನಿತ್ಯದ ಗಾಡೆ, ನೀತಿಕತೆ ಮತ್ತು ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ತುಂಬಿವೆ. ಒಂದು ಭಾಗವಂತೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೆಂಗಸರು ಬಳಸುವ ಭಾಷೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಎಳೆಯ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಆ ಭಾಷೆಯನ್ನೆಂದೂ ಬಳಸಬಾರದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹಾಲಿಯವರು ಅದೇ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀ ಓದುಗರಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. [On begamati zuban, see references above, note 69.]

ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಸಮುದಾಯ ಏಕೆ ಹೀಗೆ ಹಿಂದುಳಿದಿದೆ, ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಏಕೆ ನಿಂತ ನೀರಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹಾಲಿಯವರ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರಗಳು ಚಿಂತಿಸುತ್ತವೆ. [G.W. Leitner vA³ÄÄ History of Indigenous Education in the Punjab ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ (pp. 1-27) ದೇಶೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ರಮದ ಅವನತಿಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಪದ್ಧತಿಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸುತ್ತಾರೆ. Joseph DiBona ಅವರು ತಮ್ಮ One Teacher, One School ಕೃತಿಗೆ ಬರೆದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಮತ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ (pp.1-140). ಆದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವಿದ್ದು ಹಾಲಿ ಅವರು ಪ್ರಸಕ್ತ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಮೇಲೆ ಆರೋಪವನ್ನು ಹೊರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರ ಪಾತ್ರಗಳು ಕುಸಿಯುತ್ತಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಮಾತಾಡುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸಲು ಶಿಕ್ಷಣ ಅವಶ್ಯಕ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಲಿಯವರ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರಗಳು ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸುತ್ತವೆ. Voices of Silence, pp. 33-43.] ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಗಳು ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳಿಂದ ಆಚೆ ಹೋಗದಂತೆ ಹಾಲಿಯವರು ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ, ಅಥವಾ ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ, ಅಥವಾ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕೈಬಿಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಸ್ತಾವವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾವು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ದ್ವಂದ್ವವೂ ಇಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಮದುವೆ, ತಾಯ್ತನ, ಕುಟುಂಬ, ಬಂಧು ಬಳಗ, ಅತಿಥಿಗಳು, ಮನೆಕೆಲಸದವರು ಇತ್ಯಾದಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಗೆ ನಿಭಾಯಿಸಬಹುದು ಎನ್ನುವುದಷ್ಟೇ ಅವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ. ಆಧುನಿಕ ಓದುಗರಿಗೆ ಇದೊಂದು ಸೀಮಿತ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಎಂದು ಎನ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ 1874ರಲ್ಲಿ ಪರ್ದಾ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಹುಡುಗಿಯರಿಗೆ ಬರೆಯುವುದೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಸಿಗಬೇಕಿತ್ತು ಎಂದು ಊಹಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾಗಿ 'ಮಜಲೀಸ್' ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಬಯಸಿದರೂ ಸಹ ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಿತಿಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬದ ರಚನೆ, ಅದರ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ, ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನ, ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭಗಳು, ಹೆಂಗಸರ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲೋಕ, ಆ ಹೆಂಗಸರು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚದ ಮೇಲೆ ಬೀರಬಹುದಾದ ಪ್ರಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲದರ ಚಿತ್ರಣವನ್ನೂ ಅದು ನೀಡುತ್ತದೆ. [ಪರ್ದಾ ಹಿಂದಿನ ಲೋಕದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲಕ್ನೋ ರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮಹಿಳೆಯ ಕೃತಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಇತ್ತೀಚಿನ ಮಾನವಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅಧ್ಯಯನಗಳವರೆಗೂ ನೋಡಬಹುದು. ನೋಡಿ: Mrs. Meer Hasan Ali, Observations on the Mussalmauns of India; Shaista Suhrawardy Ikramullah, Behind the Veil; Patricia Jeffery, Frogs in a Well: Indian Women in Purdah; and Papanek and Minault, eds., Separate Worlds. ಕಥಾ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೋಡಿ: Rama Mehta, Inside the Haveli; and Ahmad Ali, Twilight in Delhi.] ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಭಾಗ ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನಳ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಎರಡನೆಯದು ಅವಳ ಮಗ ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಬ್ಬಾಸನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ಕಥೆಗಳು ಹಾಲಿಯವರ ಮುಖ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸುತ್ತವೆ: ವಿದ್ಯಾವಂತ ಹೆಣ್ಣು ಉತ್ತಮ ಹೆಂಡತಿ ಮತ್ತು

ತಾಯಿಯಾಗಿ ಮನೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸಬಲ್ಲಳು. ತನ್ನೊಲಕ ಸುಧಾರಣೆ ಎನ್ನುವುದು ಶರೀಫ್ (ಸಭ್ಯ)ಕುಟುಂಬಗಳ ಒಳಗಿಂದಲೇ ಹೊಮ್ಮಬಲ್ಲಂತದ್ದು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಈ ವಿದ್ಯಾವಂತ ತಾಯಿಯರು ತಮ್ಮ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ತರಬೇತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಬೆಳೆದು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬೇಕಾದ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಮನೆಯಿಂದಲೇ ಪಡೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

'ಮಜಲೀಸ್-ಉನ್-ನಿಸಾಸ್' ಕೃತಿಯ ಸಾರಾಂಶ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಸುಧಾರಣಾ ಸಮುದಾಯದ ಹಲವಾರು ಕಾಳಜಿಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಬೇರೆ ಧರ್ಮದ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರ ಕಾಳಜಿಗಳನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡಿದೆ. [See Borthwick, Changing Role of Women in Bengal; Karlekar, Voices from Within; K.W. Jones, Socio-Religious Reform Movements, pp. 1-14; and Idem., 'Socio-Religious Movements and Changing Gender Relationships among Hindus of British India.'] ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನಳ ಕುಟುಂಬ ಶ್ರೀಮಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯೇ ಸರ್ವಸ್ವ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಹಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅದು ಶರೀಫ್ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ). ಬದಲಾಗಿ ಪ್ರೀತಿವಾತ್ಸಲ್ಯಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ತನ್ನ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಸದ್ವಿನಿಯೋಗ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ಮಕ್ಕಳು ಅತಿಮುದ್ದಿನಿಂದ ಹಾಳಾಗಬಾರದು ಎಂದರೆ ಮನೆಕೆಲಸದವರನ್ನೂ ಸಹ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಆರಿಸಬೇಕು. ಅತಿಭಾವುಕತೆ ಸಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು ವಿಕೋರಿಯನ್ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾಳಜಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಪ್ರಭಾವ ಹಾಲಿಯವರ ಮೇಲೆ ಇತ್ತು ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು ವಾದವಾದರೂ ಸಹ ಆ ರೀತಿಯ ನಿಲವು ಯಾವಾಗಲೂ ಶರೀಫ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅದರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಬಾರದು.. ಅಂತಹ ನಿಯಂತ್ರಣದಿಂದ ಸ್ವ-ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕುಂದೇನೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಜೊತೆಗೆ ಅದನ್ನು ಅತಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ಕುಟುಂಬದ ಶ್ರೇಣಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಸಹ ಅದು ಧಕ್ಕೆ ಮಾಡಬಲ್ಲದು. [ಈ ತರಹ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಹಿಂದೂ ವಿಸ್ತೃತ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಗುತ್ತವೆ. ಹಿರಿಯರ ಎದುರು ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿಯರ ನಡುವೆ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಜೊತೆಯೂ ಸಹ ಮಾತುಕತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಯ ತೋರ್ಪಡಿಕೆ ಒಂದು ಒಪ್ಪಿತ ಮೌಲ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನೋಡಿ: articles by Sylvia Vatuk, Doranne Jacobson, and Rama Mehta, in Papanek and Minault, eds., Separate Worlds, pp. 54-78, 81-109, 139-63.] ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ನೀಡುವ ಈ ನಿಲುವು ತಂದೆತಾಯಿ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ನಡುವೆ ಭಾವುಕತೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಸ್ಪದ ನೀಡುವ ವಿಕೋರಿಯನ್ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಸಂಯಮಕ್ಕಿಂತ ಗುಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಭಿನ್ನ. [Houghton, The Victorian Frame of Mind, pp. 341-8.]

ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸುಧಾರಣೆಯ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವನೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಹತ್ತೊಂಟಿ ಎಂಬ ಮೌಲ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಸುಧಾರಕ 'ಉಲೇಮ' ರ ಪ್ರಕಾರ 'ಹೊರಗೆ ಆಚರಿಸುವ ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ನೈತಿಕ ಹತ್ತೊಂಟಿ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ನಿಕಟಸಂಬಂಧವಿದೆ. ನೈತಿಕ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಬದುಕನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕೆಂದರೆ ಸ್ವ-ಹತ್ತೊಂಟಿ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ. ಅವು ಬುದ್ಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿಡುತ್ತದೆ. ಹಾಲಿ ಅವರು ತಾವು 'ಅಲೀಮ್' ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಸುಧಾರಕ 'ಉಲೇಮ'ದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಿರಬೇಕು.. ಏನೇ ಆದರೂ, ನೈತಿಕ ನಿಲುವು ಮತ್ತು

ಸದ್ವರ್ತನೆ (ಅದಬ್) ಎನ್ನುವುದು ಶರೀಫ್ ಬದುಕಿನಕ್ರಮದ ಸ್ವ-ಲಕ್ಷಣವಾಗಿತ್ತು. [ಈ ಸುಧಾರಣಾವಾದದ ಆಚರಣೆಗೆ ನೋಡಿ: B. Metcalf, 'Islam and Custom in Nineteenth Century India: The Reformist Standard of Maulana Thanawi's Bihisti Zewar,' Contribution to Asian Studies 17 (1982): 62-78, quote from p. 75; see also the discussion of Ashraf Ali Thanavi and Bihishti Zevar, below, ch. 2.]

ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನಳ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವೂ ಸಹ ಅವಸರ, ಹರಟೆ, ಜಗಳಗಂಟತನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವ-ನಿಯಂತ್ರಣದ ಅಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ದುರ್ಗುಣಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿದ್ದು, ತಾಳ್ಮೆ, ಮರ್ಯಾದೆ, ಮತ್ತು ವಿಧೇಯತೆಯಂತಹ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿತ್ತು. ಈ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಗುಣಗಳು ಎಂಬಂತೆ ತೋರಬಹುದು. ಆದರೆ ಜುಬೇದಾ ಬೆಳೆದುಬಂದ ರೀತಿಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಅವಳ ತಂದೆತಾಯಿಯರು ಅವುಗಳನ್ನು 'ಸ್ತ್ರೀಗುಣ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅದರ ಪೂರ್ಣವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕ ಹಾಗೂ ಮಾನವೀಯ ಗುಣಗಳು ಎಂದೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರು. ಶಾಂತಿಸೌಹಾರ್ದ ಮುಖ್ಯ, ಕೋಪತಾಪಗಳಲ್ಲ. ಹಿರಿಕಿರಿಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಲವಾರು ಸ್ವರದ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಬದುಕಿಗೆ ಅರ್ಥ ಬರುವುದು ಈ ಮಾನವೀಯ ಗುಣಗಳಿಂದಲೇ. ಹೆಂಗಸರು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿದಾಗ ನಡೆಯುವ ವಿದ್ಯಮಾನದ ವರ್ಣನೆಯ ಮೂಲಕ ಹಾಲಿ ಅವರು ಅದನ್ನು ನಮ್ಮ ಗಮನಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾರೆ:

"ಹಲವಾರು ಹೆಂಗಸರು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿದಾಗ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ದೂರುದಮ್ಮಾನಗಳಿಗೆ ದನಿಕೊಡಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಅತ್ತೆಯರನ್ನು ದೂರಿದರೆ ಉಳಿದವರು ಅತ್ತಿಗೆ ನಾದಿನಿಯರನ್ನು ದೂರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಸೊಸೆಯರಿಗೆ ಹಿಡಿಶಾಪ ಹಾಕಿದರೆ ಉಳಿದವರು ಗಂಡಂದಿರ ಮೇಲೆ ಹರಿಹಾಯುತ್ತಾರೆ. ಇವಳ ಮದುವೆ ಸರಿಯಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ, ಅವಳು ತಂದ ಮದುವೆ ಶುಲ್ಕ ಸಾಕಾಗಲಿಲ್ಲವಂತೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬಳ ವಂಶದವರು ಮರ್ಯಾದಸ್ಥರಲ್ಲವಂತೆ, ಹೀಗೆ ಏನೇನೋ. ಅವಳು ಹೇಳಿದ್ದು ಇವಳಿಗೆ ಸರಿಬರದಿದ್ದರೆ ತಗೊ ವಾದ, ವಾಗ್ಯುದ್ಧ!... ಈ ಹೆಂಗಸರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಬೈದಾಡಿಕೊಂಡು ಘಾಸಿಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಗಂಡಂದಿರ ಜೊತೆ ಕಿತ್ತಾಡುತ್ತಾ, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಾಪ ಹಾಕುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲಸದವರ ಮೇಲೆ ಗೊಣಗುತ್ತಾ ಹರಿಹಾಯುತ್ತಾರೆ" ... [Minault, tr., Voices of Silence, p. 71..]

ಹೆಂಗಸರು ಯಾವತ್ತೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ್ದರ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಗಂಡಸರ ಮಾಮೂಲು ದೂರು ಎಂದು ಇದನ್ನು ಓದುಗರು ತಳ್ಳಿಹಾಕಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಾಲಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಸಂಯಮ ಶಿಸ್ತುಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ದೊರಕಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ನಿಜವೇ. ಆದರೆ ಅದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಸುವುದು, ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ಓದುವುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ವಿಷಯವೆಂದರೆ ಈ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರೆ ಅವರು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಉಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದು, ತಮ್ಮ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಪರಸ್ಪರ ಸೌಹಾರ್ದದಿಂದಿದ್ದು, ಮಕ್ಕಳನ್ನು, ಕೆಲಸದವರನ್ನು ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟಿ ಬಯ್ಯದೆ ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನಳಿಗೆ ಐದು ವರ್ಷವಾಗುವ ಮುನ್ನವೇ ಅವಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಭಕ್ತಿ, ಶಿಸ್ತು, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಗಳು ನೆಲೆಯೂರುವಂತೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ನಂತರ ಉಸ್ತಾನಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅರಾಬಿಕ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಖುರಾನ್ ಓದು, ಜೊತೆಗೆ ಕೈಬರಹ, ಪರ್ಶಿಯನ್, ಮತ್ತು ಉರ್ದುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅವಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ತಂದೆ ಅವಳಿಗೆ ಅಂಕಗಣಿತ, ಭಾರತೀಯ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಓದಲು ಹಲವಾರು ನೀತಿಪೂರ್ಣ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದಿಯ 'ಗುಲಿಸ್ತಾನ್ ಮತ್ತು ಬುಸ್ತಾನ್', ಪರ್ಶಿಯನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಬುಲ್ ಫಜಲರ 'ಇಯಾರ್-ಇ-ದಾನಿಶ್' ಮತ್ತು ಅರಾಬಿಕ್ ನಲ್ಲಿ ಫಜಲಿ ಅವರ 'ಕಿಮಿಯಾ ಉಸ್-ಸಾದತ್' ಮತ್ತು ಕಲೀಲಾ ವಾ ದಿಮ್ನಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೇರಿದ್ದವು. [Sa'di's Gulistan and Bustan were discussed above. The 'Iyar-i-Danish of Abdul Fazal is a Persian version of the Arabic collection of animal fables. Kalila wa Dimna (similar to Aesop's Fables or the Indian Panchatantra.) Ghazzali's ethical work Kimiya us-Sa'adat has been translated by Claud Field, as The Alchemy of Happiness.] ದಿನನಿತ್ಯದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಿ ಅವಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ತಕ್ಕದಾದ ಕೆಲವು ಲಘುಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತರಬೇತಿ ನೀಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಲವು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನ್ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳ ಸರಿಸಮವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಮತ್ತು ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಮಟ್ಟದ ತನಕವೂ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು.[ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ ನೋಡಿ: Leitner, History of Indigenous Education, and G.M.D. Sufi, Al-Minhaj.]

ತಾಯಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜುಬೇದಾ ಅಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಹೊಲಿಗೆಯನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದಳು. ಮೊದಲ ಸಲ ರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡೆಂದಾಗ ಅವಳು ಗೊಣಗೊಣವೆನ್ನುವ ಬಗ್ಗೆ ಓದುಗರಿಗೆ ಪಾಪ ಎಂದೆನ್ನಿಸುವುದು ಸಹಜ. [Roti: bread; any one of a number of individually hand-made wheat cakes - chapattis, Paranthas, puris - all labour intensive, involving constant preparation while others are eating.] ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆಗಳಿಗಿಂತ ವಿದ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಬಾಳುವಂತದ್ದು ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ತಾಯಿ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಘೋರವಾದ ಬಡತನ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ, ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ತುಳಿತಕ್ಕೊಳಗಾಗುವುದು ಈ ಜ್ಞಾನದ ಕೊರತೆಯಿಂದಲೇ ಎಂದು ಆಕೆಯ ತಾಯಿ ಒತ್ತಿಹೇಳಿದ್ದಳು. ಹಾಲಿ ಅವರು ಈ ಮೂಲಕ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಾನಮಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಮಸ್ಯೆ ಎಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಬೆಟ್ಟುಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಆ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಗೆಹರಿಸಬಹುದು ಎಂದೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗಂಡಸರು 'ಪರಿಪೂರ್ಣ ಹೆಣ್ಣು' [Perfecting Women is the title of Metcalf's translation of Ashraf Ali Thanavi's Bihishti Zevar, discussed in ch. 2.] ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಲಿ ಅವರು ಹೆಂಗಸರು ಕ್ರಿಯಾಶೀಲರಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ತಾವಾಗಿಯೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಗಂಡಸರ ಧೋರಣೆಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ವಿಷಯ ಕೃತಿಯ ನಂತರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. [As discussed below, pp. 52-3.]

ಹೆಣ್ಣಿನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಹಲವಾರು ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಯೊಂದಿಗೆ ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತದೆ. ಅವಳ ತಾಯಿ

ಗಮನಿಸುವಂತೆ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ಎಲ್ಲ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವರಿಗೆ ಸುಲಭ. ಆದರೆ ಹೆಂಗಸರು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬದುಕಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅವರಿಗೆ ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರು ಒಬ್ಬ ಅಜ್ಜಾನಿಯ ಜೊತೆ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಅವರ ಅಜ್ಜಾನ ಎರಡುಪಟ್ಟಾಗುತ್ತದೆ ಅಷ್ಟೇ. ನಜೀರ್ ಅಹಮದರೂ ಸಹ ಇದೇ ನಿಲವನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಅಜ್ಜಾನವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ. ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಪ್ತಿಯ ಎಳೆಯನ್ನೇನೋ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಜುಬೇದಾಳ ತಾಯಿ ಅನಂತರ ಹೆಂಗಸರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಂಬುವ, 'ಆದರೆ ಕುರಾನಿನಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಹಾದಿತ್‌ನಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಕಾಣಿಸಿಗದ' ಕಂದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಾಳೆ:

"ಎರಡು ಲೋಹಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ರಣ್ಣನೆ ಬಡಿದರೆ ಅಶುಭವಂತೆ ... ಮಂಚದ ಕಾಲುಗಳು ಹೊರಮುಖವಾಗುವಂತೆ ಗೋಡೆಗೆ ಆನಿಸಿದರೆ ಕೆಟ್ಟದಾಗುತ್ತದಂತೆ ... ಪೂರಕೆಯೇನಾದರೂ ನಿನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತಗುಲಿದರೆ ನಿನಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕತನ ಬರುತ್ತದಂತೆ ... ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಅನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಅಹಾರಗಳನ್ನು ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಳಿಯ ಬೂದಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಿಸಿದರೆ ಕೇಡು ಅವರ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲವಂತೆ ... ಮಗು ಸತ್ತ ತಾಯಿಯ ಸೆರಗು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸೋಕಿದರೆ ಅವಳ ಮಗುವೂ ಖಾಯಿಲೆ ಬೀಳುತ್ತದಂತೆ ... ಹಾಗಾಗಬಾರದು ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಸೆರಗಿನ ಮೂಲೆಯನ್ನು ಹರಿದು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಬೇಕಂತೆ ... ನೀನು ಯಾರ ಮನೆಗಾದರೂ ಹೋದರೆ ಮೂರನೆಯ ದಿನ ಹಿಂತಿರುಗಬಾರದಂತೆ ... ಬುಧವಾರದ ದಿನ ಯಾರ ಮನೆಗೂ ಹೋಗಬಾರದಂತೆ ... ಮೂರನೆಯ, ಹದಿಮೂರನೆಯ, ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ಎಂಟನೆಯ, ಹದಿನೆಂಟನೆಯ, ಹಾಗೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ತಾರೀಖುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೊಸ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬಾರದು, ಅದು ಅಶುಭವಂತೆ. [Minault, tr., Voices of Silence, pp. 59-61.]

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮೂರ್ಖತನಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದೇ ಮದ್ದು. ಹೆಂಗಸರ ಈ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಹಾಲಿಯವರ ವಿಮರ್ಶೆ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಕಬರಿಯ ಮೂರ್ಖತನವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೂಧರ್ಮ ಸುಧಾರಕರೂ ಸಹ ಹೆಂಗಸರ ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ತುಂಬಿದ್ದ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇದೇ ನಿಲವನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದರು. ಭಾರತೀಯ ಸುಧಾರಣಾವಾದಿಗಳ - ಅವರು ಹಿಂದೂಗಳಾಗಲಿ, ಮುಸ್ಲಿಮರಾಗಲಿ ಅವರ - ಸ್ತ್ರೀ ಸುಧಾರಣಾವಾದದ ಧ್ಯೇಯಗಳಾದ ಮೂಢನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಕಂದಾಚಾರಗಳನ್ನು ತೊಡೆಯುವುದು ಭಾರತೀಯರನ್ನು 'ನಾಗರಿಕಗೊಳಿಸುವ' ಯುರೋಪಿಯನ್ ಧ್ಯೇಯವೂ ಒಳಕೊಂಡಿತ್ತು. [K.W. Jones, 'Socio-Religious Movements and Changing Gender Relationships among Hindus'; Sumanta Banerjee, 'Marginalization of Women's Popular Culture in Nineteenth Century Bengal,' in Sangari and Vaid, eds., Recasting Women, pp. 127-79; cf. Partha Chatterjee, 'The Nationalist Resolution of the Women's question,' *ibid.*, pp. 233-53.] ಗಂಡಸರು ಹೆಂಗಸರನ್ನು 'ನಾಗರಿಕತೆಯ ಹಾದಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ' ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳ ಬದಲಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಹರಡುವ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ತಾವು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೆಂಗಸರೂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬರೂ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಮಾನ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳು ಜನಾನದ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆ ಮತ್ತು ಒಂಟಿತನವನ್ನು (ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿಯೂ) ದೂರ ಮಾಡುತ್ತವೆ, ಜೊತೆಗೆ ಹೇಯವಾದ ನವಾಬಿ ಜೀವನಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸವಾಲೆಸೆಯುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸುಧಾರಕರು ನಂಬಿದ್ದರು.

ಈ ರೀತಿಯ ಯೋಚನೆಯ ದಾಟಿಯ ಪ್ರಕಾರ, ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿನ ಮೂಢಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಂಗಾತಿಗಳಾಗಲೂ ಸಹ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅವರ ಜೊತೆ ಸಂಭಾಷಿಸಬಲ್ಲ, ಆಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ನಿಜವಾದ ಜೀವನ ಸಂಗಾತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೂಲಕ ವಿಕೋರಿಯನ್ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಆದರ್ಶದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನೇ ಹಾಲಿಯವರೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೇನೋ ನಿಜ, ಆದರೆ ಅದು ನಿಜವಲ್ಲ. ಗಂಡಸರು ಹೊರಗಿನ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ಹೆಚ್ಚಿನಂಶವನ್ನು ಕಳೆದರೆ ಹೆಂಗಸರು ಪರ್ದಾ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಮನೆಯನ್ನುವುದು (ಮರಳುಭೂಮಿಯ ಓಯಿಸಿಸ್‌ನಂತೆ) ಗಂಡಸರಿಗೆ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಆಸರೆಯಾಗಿ ಒದಗಿ ಬಂದು ಅವರು ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲೋ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ನಾಯಕಸಾನಿಯರಲ್ಲಿ, ಹುಡುಕುವುದನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯ ಭಾಗ್ಯವಿದ್ದದ್ದು ನಾಯಕಸಾನಿಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಹೆಂಗಸರು ವಿದ್ಯಾವಂತರಾದರೆ ಗಂಡಸರು ಲಂಪಟ ಜೀವನದತ್ತ ಓಲುವುದನ್ನು, ತನ್ಮೂಲಕ ಅಗಾಧ ಪೋಲನ್ನೂ ತಡೆಯಬಹುದು. ಹಾಲಿಯವರ ನಿಲವು ಸ್ತ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಈ ವಾದದ ಪ್ರಕಾರ ಹೆಣ್ಣು ವಿದ್ಯಾವಂತಳಾದರೆ ನಾಯಕಸಾನಿಯ ತರಹ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೀಳಾಗುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವೇ? ಹಾಲಿಯವರು ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೆಣ್ಣು ವಿದ್ಯಾವಂತಳಾದರೆ, ತಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾದರೆ, ನಾಯಕಸಾನಿಯರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಗಂಡಸರ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ನೈತಿಕ ಬಲವೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಅವರ ನಿಲವು. ಈ ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ಹುಡುಗಿಯರಿಗೆ ನಾಯಕಸಾನಿಯರು ಎಂದು ಅವರು ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗದಿಂದ ಅವರ ನಿಲವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು:

"ಗಂಡಸು ಒಬ್ಬ ಬಾಯಾರಿದ ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ಹೆಣ್ಣು ಒಂದು ನೀರಿನ ಸೆಲೆ. ಈ ಸೆಲೆ ತಂಪಾದ ಮರದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಸುತ್ತ ಹಸಿರು ಮತ್ತು ತಂಪಾದ ಗಾಳಿ ಇದ್ದರೆ ಬಾಯಾರಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಯಾಣಿಕ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಚೆಲುವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುತ್ತಾ ಅಲ್ಲೇ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಬೇರೆಲ್ಲೋ ಬರೀ ಬಾಯಾರಿಕೆಯನ್ನು ತಣಿಸುವ ಹಲವಾರು ನೀರಿನ ಸೆಲೆಗಳಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಚೆಲುವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. [Minault, tr., Voices of Silence, p. 63.]

ಗಂಡಹೆಂಡಿರ ನಡುವೆ ಈ ರೀತಿಯ ಸಮಾನ ಆಸಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾನ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಷ್ಠೆಯೂ ಇರುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಅರಿವು ಮತ್ತು ದಿನನಿತ್ಯದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮತ್ತು ಉಪವಾಸಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಾಂಗತ್ಯವೂ ಇರಬೇಕು. ಹೆಣ್ಣಿನ ಬದುಕಿನ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮನೆಕೆಲಸ, ಅಡಿಗೆ, ಭೋಜನ, ಮದುವೆ, ಮಕ್ಕಳು, ಖಾಯಿಲೆ, ಶುಭ ಅಶುಭಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಧಿಗಳು ಅರ್ಥಹೀನ ಮೂಢಾಚರಣೆಗಳು. [Shurreef, Qanoon-e-Islam, pp. 226-76.] ಜುಬೇದಾಳ ತಾಯಿ ಕಟ್ಟಕಣ್ಣನ್ನು ದೂರವಿಡುವ ಅಥವಾ ಭೂತಬಿಡಿಸುವ ತಾಳಿ, ತಾಯಿತ, ಹರಕೆ-ಪರಕೆಯಂಥ ಅನೇಕ ಕಂದಾಚಾರಗಳನ್ನು ವರ್ಜಿಸುತ್ತಾ ಅವು ಭಾರೀ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಹಣವೂ ಹಾಳು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ:

"ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಎಳವೆಯಲ್ಲೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಹೆಂಗಸು ಪರಿಹಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಏನೇನೋ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಅವಳನ್ನು ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸುತ್ತಾರೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆ, ಅವಳು ಬೂದಿಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಅವಳು 'ಕರಹೈ'ಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದು, ಮೊಟ್ಟೆ,

ಮೀನು, ಬೆಲ್ಲ, ಹಾಲು ಅಥವಾ ಮೊಸರನ್ನು ತಿನ್ನುವುದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವಳು ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಬಾಣಂತಿಯರ ಆರನೆಯ ದಿನದ ಸ್ನಾನದಂತಹ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಅರ್ಹಳಲ್ಲ.... ಜೀವವನ್ನು ಕೊಡುವ ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಹಕ್ಕು ಇರುವುದು ದೇವರೊಬ್ಬನಿಗೇ ಎಂಬುದು ಏಕೆ ಈ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ? ತಾಯಿಯಾಗದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ತಾಯಿಯಾಗಿಸಲು ಯಕ್ಷಿಣಿಯರನ್ನು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪ್ರೇತಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರೇತ ಮೈಮೇಲೆ ಬಂದವರ ಎದುರು ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ಹಾಡಲು ದೊಮ್ಮಿಯರನ್ನು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರೇತಗಳು ಅವರ ಮೂಲಕ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಆ ದೊಮ್ಮಿಯರು ಕಿರುಚುವುದೇನು, ರೋಯ್ಯನೆ ತಿರುಗುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುವುದೇನು! ... ಪ್ರೇತಗಳಿಂದ ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವೇನು ಎಂದು ಯಾಕೆ ಯಾರೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ? ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಬಿಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು ದೇವರಿಗೊಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಏಕೆ ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ?" [Minault, tr., *Voices of Silence*, p. 65; karhai: cooking vessel rather like a work; gur. coarse brown sugar; domni: (masc.: dome), see below.]

ಹಾಲಿ ಅವರು ಜೀವವನ್ನು, ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು ದೇವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕ ಮತ್ತು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ನಿಲುವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚುಚ್ಚುಮದ್ದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ರೋಗಶಮನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೆ ಮೊರೆಹೋಗುವ ಬದಲು ಯುನಾನಿ ಹಕೀಮರ ದೇಶೀಯ ಮತ್ತು ಪರ್ಯಾಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುತ್ತಾರೆ. [ಯುನಾನಿ ಎಂದರೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಇಸ್ಲಾಮ್ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವರನ್ನು ಹಕೀಮರು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.]

ಆದರೂ ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಅನುಭವಿಸುವ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡಗಳ ಅರಿವು ಹಾಲಿಯವರಿಗೆ ಇದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಅವೈದ್ಯಕೀಯ 'ಶಮನ', 'ಕೆಟ್ಟಕಣ್ಣು' ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ, ಭೂತ ಬಿಡಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವೈಷಮ್ಯವೇ ತುಂಬಿರುವಂತಹ ಆದರೆ ಆ ಒತ್ತಡಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾಗದ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಿಪರ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಸಹಾಯ ಸುಲಭವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲದ ವಾತಾವರಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವಂತವು. ಹಕೀಮರು ಗಂಡಸರು ತಾನೆ? ಅವರು ಸ್ತ್ರೀರೋಗಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಕೆಲಸದವರು ಮಾಡುವ ನಾಡಿ ಪರೀಕ್ಷೆ, ಅಥವಾ ಅವರು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ರೋಗದ ಚಿಹ್ನೆಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರೋಗವನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. [One Is reminded of the episode of the perforated sheet in Salman Rushdie's novel *Midnight's Children*.] ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀರೋಗಿಗಳು ಅಥವಾ ರೋಗಿ ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಂದಿರು ಮನೆಮದ್ದನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಅಥವಾ ಪರ್ದಾದ ಪಾವಿತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸದೇ ಹೆಂಗಸರ ಎದುರು ಮಾತ್ರ ಕುಣಿಯುವ ಭೂತೋಚ್ಚಾಟಕ ದೊಮ್ಮಿಯರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಭಯ ಮತ್ತು ನರಗಳ ಒತ್ತಡವಂತೂ ಕಮ್ಮಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಜೊತೆಗೆ ಇಡೀ ರಾತ್ರಿಯ ಮನೋರಂಜನೆಯೂ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೈಮೇಲೆ ಭೂತ ಬಂದ ಹೆಂಗಸು ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಭಯ ಆತಂಕಗಳನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಹಾಕಿ ಹಗುರಾಗಬಹುದಿತ್ತು. [ಮೈಮೇಲೆ ಭೂತ ಬರುವ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಮನಃಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಮತ್ತು ದೇಶೀಯ ಶಮನ ಪದ್ಧತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಹಿತಿಗೆ ನೋಡಿ: S. Kakar, *Shamans, Mystics, and Doctors*, pp. 15-88.] ಈ ರೀತಿ ಬರೀ ಹೆಂಗಸರಿಗೇ ಮೀಸಲಾದ ಸಮಾರಂಭಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಏನೇ ವಾದಗಳಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವು

ಗಂಡಸರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಚೆ ಇದ್ದದ್ದು ಹಾಲಿಯವರಂತಹ ಸುಧಾರಕರಿಗೆ ಮುಜುಗರವನ್ನು ತಂದಿದ್ದಿರಬಹುದು.

ತಮ್ಮಂತೆಯೇ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಹೃದಯವನ್ನೂ ರೂಪಿಸುವ ಆಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಸುಧಾರಕರು ಮನೆಯನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಅವಳೇ ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಜುಬೇದಾಳ ತಾಯಿ ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸುವುದೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅದು ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಾಡುವ ಸೇವೆಯಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಸಹ ಆಳದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಕುಟುಂಬದ ಉಳಿವು ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಕೊನೆಗೆ ಆಕೆಯ ದಕ್ಷತೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಪರ್ದಾ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಹೆಂಗಸರು ಹೊರಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ತಮ್ಮ ಮನೆಕೆಲಸದವರ ಸಹಾಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ತಮಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ತಾಯಿ ಜುಬೇದಾಳಿಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವರು ಹೇಳುವ ಬೆಲೆಗಳನ್ನು ಬಳೆ ಮಾರಲು, ಬೀಸಲು, ಮನೆಗೇ ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ಬರುವ ಸಂಚಾರಿ ಹೆಂಗಸರೊಂದಿಗೆ ಕೇಳಿ ಧೃಢಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು [On these groups, see M. Gaborieau, 'On the Specific Service Roles in Traditional Muslim Society,' in G. Krishna, ed., Contributions to South Asian Studies 2, pp. 146-63]; ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬೆಲೆ ಕಡಮೆಯಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೊಂಡು ಶೇಖರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಬಜಾರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಕೆಲಸದವರನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು; ಯಾವತ್ತೂ ಸಾಲದ ಮೇಲೆ ಕೊಳ್ಳಬಾರದು, ಕೆಲಸದವರ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದರೆ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಅಡಿಗಿಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಯಾವತ್ತೂ ಅಪರಿಚಿತಳಂತೆ ಇರಬಾರದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೆಲಸದವರನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುವುದು ಅವಳ ಸಮಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಆತಿಥ್ಯ ಸಹ ಅವಳ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಆಗಮಿಸುವ ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸದಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಪಾನ್ಯಾನಿನಲ್ಲಿ ಪಾನ್(ವಿಳ್ಳೆದೆಲೆ) ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಹಬ್ಬ ಮತ್ತಿತರ ವಿಶೇಷ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವರಿಗೆ ಊಟವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕು. ಕುಟುಂಬದ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಆತಿಥ್ಯ, ಉಡುಗೊರೆ ವಿನಿಮಯ ಮತ್ತು ದಾನಧರ್ಮಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಫಕೀರರು ಖಾಲಿಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಂತಿರುಗಬಾರದು ಎಂದು ತಾಯಿ ಜುಬೇದಾಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾಳೆ. [Gaborieau, p. 157; on status ranking, see D.E. Goodfriend, 'Changing Concepts of Caste and Status among Old Delhi Muslims,' I. Ahmad, ed., Modernization and Social Change among Muslims in India, pp. 119-52. Pan: a preparation of betel nut for chewing; pandan: box for keeping betel paraphernalia; faquir: wandering mendicant or holyman.] ಮಿತವ್ಯಯ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಗುಣವೇ ಆದರೂ ಕೆಲವು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಹಾಲಿಯವರ ನಿಲುವು. ಅಶ್ರಫ್(ಸಭ್ಯ) ಮಂದಿ ಉದಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ದೂರಿ ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪರವಾಗಿಲ್ಲ, ಒಳ್ಳೆಯ ಆತಿಥ್ಯ ನೀಡುವುದು ಕುಟುಂಬದ ಸ್ಥಾನಮಾನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯ. ಜಿಪುಣತನ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಒಂದು ಶರೀಫ್(ಸಭ್ಯ)ಗುಣವಲ್ಲ. ದಕ್ಷ ಹೆಂಗಸಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಲೋಚನೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ ಎರಡೂ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತಿರುತ್ತವೆ. [ಕುಟುಂಬದ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣು ನೀಡುವ ಕೊಡುಗೆಯ ಬಗೆಗೆ ನೋಡಿ: H. Papanek, 'Family Status Production: The "Work" and "Non-Work" of Women,' Signs 4, 4(1979): 775-81; and Idem., 'Class

and Gender in Education-Employment Linkages,' *Comparitive Education Review* 29, 3 (August 1985): 317-46.]

ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಶುಚಿತ್ವವೂ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಾದ ಕುಡಿಯುವ ನೀರು ಇರುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ನೆಲಗಳು ಫಳಗುಡುವಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕಲಾಯಿ ಹಾಕಿಸುವುದು, ಹರಿದಿರುವ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹೊಲೆಯುವುದು, ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಇದೆಲ್ಲದರ ಬಗೆಗಿನ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಅಕಬರಿಯ ಹಲವಾರು ಅವಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದಾಗಿತ್ತು), ಚಳಿಗಾಲದ ಮುನ್ನ ಕೌದಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ತುಂಬಿ ಹದಗೊಳಿಸಿ ಇಡುವುದು, ಬೆಚ್ಚಗಿನ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಾಗಿ ಇಡುವುದು, ಅಗ್ನಿಷ್ಠಿಕೆಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿ. ಬೇಸಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಳೆಗಾಲಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಮುಂಚೆಯೇ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಇತರ ಕೆಲಸಗಳು ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ತಾರಸಿ, ತೊಲೆ, ಪೀಲೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು, ರಿಪೇರಿ ಮಾಡಿಸುವುದು, ಮಂಚಗಳನ್ನು ಬಿಗಿ ಮಾಡಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಮತ್ತು ವರುಷದ ಮೊದಲಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳಿರುತ್ತವೆ, ಸೋಮಾರಿತನಕ್ಕೆ ಸಮಯವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. [Minault, tr., *Voices of Silence*, pp. 69-79.] ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಹಿತಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಮಾಡುವ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸದಾ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ಪರಿಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ನೀಡುವ ಈ ನಿಲುವು ಪ್ರಾಟೆಸ್ಟಂಟ್ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರಿಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟು ದೂರ ನೋಡುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಸಂಯಮಗಳಂತಹ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಶರೀಫ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮತ್ತು ಸುಧಾರಕ ಇಸ್ಲಾಮಿನ ಅಂತರ್ಗತ ಭಾಗವೇ ಆಗಿದ್ದವು. ನೀತಿಬದ್ಧವಾಗಿ ಬದುಕಿದರೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಲಾಭವಿರಲಿ ಬಿಡಲಿ, ಪರದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿ ಖಂಡಿತಾ ಎನ್ನುವ ನಿಲುವು ಇಸ್ಲಾಮ್ ಮತ್ತು ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸಿಗುತ್ತದೆ.

ವಿಕೋರಿಯಾ ರಾಣಿ ಹಾಲಿಯವರ 'ಮಜಲೀಸ್'ನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನಜೀರ್ ಅಹಮದರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಆದರ್ಶ ಮಾದರಿಯಾಗಿ ಹಲವಾರು ಸಲ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ವಿದ್ಯಾವಂತೆಯಾಗಿ, ದಕ್ಷ ಆಡಳಿತಗಾರಳಾಗಿ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ವಿಧೇಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ, ಹಲವಾರು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿಯಾಗಿ ಮತ್ತು ಶೋಕತಪ್ಪ ವಿಧವೆಯಾಗಿ ಆಕೆ ಇತರರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅನುಕರಣೀಯ ಮಾದರಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಪುತಿ ಹೆಂಗಸೂ ತನ್ನ ಮನೆಯ ರಾಣಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಹಾಲಿಯವರು ಚಿತ್ರಿಸುವ ವಿಕೋರಿಯಾ ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಣಿ. ಆಕೆ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಳಜಿ ವಹಿಸುವಂತೆಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರುಣೆ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಕೈಹಿಡಿದು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. [Ibid., pp. 66-8, 86.] ದಕ್ಷತೆ, ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ತಾಳ್ಮೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ಆದರ್ಶ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹಾಲಿಯವರು ವಿಕೋರಿಯಾ ರಾಣಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಜುಬೇದಾಳ ಕಥೆ ಅವಳ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಯಿ ಅವಳನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಕುಟುಂಬ, ಮಾನಮರ್ಯಾದೆ, ಇತ್ಯಾದಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ 'ವಧುವಿಗೆ ಹೇಳಲೇಬೇಕಾದ ಕಿವಿಮಾತನ್ನು' ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. (ಅಸಫರಿಗೆ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಹುಟ್ಟುಗುಣವೆಂಬಂತೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಗೊತ್ತಿತ್ತು!). ತವರುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದವಳಿಗೆ ಗಂಡನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಬಹುದು; ಇಲ್ಲಿ ಮೂಢಾಚಾರಗಳಿಲ್ಲದ ವಾತಾವರಣವಿತ್ತು, ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಜನ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದವರಾಗಿರಬಹುದು; ಹೆಂಗಸು ಎದೆಗಡದೇ ಜಾಣ್ಮೆ ಮತ್ತು ತಾಳ್ಮೆಗಳಿಂದ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು; ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಂಯಮದ ಪಾಠ ಕಲಿತಿರುವ ಅವಳು ಅಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನವಳಾಗಿ ಹೇಗೆ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಗೆ

ಒಗ್ಗಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟವೆಂದರೆ ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಸಂಭಾಳಿಸುವುದು, ತಾಳ್ಮೆಗಡದೇ ಹೇಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು, ಇತ್ಯಾದಿ. 'ನೆನಪಿಡು ಮಗಳೇ, ಎರಡು ಕೈ ಸೇರಿದರೇ ಚಪ್ಪಾಳೆ. ನೀನು ಸರಿಯಾಗಿ ಇದ್ದರೆ ಗಂಡನೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಅತ್ತೆ, ಮಾವ, ಅತ್ತಿಗೆ, ನಾದಿನಿ ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲಬಹುದು.'

ಮದುವೆಯ ಮಾತುಕತೆ ಸಂಧಾನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮುಸ್ಲಿಮ್, ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಭಾರತೀಯ ಮದುವೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸಂಧಾನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕುಟುಂಬಗಳ ನಡುವಿನ ಒಪ್ಪಂದವೇ ಹೊರತು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಡುವಿನದಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಜೊತೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಕಡೆಯವರು ಮದುವೆಯ ಶುಲ್ಕದ ಮೇಲಾಗಲೀ, ಅದ್ದೂರಿ ಆಡಂಬರಕ್ಕಾಗಲೀ, ಅಥವಾ 'ಮಹರ್' ಮೇಲೆ ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಕಾನೂನಿನಲ್ಲಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ವ್ಯಯಿಸಬಾರದು. ['ಮಹರ್' ಎಂದರೆ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಪದ್ಧತಿಯ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಂದದ ಮೂಲಕ ಸಲ್ಲಿಕೆಯಾಗುವ ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕ. ಅದರ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಮದುವೆಯ ಮುನ್ನ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಭಾಗವನ್ನು ವಿಚ್ಛೇದನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಣೆಗಂದು ಸಂದಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ 'ದಹೇಜ್' (ವರದಕ್ಷಿಣೆ)ಎಂದು ವಧುವಿನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಹಣವನ್ನೋ ಅಥವಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೋ ಕೊಡುವ ವರದಕ್ಷಿಣೆಗಿಂತ ಭಿನ್ನ. ನೋಡಿ: Gibb and Kramers, eds, Shorter Encyclopedia of Islam, pp. 314-15; T. Mahamood, Muslim Personal Law, pp. 72-4.] ವರನ ತಂದೆ ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಗನ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸಲುವಾಗಿ ಮೂರು ವರ್ಷ ಮುಂದೆ ಹಾಕುವಂತೆ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಉದ್ದೇಶ ಅತಿ ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಮದುವೆ ಸಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ರವಾನಿಸುವುದು. [Such as Hali was.] ಜುಬೇದಾಳೇನೋ ಮದುವೆಗೆ ತಯಾರಾಗಿರಬಹುದು, ಆದರೆ ಮದುವೆಯ ಬಗೆಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವರೆಗೆ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ತನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ತನಕ ಕಾಯುವುದು ಸೂಕ್ತ. ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನಂಶ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಜುಬೇದಾಳ ಮದುವೆ ಸಮಾರಂಭವೇ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ತಂದೆ ಬಂದು ಜುಬೇದಾಳ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಕೇಳುವಾಗ 'ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಕಾನೂನು ನೀನು ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಬೇಕು ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ,' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಿಡಿತ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಲವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ವಧು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಮೌನವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ನೆರೆದವರು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮೌನವನ್ನು ಸಮ್ಮತಿಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಮದುವೆ ನಡೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜುಬೇದಾಳ ತಂದೆ ಆ ತರಹದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರೋಧಿ. ಮಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ನೆರೆದವರ ತೃಪ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಜುಬೇದಾ ಹೂಂ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ.

ಜುಬೇದಾ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮುನ್ನ ಅವಳ ತಂದೆ ವರನನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಕೆಲವು ಬುದ್ಧಿಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಆತನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು. 'ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಅಪನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಣಬಾರದು ಎಂದು ಹಾದಿತ್‌ನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.' ಹಾಲಿಯವರು ಹೆಣ್ಣು ತಾನಾಗಿಯೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಗಂಡಸರ ನಿಲುವು, ಧೋರಣೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅವರು ಧ್ವನಿ ಎತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅವರು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಕಾನೂನು ಹೆಣ್ಣಿನ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಜುಬೇದಾಳ ತಂದೆಗೆ ಅರಿವಿದೆ. ತನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಅದು ದಕ್ಕಬೇಕು ಎನ್ನುವ ದೃಢ ನಿಲುವಿದೆ. [ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಾಲಿಯವರು ಆಧುನಿಕರಾಗಿದ್ದರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಇದ್ದರು. ಇಸ್ಲಾಮಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹಕ್ಕುಗಳು ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಬಗೆಗೆ ಅನಂತರ ಪ್ರಕಟವಾದ Sayyid Mumtaz Ali, Huquq un-Niswan, ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.]

ಪ್ರವಾದಿಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಗಂಡಹೆಂಡತಿಯ ನಡುವೆ ನಂಬಿಕೆ ಅತಿಮುಖ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತನ್ನ ಅಳಿಯನಿಗೆ ನೆನಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿಶ್ವಾಸವು ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಪ್ರೇಮಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇತರ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೂ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಬೀರುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬದ ಮರ್ಯಾದೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ; ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇಡದಿದ್ದರೆ ಅವರನ್ನು ತುಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮನೆತನದ ಮರ್ಯಾದೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಾಗರಿಕತೆಯೇ ಅವನತಿಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ; ಆಕೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನುಷ್ಯಳಂತೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ನಡೆಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ; ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಹೆಣ್ಣು ತನ್ನ ಮಾನವೀಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಗಂಡಸಿನ ಪ್ರಗತಿಪರ ನಿಲುವು ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ಎಂದು ಹಾಲಿಯವರು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

'ಮಜಲೀಸ್' ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನಳ ಮಗ ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಬ್ಬಾಸನ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವನಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗುವ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅವನು ಬೆಳೆಯುವ ಕ್ರಮ ಆಕೆ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಂತೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು, ಆಟವಾಡುವುದು, ಸ್ನೇಹಿತರ ಜೊತೆ ಬೆರೆಯುವುದು, ಈಜು, ಸವಾರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಲಿಸಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅವನಿಗಿದೆ. ಆದರೆ ತಾಯಿ ಅವನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಆಹಾರ, ಸ್ನಾನ, ಬಟ್ಟೆ, ಆರೋಗ್ಯ, ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಪಾಲಿಸುವಳು. ಅವನ ಇನ್ನಿತರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಮನೆಯ ಕೆಲಸದವರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸದಾ ಒಂದು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾಳೆ. ಕುಸ್ತಿ, ಕಬಡ್ಡಿ (ಕಬಡ್ಡಿಯು ಒಂದು ಭಾರತೀಯ ಆಟವಾಗಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ಆಟಗಾರರು ಎರಡು ತಂಡಗಳಾಗಿ ಆಡುತ್ತಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ ಪದಕೋಶವನ್ನು ನೋಡಿ.), ಓಟಗಳಿಗೆ ಅನುಮತಿಯಿದೆ, ಆದರೆ ಗಾಳಿಪಟ ಹಾರಿಸುವಂಥ ಆಟಗಳಿಗೆ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲ. ಸವಾರಿ ಮತ್ತು ಕೈಬರಹಗಳ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಜ್ಞಾನ ಸಾಕು, ಹೆಚ್ಚು ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಸಾಕು. ಹಣ, ಕಾಲ, ಶ್ರಮದ ದುಂದು ಅನಗತ್ಯ. ಬಟ್ಟೆಯ ಕಾಲರಿನ ಮೇಲೆ ಕಸೂತಿ ಬೇಕಿಲ್ಲ, ಅನಗತ್ಯ ಚಿತ್ರಾಕ್ಷರದ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅವೆಲ್ಲ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕಂದಾಚರಣೆಗಳಷ್ಟೇ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ.

ಸಯ್ಯೀದ್ ಅಬ್ಬಾಸ್ ಸಹ ತಾಯಿಯಂತೆಯೇ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದ. ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ವರ್ತನೆಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಒತ್ತು ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ; ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು; ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಎಚ್ಚರ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶರೀಫತನದ(ಸಭ್ಯತೆಯ) ಮತ್ತು ಅದಬ್ (ಶಿಷ್ಟಾಚರ)ಸಂಹಿತೆಯ ಕುರುಹುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಸಂಹಿತೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸೌಜನ್ಯವಿರಬೇಕು. ಹಿರಿಯರ ಮತ್ತು ತನಗಿಂತ ಹಿರಿಯರಾದವರ ಮಾತನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳದ ನಯವಿನಯದ ವರ್ತನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಬಡಿವಾರ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಶರೀಫ್ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಬೇಗಮಾತಿ ಜುಬಾನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದು ಅಥವಾ ಪದಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು ಸಹ ತರಬೇತಿಯ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಬ್ಬಾಸನ ಶಿಕ್ಷಣ ಖುರಾನ್ ಓದುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಪರ್ಶಿಯನ್, ಉರ್ದು, ಮತ್ತು ಅಂಕಗಣಿತವನ್ನು ಕಲಿಯುವುದರತ್ತ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಮೂಲಕ ಮಗ ಇನ್ನಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಯಬಹುದೆಂದು ಜುಬೇದಾ ಕೆಲಸದವರ ಮಗನೊಬ್ಬನನ್ನು ಜೊತೆಗೆ ಕಲಿಯಲು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಜೊತೆಗೆ ಪುನರಾವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಲಿತದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿ ಮನನವಾಗುವಂತೆ ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮಗನ ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಸರಿಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳಲು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಆದರ್ಶ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನು

ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ. ವಿಧೇಯ ಮಗಳಾಗಿದ್ದ ಅವಳಿಗೆ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಧಾನಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಒಂಬತ್ತು ವರ್ಷ ತುಂಬುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಬ್ಬಾಸ್ ಖುರಾನ್, ಪರ್ಶಿಯನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೀತಿ ಪಠ್ಯಗಳು, ಸಾಕಷ್ಟು ಅರಾಬಿಕ್, ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಿನ ಚಿತ್ರಾಕ್ಷರ, ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟು ಅಂಕಗಣಿತ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಾಯಿಯೇ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದು. ಆದರೆ ಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಬ್ಬಾಸ್ ಯಾವತ್ತಿಗೂ ಉದ್ಧಾರವಾಗದ ಹುಡುಗ ಎಂಬ ಗುಸುಗುಸು ಬಳಗದಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುತ್ತದೆ.

ನಂತರ ಜುಬೇದಾ ಮತ್ತು ಅವಳ ಅತ್ತಿಗೆಯ ನಡುವೆ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಅತ್ತಿಗೆ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥೆ, ಆದರೆ ಹಿರಿಯಳಾದ್ದರಿಂದ ಜುಬೇದಾ ಅವಳ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡಬೇಕು). ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದ ಜುಬೇದಾ ಎರಡು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ: ತಾಯಿ ಮಗನಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅದು ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯದು, ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಹೆಣ್ಣು ತಾನು ಕಲಿತವಳಾಗಿರಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಹುಡುಗರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ಹುಡುಗಿಯರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಅಬ್ಬಾಸ್ ಅನಂತರ ಮೌಲ್ವಿಯೊಬ್ಬನ ಹತ್ತಿರ ಪಾಠ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತಿನ ಕೊರತೆಯಿದ್ದರಿಂದ ತಾಯಿಯ ಕೈಲಿ ಬೈಸಿಕೊಂಡು ಸುಧಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೌಲ್ವಿಯ ಜೊತೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಒಂದು ಸರಕಾರಿ ಶಾಲೆಗೆ ಸಹ ದಾಖಲಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾವತ್ತೋ ದೇಶಾಂತರ ಹೋಗಿದ್ದ ಬಂಧುವೊಬ್ಬನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಾಹಸದೊಂದಿಗೆ ಅಬ್ಬಾಸನ ಕಥೆ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾರಾಂಶ ಇಷ್ಟು: ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ, ಪರಿಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಸಂಯಮಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಬ್ಬಾಸ್ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

ಹಾಲಿಯವರ 'ಮಜಲೀಸ್ ಉನ್-ನಿಸ್ವಾ' ಕೃತಿಯನ್ನು ಕೆಲವು ವಿವರಗಳೊಂದಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ನೀಡುವುದರ ಉದ್ದೇಶ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳ ನಡುವಿನ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಹಾಲಿಯವರ ಆದರ್ಶ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಮಾನವೀಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಗೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ. ಆದರೆ ಅವರ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಿರುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ ಎರಡೂ ಕುಟುಂಬದ ಮೂಲಕವೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ಜುಬೇದಾ ತನ್ನ ಮುಂಚೆಯೇ ಬಂದಿದ್ದ ಅಸಫರಿಯಂತೆಯೇ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಆದರ್ಶ ಗುಣಗಳ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆಕೆ ವಿದ್ಯಾವಂತೆ, ಮಹಾದಕ್ಷೆ, ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೇಣೀಕೃತ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಬಂಧಗಳ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸಬಲ್ಲ ಮಹಾ ಚಾಣಾಕ್ಷೆ. ಹೊರಗಿನ ಗಂಡಸರ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ದೂರ ಇರಬೇಕಾದರೂ ಸಹ ಕುಟುಂಬದ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಪ್ರಭಾವಿಸಬಲ್ಲ, ನಿಭಾಯಿಸಬಲ್ಲಕೆ ಎಲ್ಲ ಕೌಶಲಗಳಲ್ಲೂ ಪಳಗಿದ್ದವಳಾಗಿದ್ದಳು.

ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಆ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗಂಡಸು ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಹೊರಗಿನ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬದುಕುಳಿಯಲು ಬೇಕಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿತ್ತು. ಸರ್ ಸಯೀದ್, ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್ ಮತ್ತು ಹಾಲಿಯವರ ಪೀಳಿಗೆಯವರು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಕೌಟುಂಬಿಕ ನೆಲೆಗಳಿಂದ ದತ್ತವಾಗಿ ಬರುವ ಕೆಲವು ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯವರಿಂದ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಬಹುದಾದ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದರು. [Lelyweld, Aligarh's First Generation ಎಂಬ ಕೃತಿ ಅಲಿಫರ್ ಕಾಲೇಜು ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಅಶ್ರಫರ

ಸಂಕ್ರಮಣ ಕಾಲದ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.] ಆ ಬದಲಾವಣೆ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದ್ದೇನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಹ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯಗಳ ಪ್ರಭಾವಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವು. ಆದರೂ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದ ಹೊತ್ತಿಗೆ, ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುವುದು ಎಂದರೆ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುವುದು, ಹೊಸ ಹೊಸ ವೃತ್ತಿಪರ ಅರ್ಹತೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು ಪರ್ಯಟನೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದ್ದವು. ಆಡಳಿತದ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಷ್ಟವರ್ಗ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಂತೆ ಯಾರಾದರೂ ಆಶ್ರಯದಾತರ ನೆರವಿನಿಂದ ಬದುಕಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಬಹುದು ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಸುಲಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದರಂತೆ ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಹೊಸ ಹಾದಿಗಳನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುವ ಛಾತಿಯಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು.

ಹಾಗೆ ವಿದ್ಯಾವಂತರಾದ ಗಂಡಸರು ವಿದ್ಯಾವಂತ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೇ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಪಡೆಯಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಅವನತಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಹೆಣ್ಣು ಸಿಗುವುದು ದುರ್ಲಭವಾಗಿತ್ತು. ಹೆಂಗಸರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದವರು ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್ ಮತ್ತು ಹಾಲಿಯವರು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆಳಿಸುವ ಬಗೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಗಳು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಗಂಡಸರ ನಡುವೆ ಬಿರುಸಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ತಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಲವಾರು ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಅದೇ ಪರಿಹಾರವೆಂಬ ಅರಿವು ಅವರಲ್ಲಿ ಇತ್ತು. ಈ ಸಮಗ್ರ ಸುಧಾರಣೆಯ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಆಶಯಗಳಿದ್ದವು:

1. ವಿದ್ಯಾವಂತ ಹೆಣ್ಣು ಉತ್ತಮ ಸಂಗಾತಿ, ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಗೃಹಿಣಿಯಾಗಬಲ್ಲಳು.
2. ಆಕೆ ಉತ್ತಮ ಮುಸ್ಲಿಮಳೂ ಆಗಬಲ್ಲಳು. ಇಸ್ಲಾಮಿನ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥದ ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೈತಿಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದ, ಹಕ್ಕು ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನ ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮೂಢಾಚರಣೆಗಳ ಬದಲು ನಿಜವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಮಹತ್ವವಾದ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಬಲ್ಲಳು.

ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಹೆಣ್ಣೂ ಅಸಫರಿ ಮತ್ತು ಜುಬೇದಾ ಖಾತೂನರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಮುಗಿಸುವ ಮುನ್ನ ನಿರ್ಣಯಗಳು:

ಸರ್ ಸಯ್ಯಿದ್ ಅಹಮದ್ ಖಾನ್, ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್ ಮತ್ತು ಅಲ್ತಾಫ್ ಹುಸೇನ್ ಹಾಲಿಯವರು ಆಡಳಿತ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕುಲೀನ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ 1857ಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಸುಧಾರಕರ ಮೊದಲನೆಯ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಸೇರಿದವರು. ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿ ನಜೀರ್ ಅಹಮದರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಬರುತ್ತಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಅವರು ಪ್ರಬುದ್ಧ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆಯೇ ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಮೂವರೂ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಜಕೀಯ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳು ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬಗಳ ಜೀವನೋಪಾಯ, ಉದ್ಯೋಗ, ರಾಜಾಶ್ರಯ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳ ಜೊತೆಗೆ 1857ರ ದಂಗೆಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವರ್ಗದ ಹಾಗೂ ಸಮುದಾಯದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಮೂವರೂ ದುಡಿದಿದ್ದರು.

ಅವರು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ್ದ ಸುಧಾರಣಾವಾದ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಆಡಳಿತ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಕುಲೀನವರ್ಗವು ತೀವ್ರ ರಾಜಕೀಯ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಘಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶರೀಫ್ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. [ಹಿಂದೂ ಬೌದ್ಧಿಕವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇದೇ ರೀತಿಯ ವಾದ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದುದರ ಬಗ್ಗೆ ನೋಡಿ: Sudhir Chandra, *The Oppressive Present*.] ಈ ಸ್ಥಾನಮಾನದ ನಷ್ಟ 1857ರ ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಉಲ್ಬಣಿಸುತ್ತಿದ್ದು ದಂಗೆಯ ನಂತರ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದಷ್ಟು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಆಡಳಿತವರ್ಗದೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಮಂದಿ ಹಠಾತ್ತನೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೇಲೇರುತ್ತಿದ್ದ ಕರಾವಳಿ ನಗರಗಳ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯವರ್ಗದವರೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಿಲ್ಲದೇಕಾಯಿತು. ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಕುಲೀನವರ್ಗ ತಮ್ಮ ದುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವತ್ತ ಮುಸ್ಲಿಮ್ 'ಹಿಂದುಳಿದಿರುವಿಕೆ' (backwardness) ಎಂಬ ವಾದದ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕರು. ಈ ಹಿಂದುಳಿದಿರುವಿಕೆಗೆ ಅವರು ಕೊಡುವ ಕಾರಣಗಳು ದುಂದು ವೆಚ್ಚ, ಅಜ್ಞಾನ, ಧರ್ಮಹೀನತೆ ಮತ್ತು ಅಶಿಸ್ತು. ಈ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ದುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಐಹಿಕ ಜೀವನಗಳ ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ನೀತಿ ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಭಾಗವಾದ ನೀತಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ತಜದೀದ್' (ನವೀಕರಣ) ಮತ್ತು 'ಇಸ್ಲಾಹ್' (ಸುಧಾರಣೆ) ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿರುವ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ, ಮಿತವ್ಯಯ, ಆತ್ಮಸಂಯಮ, ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆ, ಮತ್ತು ಮೂಢಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಕೈಬಿಡುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳ ಮರುಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಹೊಸ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಯಿತು.

ಈ ಸುಧಾರಣಾವಾದದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ದುಂದು, ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಜನಾನವನ್ನು ಆಯುಕ್ತಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. 'ಖಾಬೂಸ್ ನಾಮಾ' ದಂತಹ ಅದಬ್ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೊಂದು ಸಿದ್ಧ ಮಾದರಿಯಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಲೈಂಗಿಕ ಬಯಕೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದು ಅವಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಗೊಂದಲ, ಮತ್ತು ಭಂಗಗಳ ಮೂಲನೆಯೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆಕೆ ಗಂಡಸಿನ ಬದುಕಿನ ಮೇಲೆ ಬೀರಬಹುದಾದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮನೆಯೊಳಗಿನ ನಾಲ್ಕು ಗೋಡೆಯ ನಡುವೆ ಬಂಧಿಸಿಡಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶಿಸಲಾಗಿತ್ತು. [ಈ ರೀತಿಯ ವಿಚಾರದ ಸೃಷ್ಟಿಕರಣಕ್ಕೆ ನೋಡಿ: Devji, 'Gender and the Politics of Space,' *South Asia* 14, 1 (1991): 141-53. ಆಧುನಿಕ ಯುರೋಪಿನ ಮೊದಲ ಭಾಗದ ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ವಿಚ್ಛಿದ್ರಕಾರಿ ಶಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎನ್ನುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ನೋಡಿ: Natalie Zemon Davis, "Women on Top," in *her Society and Culture in Early Modern France*, pp. 124-51.] ಆದರೆ ಗಂಡಸಿನ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬದುಕನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ದೂರವಿಡುವುದು ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಸುಧಾರಕರಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು ಒಂದು ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕಂಡಿತ್ತು. ಗಂಡಸು ಮತ್ತು ಹೆಂಗಸು ಇಬ್ಬರೂ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಪ್ರವಾದಿಯೇ ಆಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವುದು ಪ್ರವಾದಿಯವರು ಬೋಧಿಸಿದ್ದ ನಿಜವಾದ ಇಸ್ಲಾಮ್ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಗೆ ಮರಳುವ ಒಂದು ಹಾದಿ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಲಾಯಿತು. ದುಂದು ಮತ್ತು ಮೂಢಾಚರಣೆಗಳಿಂದ ದೂರ ಸಾಗಿ ತಮ್ಮ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಕ್ಕು ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರ್ಗ ಅದೊಂದೇ ಎಂದು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಮಿತವ್ಯಯದ ಆಚರಣೆಗಳು ಅದರ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸರ್ ಸಯ್ಯೀದರು ಮೊದಲು ಗಂಡಸರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ, ನಂತರ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಎಂಬ

ನಿಲುವನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದರೆ ನಜೀರ್ ಅಹಮದ್ ಮತ್ತು ಹಾಲಿಯವರು ಎರಡೂ ಜೊತೆಜೊತೆಗೇ ಸಾಗಬೇಕೆಂದು ಆಶಿಸಿದ್ದರು.

ಹೆಂಗಸರ ಆಚರಣೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಸುಧಾರಕರು ತಳೆದ ನಿಲವುಗಳು ದೇಶೀಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಅವನತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮೂಢಾಚರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಂದಿದ ನಿಜವಾದ ಕಾಳಜಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮನೆಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವ ಅನಿವಾರ್ಯ ಒದಗಿದ್ದು ತನ್ಮೂಲಕ ಕುಟುಂಬದ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಅವರ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತಾನು ಭಾರತೀಯರನ್ನು 'ನಾಗರಿಕಗೊಳಿಸುವ ಧ್ಯೇಯ' ('civilizing mission') ಹೊತ್ತಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಭಾರತೀಯ ಗಂಡಸರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಗಸರನ್ನು 'ನಾಗರಿಕಗೊಳಿಸುವ' ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಷರು ತಮ್ಮ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೊಳಗೆ ಮೂಗು ತೂರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಬೇಕೆ ಅಥವಾ ಅವರನ್ನು ಅರ್ಥ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿ ಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ ಎನ್ನುವ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಗಂಡಸರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಗಸರ ಬದುಕಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಆವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನಂತೂ ಕಂಡಕೊಂಡರು. ಈ ವಾದದ ನೆಲೆ ಇದ್ದದ್ದು ಪುರುಷಪ್ರಧಾನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆಳಿಸುವ ರೀತಿ ವಸಾಹತುಶಾಹಿಯಲ್ಲಿ. [ವಿಕೋರಿಯನ್ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಆದರ್ಶ ಹೆಣ್ಣಿನ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ: Joan Burstyn, Victorian Education and the Ideal of Womanhood; and Antoinette Burton, Burden of History.] ಇದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವಂಥಾದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಹೆಂಗಸರು ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅಲ್ಲ. ಜನಾನ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಯಾವತ್ತೂ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೋರಿಕೆಯದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ವಸಾಹತುಗಾರ ಮತ್ತು ವಸಾಹತೀಕರಣಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟವರಿಬ್ಬರೂ ಸತತವಾದ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಸುಮಾರು 1857ರ ಆಸುಪಾಸಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅನಂತರ ಹುಟ್ಟಿದ ಪೀಳಿಗೆಯವರು ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದು ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯವರ ವಿಚಾರಧಾರೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಹೆಂಗಸರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅತಿಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕರಾಗಿದ್ದ ಈ ಪೀಳಿಗೆಯವರು ಅದನ್ನು ನನಸಾಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಲೇಖಕರಾಗಿ, ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ, ಮತ್ತು ಶಾಲೆ ಸಮಾಜಗಳ ಸ್ಥಾಪಕರಾಗಿ ದುಡಿದರು. ಈ 'ಪೀಳಿಗೆಯ ಸುಧಾರಣೆಗೆ' ಸೇರಿದ ವಿಚಾರವಾದಿ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣತಜ್ಞರ ಬಗೆಗಿನ ಕಥನಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸೋಣ.